

MAGYAR ÖNKÉNTES CSAPATOK AZ 1859. ÉVI HÁBORÚBAN

ÍR T A

VITÉZ BERKÓ ISTVÁN

1 9 3 0

DUNÁNTÚL KÖNYVKIADÓ ÉS NYOMDA R.-T. PÉCSETT

KÜLÖNLENYOMAT.
A HADTÖRTÉNELMI KÖZLEMÉNYEK 1930. ÉVI
I - II. ÉS III-IV. SZÁMÁBÓL

Az egykori magyar-osztrák monarchiában, mielőtt az általános védkötelezettség rendszerét meghonosították, a hadrakelt seregnél olyan szolgálatokra, amelyekhez teljesen kiképzett katonákra nem okvetlenül volt szükség, minden háború alkalmával önkéntes alakulásokat toboroztak. Az ilyen csapatok tagjait csak a háború tartamára avatták lel katonává és elsősorban az előőrsi és hírszerző szolgálatra, valamint az ehhez szükséges szétszórt harcmódra képezték ki őket. Így történt 1859-ben is, az osztrák-francia-olasz háború alkalmából.

A császári királyi hadsereg egykorú szervezési szabályzata az önkéntes alakulások számára is tartalmazott intézkedéseket;² Grünne Károly gróf altábornagy, az uralkodó főhadsegéde, 1859. tavaszán ezek alapján promemoriát³ dolgozott ki a magyarországi önkéntes csapatok szervezéséről.

¹ A Magyar Szent Korona országai 1859-ben úgy politikai, miut katonai tekintetben, tudvalevőleg, négy részre voltak osztva: *a*) a tulajdonképeni Magyarország, *b*) a temesi bánóság és szerb vajdaság, *c*) Horvát-Szlavonország, *d*) Erdély. Ebben a tanulmányban csakis a tulajdonképeni Magyarországról toborzott önkéntes csapatokkal foglalkozunk. A teinesi bánóságjában és szerb vajdaságban, valamint Horvát-Szlavonországban '1859-ben szintén állítottak lel önkéntes csapatokat, még pedig az előbb említett országrészben 2 gyalog zászlóaljbat és 1 huszár osztályt: az utóbbiban 1 gyalog zászlóaljbat, 1 lövész századot és 1 huszár osztályt. A toborzást ezeken a területeken csak május vége felé kezdték: eredménye azonban jóval alatta maradt a tulajdonképeni magyarországi toborzás eredményének és a csapatok létszáma is kisebb volt, mini amazoké: azonkívül a csapatokat is előbb osztották fel, mint a magyarországiakat. (*Bécsi Kriegsarchiv*: 1859-3000. (' K.. 3166 C. K., 4066 C. K.; 1859-1. A. 19-2. *Budapesti Hadilevéltár* 1859-T/6-2948). A továbbiakban, ágy a bécsi Kriegsarchiv, valamint a budapesti Hadilevéltár iratanyagára való hivatkozásnál, az évszámot külön nem tüntetjük fel, mert valamennyi eredeti okmány 1859-ből való. A budapesti lhadilevéltárban a szóban forgó önkéntes alakulásokra vonatkozó valamennyi okmány külön iratcsoportban van egyesítve „1859-1/6- Freiwilligen Abteilungen” néven s a hozzávaló egykorú iktatókönyv, továbbá név- és tárgymutató is megvan. Éhez képest a bécsi Kriegsarchiv iratait röviden „K. A.”, a budapesti lhadilevéltárét pedig „H. /..” jelezzük.

² A 150. és 151. §§.

³ K. A. 1025. C. K.

Az önkéntes alakulások szervezési szabályzatának és Griinne gróf promemoriájának tartalmát alább, az Albrecht főherceg részéről Magyarország lakosaihoz intézett felhívásból és az önkéntes csapatok szervezési szabályaiból fogjuk megismerni; most Griinne grófnak csak ama javaslatait említjük, amelyek az említett felhívásban és a szervezési szabályokban nincsenek. A hadsereg szervezési szabályzata az önkéntes alakulásoknál csak lovasított gyalogságot ismert, Griinne gróf azonban teljes lovasság szervezését ajánlotta, de az önkéntes lovas század létszámát a sorlovasságénál mégis kisebbnek gondolta. Ezt a javaslatát azzal okolta meg, hogy az önkéntesek kevésbé fegyelmezettek, tehát a csekélyebb létszám mellett jobban lehet ellenőrizni őket. Az önkéntes lovas században, Griinne javaslata szerint, 130 lóliátas és 13 hátslóval el nem látott közlegénynek kellett lenni.

A íborzóparancsnokságokat, az említett promemoria szerint, következőleg kellett összeállítani: a) *gijalog-toborzó parancsnokság*: 1 százados, 1 alantos tiszt (esetleg II. osztályú százados⁴), 1 kezelőtiszt, 1 főorvos, 1 őrmester, 1 szakaszvezető, 3 tizedes, végül, a toborzó kerület nagysága szerint, 6-8 őrvezető és 50-80 közkatona, b) *Lovas toborzóparancsnokság*: 1 százados, 1 alantos tiszt (II. osztályú százados), 1 kezelőtiszt vagy számvivő altiszt, 1 főorvos, 1 állatorvos, 1 őrmester, 1 szíjgyártó, 1 szakaszvezető, 4-5 tizedes és 40-50 közkatona. Azonkívül, a toborzóparancsnokságtól függetlenül egy-egy tiszt parancsnoksága alatt, fiók-toborzóparancsnokságokat, továbbá, a távolabb fekvő politikai hatóságoknál, beíróhivatalokat kellett felállítani.

Griinne gróf azt is ajánlotta, hogy mihelyt a gyűjtő állomáson egy század együtt van, akkor a toborzó kerületen kívül kell áthelyezni, mert így az önkéntesek fegyelmezése könnyebb. Az egész csapat elvonulása után a zászlóalj számára Vő vadászpótszázad erejű, a lovasosztály részére pedig 1 főtisztből, 1 őrmesterből, 1 szakaszvezetőből, 4 tizedesből és 33 közlegényből álló osztag (közülük 2 tizedes és 3 közlegény ló nélkül) a gyűjtőállomáson marad, hogy az újoncokat kiképezze, időről-időre pótlást küldjön s eképen a csapat és toborzóparancsnokság összekötő szerve legyen.

Az önkéntes zászlóaljnak tehát 100 ember létszámú toborzó parancsnoksága és 70 főnyi pótcapata, a lovasosztálynak pedig 60 főnyi toborzóparancsnoksága és 40 főnyi pótcapata lesz. Mivel pedig valószínű, hogy a zászlóalj, illetőleg lovas osztály felállításának befejeztével a toborzó-

⁴ A századosoknak két csoportba osztása a régi hadseregben 1908-ig fennállott.

parancsnokság dolga csökkenni fog, tehát létszámának felét a pótcapat alakítására lehet felhasználni.

A javaslat külön kiemelte, hogy bár a hadsereg szervezési szabályai szerint a foglalkozás nélküli csavargókat az önkéntes csapatokba kell kényszerrel besorozni, ezt a rendszert már csak azért is jó volna mellőzni, nehogy a jobb elemek a belépéstől visszariadjanak. Épen úgy vigyázni kell az önkéntesek testi alkalmasságával szemben csökkentett igényekre is, mert a toborzóparancsnokságok könnyen besoroznak olyanokat, akik katonának egyáltalában nem valók.

I. Ferenc József 1859 március 26-án elfogadta Grünne gróf altábornagy előterjesztését,⁵ majd Albrecht főherceg tábornaghoz, mint a III. hadseregnek Budán székelő parancsnokához intézett kéziratában elrendelte, hogy Magyarországon 3 önkéntes gyalog zászlóalj és 4 önkéntes huszárosztályt kell felállítani.⁶

A hadseregfőparancsnokság, mely abban az időben a hadügyminiszteri teendőket is végezte, a császári kéziratban foglaltak részletesebb kiegészítésül, 1859 április 29-én a III. hadseregparancsnokságnak, a budai országos vezénylő tábornoknak, a 5., 9., 6., 11., 4., 7., 5. és 8. huszárezrednek, végül a prágai ruházati bizottságnak április 29-én rendeletet⁷ küldött, amelyben az önkéntes csapatok felállítására vonatkozó intézkedések megtételére, a szervezéshez szükséges keretekhez legénység átadására, továbbá az önkéntes csapatok részére ruházati anyagok előkészítéseiről és átadására intézkedett.

Albrecht főherceg, a császári kézirat és a hadseregfőparancsnokság rendelete alapján, május 2-án, magyar nyelven, az alább szórói-szóra következő felhívást bocsátotta ki:⁸

Magyarország hű lakosaihoz!

Ő Felsége a Császár, legkegyelmesebb Lrmik. mvilt hó 28-clikáról a következő legmagasabb kéziratot méltóztatott hozzám intézni:

„Kedves rokonom Albert főherceg úr! A helyzet komoly volta teljes, legkiterjedtebb erő kifejtést követel, s ennek következtében minden katonai harczelő síkra szólítása mellett szabadcsapatok állítását is kívánja, mely mint rendkívüli szabály alattvalóim hűségében és odaadásában gyökerezvén, ezen harc-erők szaporításához még mindenkor tetemesen és lényegesen járult..”

„Ennélfogva Kedveltségedet fölszólítom, hogy Magyarorszá-

⁵ K. A. Präs. 1154.

⁶ K. A. Kriegsministerium 48-49/2.

⁷ K. A. Kriegsministerium 2. A. 48-49/2.

⁸ II. L. 1.

gombán azonnal szabad gyalog zászlóaljok és huszárosztályok alakításához fogjon.”

„Ő Felsége a legmagasabb trón és birodalom megsértett szent jogai miatt lánggra lobbant küzdelemben számít Magyarország vitéz népeire, kiknek harcias szelleme már oly sokszor legszebb fényben tündöklött.

„Azon reményben vagyok, hogy Magyarország a császári bizalom szavának örömet hódoland s rég ismert lovagias vitézségét most is igazolandja.

„Meg vagyok győződve, miszerint az ország derék fiai - mennyiben őket családjuk gondja s gazdaságuk üzése házi tűzhelyökhöz nem köti - szívesen ragadandják meg ez alkalmat, hogy a hazai történelmet egy új lappal gazdagítsák, mely tiszteletteljes bizonyoságot tegyen az uralkodó-ház iránti azon őszinte ragaszkodásról és mély monarchiai érületről, mely az országnak mindenkor fődszét képezé.

„Midőn tehát a fölállítandó szabad-csapatok iránti elveket közléteszem, csak a császári szózat lélekemelő szavait ismételhetem:”

„ISTENNEL A HAZAÉRT”, melyhez még azt tehetem: „ÉS SZERETETT FEJEDELMUNKÉRT!”

Buda, május 2-kán 1859.

Albert főherceg m. k.

Legfelsőbbleg jóváhagyott elvek a szabad-csapatoknak Magyarországon fölállítása tárgyában.

1. A szabad-csapatok szabad toborzás útján alakíttatnak, csupán a háború tartamára eskettetnek föl, s önálló gyalog zászlóaljakból és huszárosztályokból államinak.

„A lovasságnak kiváló rendeltetése, hogy szétszórt csatározásra és aprólékos harcokra fordíttassék; a gyalogságnak pedig főleg a könnyű gyalogcsapatok szolgálatára kell alkalmasnak lenni.

„2. A beállítás, honosságra tekintet nélkül, a birodalombeli minden oly belföldinek megengedtetik, ki orvosilag hadképesnek találtatik s hadi szolgálatra még a cs. kir. hadseregére nézve megállapítottnál kisebb testnagyság vagy kisebb életkor mellett is elegendő erővel bír; következőleg mindenkinek, ki a fegyverszolgálat által kínált kitüntetésre vágyódik.

„Külföldiek csak legfelsőbb engedély mellett soroztathatnak be.

„3. A gyalog zászlóaljaknak Pest. Győr és Kassa, a huszárosztályoknak pedig Jászberény, Arad. Debrecen és Zala-Egerszeg jelöltetnek ki fő-gyűl- és fölállítási helyekül. A szakaszok az érintett városok neveit, a Jászkunoknál pedig saját kerületükét kapják, s mennyire lehet az önkénytesek megyék és kerületek szerint fognak gyalog- és lovasszázadokba osztatni.

„4. A nevezett helyeken toborzóparancsnokságok, aztán na-

gyobb helységekben a szükséghez képest fiók toborzóparancsnokságok, vagy legalább „beíró hivatalok” fognak fölállíttatni.

„5. Minden huszár-toborzóparancsnokságok fölhatalmazvák, hogy gyalogönkénteseket is fogadhassanak, a pesti, miskolci, unghvári és újhelyi gyalog-toborzé-parancsnokságok ellenben huszár önkénteseket is toborozhassanak, kik aztán a legközelebbi huszár- vagy gyalogságosztályoknak átadandók lesznek.

„6. Minden, akár gyalog- akár huszárönkéntes 15 a. é. fr. foglalót kap.

„Minden közlegény, ki már korábban a cs. kir. hadseregben szolgált 20 fr.-tot, s oly előbbi altisztek, kik utóbbi szolgálat idejük alatti jóviseletüket becsületteljes ebocsátólevéllel igazolják, 25 frt. fölpénzt kapnak.⁹

„Különös képességgel bíró korábbi őrmesterek hadnagyi rangra tarthatnak számot s kérvényeiket a budai hadfőparancsnokszághoz haladék nélkül küldjék be.

„7. Az önkéntesek saját toborzóparancsnokságainak fölállításáig, egyelőre a kiegészítő járásparancsnokságok bizatnak meg, hogy a szabadcsapatokhoz jelentkezőket fogadják el, a háború tartamára eskessék fel s a foglalót nekik fizessék ki.

„8. A pénz és természetbeli illetékek épen azon mérv szerint állapítvák meg, mint a cs. kir. hadsereg fegyverneménél divatoznak; általában a tisztek és legénység szolgálatuk tartama alatt minden katonai javadalmakat ép úgy élveznek, mint a cs. kir. hadsereg többi tisztjei és legénysége, következőleg az ellátási igényeket is, ha a hadi alkalmazás vagy ellenség előtti szolgálat folytán keresetre képtelenség áll be.

„9. A zászlóalj- és osztály-parancsnokokat Ő Felsége a Császár nevezi ki. Minden önkéntes szakaszhoz néhány tiszt fog beosztatni a cs. kir. seregredekből.

„A többi tiszt helyekre, akár magánál a csapatnál, akár a toborzóparancsnokságoknál, oly nyugzsoldos, továbbá ranggal vagy a nélkül kilépett tisztek fognak fölvétetni, kik a hadsereg-soraiból elváltak vagy nyugalomba léptek s jelenleg hadiszolgálatra ismét fölüdültek.

„Különös tekintetre méltó okok mellett a fölvétel a mostanihoz, vagy az elébb viselthez legközelebbi magas ranggal is történik.

„Azon nyugzsoldos vagy hadseregbeli tisztek, kik a szabadcsapatokba kívánnak soroztatni, kérvényeiket a budai főhadparancsnokságnál tüstint nyújtsák be, s említsék meg vájjon magukat csupán a toborzási foglalkozásokra, vagy a csapatbeli szolgálatra is alkalmasnak tartják-e.

„10. Oly célból, hogy magasabb karbeli mívelt fiatalembereknek mindjárt tisztekkép, az alsóbb rang fokozatokon átme-

⁹ Ezeken az összegeken felül, szabályszerűleg, még 5 forint úgynevezett kézipénz (Handgeld) is éppen úgy járt volna az önkéntesnek, mint a hadsereg bármely más újoncának: azonban elrendelték, hogy a kézipénzt az önkénteseknek nem kell kifizetni, mert azok már úgysis kaptak aránylag nagyobb összegű toborzópenzt. (H. /., 1755).

net nélkül beállhatásra alkalom nyújtassék, azoknak biztosítatik tiszti hely. kik magukat az általános megállapított toborzási élvezmények húzása mellett 50 gyalog vagy 20 lovas legény toborzására kötelezik.

„11. A szakasz parancsnokságok fölhatalmazták, hogy kivételképi esetekben mívelt embereket apródokként vehessenek föl, kiknek a szokott apród-vizsgálat az időviszonyok figyelembe vételénél fogva elengedtetik.

„12. A szabad csapatokhoz s a háború tartamára orvosok is előnyös föltételek mellett fogadtatnak föl: kik tehát e részben alkalmazást kívánnak, szándékukat a budai had főparancsnokságnál mielőbb nyilvánítsák.

„15. Az önkénytesek felszerelése mind a gyalogság mind a lovasságnál magyar szabású; még pedig a gyalogságnál: világoskék attila és nadrág, fekete zsinórzattal, fővegül szokásos alacsony kerek fekete nemezkalap föltúrt karimával, cs. rózsával és fehér tollal; gyalogsági köpeny fehér gombokkal és világoskék hajtókával, a szerelvény többi részei a magyar gyalog seregredekéihez hasonlók.

„A huszárok szerelése következő: A jászkun osztályoknál sötétkék attila, mente és nadrág, fekete zsinórzattal. Minden többi huszárosztály zöld attilát és mentét s vörös nadrágot kap szinte fekete szőrzsínórzattal fővegül pedig minden huszár fekete nemezkalapot rózsával és fekete tollal; a többi szerelékdarabok és köpenyzsák a rendes huszárokéihoz hasonló.

„A szabad csapatok fegyverzete ép olyan mint a cs. k. hadseregé.

„Ezenkívül a Jászkunoknak megengedtetik, hogy a Császárné Ő Felseége által nekik ajándékozott drága zászlót magukkal vihessék; továbbá nekik, valamint a hajdúknak is megengedtetik, hogy azon saját kardjaikat használhassák, melyekkel őket két év előtt a Fejedelem császári kegyelme megajándékozni méltóztatott; ha pedig ezek használhatlanokká válnának érttiik kárpótlás fog adatni.

„14. A hadsereg számára megkívánható mindenféle szolgálati lovakban nagy szükségnél fogva, kívánatos és igen szívesen fog vétetni, ha az önkénytes huszárok, mennyire lehet, háttas lovat is hoznak. Föltéve, hogy az ily ló könnyű lovasság szolgálatának hosszabb ideig megfelelni képes, a lovas ezredek elé szabott mérték és kor nem fog szigorúan vétetni.

„Az ily kiállított lónak használata a pótlovak árának, negyed részét tevő jutalommal, továbbá havonként 2 frt. átalánnyal kárpótoltatik: az ellátást pedig, mint önkint érthető – a kincstár viseli.

„Ha ily ló az ellenség előtt megöletnék, vagy sebeztenél fogva hasznavehetetlenné válnék, tulajdonosának vagy más kincstári avagy zsákmány-ló által, vagy pótlovak teljes árának, az eredetileg kapott jutalom levonása utáni kifizetése által fog kárpótlás nyújtatni.

Az imént említett 2 ft. havi átalány a századnál letétben azoknak közjavaként marad, kik lovaikat maguk szerzik elő.

Ez alapból fognak további szolgálatra alkalmatlan lovaik

is részenkiut kiegészítetteti, egykori feloszlás alkalmával pedig a meglevő maradék ezen tagok közt a században töltött szolgáltidő mérve szerint kárpótláskép fog kiosztatni.

„15. A magokkal lovat hozó huszár önkényteseknek az is szabadságukra hagyatik, hogy a lőszerelék, melynek nem kell szorosán a hadseregi szabályokhoz alkalmaztatni, maguk szezzék meg.

„A hadi szokásnak megfelelő országszerte divatos lőszerelék használata 20 a. é. írt. jutalommal kárpóltatik, noha az szintúgy mint a ló, az illetőnek tulajdona marad.

„16. Háború bevégeztével a szabad csapatok fölözlattatnak, a valóságos szolgálatból a szabad csapatokhoz átvett főtiszteteknek a es. kir. hadseregben további alkalmazás a fölözlatás idejekor viselt ranggal biztosítottik; a nyugalmazottak létszámából valók ismét nyugalomba lépnek s magasabb nyugdíjra igényt nyernek mind a szolgálat idő mind azon rang tekintetében, melyet épen azon percben viselni fognak.

„A hadsereg létszámából s a polgári rendből mindjárt tisztökkép belépettekre nézve, Ő es. kir. Felsőge további legmagasabb elhatározását föntartotta. egyébíránt a legvégül viselt tisztii rang megtartása nekik eleve is biztosítottik.

„17. Azon gyalog és huszár önkényteseknek, kik az újoncozási kor elérése előtt a szabad csapatba állnak, háború után pedig törvényes szolgálat ideük megrövidítése végett később a sorezredekhez állítandók volnának, minden év mely alatt a szabad csapattal ütközetre mentek, két év gyanánt, a többi idő pedig egyszerűen fog jövő 8 éves szolgálati idejükbe számítatni.”

A magyarországi vezénylő tábornok. Haller I-erenc gróf altábornagy, az önkéntes csapatok toborzásának és szervezésének végrehajtására kapott rendelet értelmében, ugyancsak május 2-án, külön nyomatott német nyelvű, utasításban tette meg első intézkedéseit.¹⁰ Az utasítás néhány szakaszának tartalmát az Albrecht főherceg által kibocsátott felhívás már magában foglalja, az alábbiakban tehát csak azokról a rendelkezésekről emlékezünk meg, melyeket abból a felhívásból nem ismerhetünk:

Az önkéntes alakulások csupán önálló gyalogzászlóaljkból és huszárosztályokból állanak; mindegyiknek külön toborzóparancsnoksága van. (2. §.) Egyelőre 5 gyalogzászlóalj létesül, egyenkint 6 századdal, kezdetben azonban csak 4 század részére való kerettel. Huszárosztályt” egyelőre szintén csak négyet szerveznek.

Ha ugyanabból a toborzókerii leiből többet mint egy zászlóaljat, vagy többet mint egy huszárosztályt állítanak fel, akkor a fokozatosan felállított osztagok, közelebbi megjelölés

¹⁰ instruction für die freie Werl) un» /ur Bildung von Frei-Korns (H. /., 3).

vége, az I. IF. zászlóalj, illetőleg buszai osztály nevet kapják.

A toborzó állomáson mindenekelőtt a toborzóparancsnokságot kell megszervezni, az osztagok kereteit megalakítani, az önkéntesek toborzását pedig minden lehető módon előmozdítani. (3. §.) A toborzókerületekben fekvő városokat és nagyobb községeket a toborzó legénység járja be. A kijelölt körzeteken kívül *nem* szabad toborozni; viszont meg van engedve, hogy a saját toborzókerület határain belüli, más kerületekbe vagy a monarchia más országaiba illetékes embereket is fel lehet venni.

Az önkéntes csapatok, valamint toborzó és fiók-toborzó parancsnokságaik állomáshelyeit, továbbá a toborzókerületek beosztását az alábbi táblázat¹¹ mutatja. (4. §.)

A felállítandó osztag	A toborzó parancsnokság		A fiók-toborzóparancsnokság neve és székhelye	A toborzókerület megyéi és városai
	neve	székhelye		
Pesti önkéntes zászlóalj	pesti önkéntes gyalog toborzó parancsnokság	Pest	Gyalog fiók-toborzóparancsnokság Szekszárdon	Pest-Pilis, Tolna, Fejér és Esztergom megyék, továbbá Pest és Buda városok
Pozsony-győri önkéntes zászlóalj	pozsony-győri önkéntes gyalog toborzóparancsnokság	Győr	Gyalog fiók-toborzóparancsnokság Pozsonyban, gyalog fiók-toborzóparancsnokság Selmecbányán, gyalog fiók-toborzóparancsnokság Komáromban, gyalog fiók-toborzóparancsnokság Pápán	Veszprém, Győr, Komárom, Sopron, Moson, Pozsony, Felső-Nyitra, Alsó-Nyitra, Bars, Hont és Zólyom megyék, továbbá Pozsony város.
Kassa-miskolci önkéntes zászlóalj	kassa-miskolci önkéntes gyalog toborzóparancsnokság	Kassa	Gyalog fiók-toborzóparancsnokság Miskolcon, gyalog fiók-toborzóparancsnokság Ujhelyen, gyalog fiók-toborzóparancsnokság Lőcsén, gyalog fiók-toborzópa-	Szepes, Sáros, Abauj-Torna, Ung, Bereg, Ugocea megyék és Zemplén megye északi területe S. A. Ujhelytől felfelé, továbbá Kassa város, Borsod, Gömör, Nógrád megyék és Zemplén megye déli része Sáros-

¹¹ II. I. 6.

A felállítandó osztály	A toborzó parancsnokság		A fiók-toborzóparancsnokság neve és székhelye	A toborzókerület megyéi és városai
	neve	székhelye		
Jász és Kun önkéntesek huszár osztálya	jászberényi huszár toborzóparancsnokság	Jászberény	Huszár fiók-toborzóparancsnokság Karcagon, huszár fiók-toborzóparancsnokság Felegyházán	a jász és kun kerületek, továbbá Heves, Szolnok és Pest-Solt megyék
Debreceni és hajdu önkéntes huszár osztály	debreceni és hajdu huszár toborzóparancsnokság	Debrecen	Huszár fiók-toborzóparancsnokság Nagyváradon, huszár fiók-toborzóparancsnokság Szatmár-Németiben	Szatmár, Szabolcs, Észak-Bihar és Dél-Bihar megyék, továbbá Nagyvárad város
Aradi önkéntes huszár osztály	aradi huszár toborzóparancsnokság	Arad	Huszár fiók-toborzóparancsnokság Szegeden	Arad, Békés, Csanád és Csongrád megyék
Zalaegerszegi önkéntes huszár osztály	zalaegerszegi huszár toborzóparancsnokság	Zalaegerszeg	Huszár fiók-toborzóparancsnokság Pécsen, huszár fiók-toborzóparancsnokság Szombathelyen	Baranya, Somogy, Zala és Vas megyék

Ebben a táblázatban, Máramaros, Trencsén, Liptó és Árva-Túróc megyék kivételével, a szűkebb értelemben vett Magyarország valamennyi megyéje szerepel. Az említett négy megye nagyobb távolságra lévén a toborzó-parancsnokságok székhelyétől, területükön nem katonaszemélyek végzik a toborzást, hanem csupán a politikai hatóságoknál létesített beíró hivatalok (Einschreibe-Bureau) szolgálnak az önkéntesek gyűjtésére. A toborzóparancsnokságok elhelyezésétől függ, hogy valamely megye, vagy annak egyik része, melyik legközelebbi toborzóparancsnoksággal lépjen hivatalos érintkezésbe. Az előbb említett négy megye hatóságainál toborzott önkéntesek közül a máramarosiakat az ungvári, a trencsénieket a pozsonyi, a liptóiakat és az árva-túróciakat pedig a Selmechányai fiók-toborzóparancsnokságnak kell átadni. (5. §.)

Az önkéntes csapatok és toborzó parancsnokságaik állományára vonatkozólag a következők a mértéket adók:

a) A zászlóaljörzsek és a századok létszáma ugyanaz, mint a sorgyalogságnál.

b) A lovas alakulások állománya hasonló a sorlovasság állományához, azzal a különbséggel, hogy századonként csak 130 közlegény lehet. Az osztály egyik alantos tisztje segéd-tisztül osztandó be.

c) A toborzóparancsnokság tisztjei és legénysége a zászlóalj, illetőleg huszárosztály létszámába nem számítanak. (6. §.)

Mindama megyék és járások székhelyén, ahol toborzó vagy fióktoborzó parancsnokság nincs, beíróhivatal létesítendő, ahol a jelentkezőket előzetes orvosi vizsgálat után felveszik, személyi adataikat a toborzó-jegyzőkönyvbe írják, s a szerint amint már több önkéntes összegyűlt, őket nyolcnaponként, valamely megbízható hivatalszolgával, az illetékes toborzó parancsnokhoz küldik, ahol formaszzerű felavattásuk történik. A toborzóparancsnokság az önkéntesek szabályszerű élelmezési költségeit a polgári hatóságnak megtéríti. A toborzópenzt a polgári hatóság az önkéntesnek azonnal kifizetni tartozik, valamint a 6 krajcárnyi közlegényzsoldot is, az utóbbit naponta. (7. §.)

A fiók-toborzóparancsnokságok az önkénteseket felszerelik és 8-8 napi időközben a főtoborzóparancsnokhoz küldik. Mihelyt az önkéntes csapatok elérik a rendszeresített létszámot, a vezénylő tábornok megszünteti a fiók-toborzóparancsnokságokat. (8. §.)

A sorenredektől átadott tiszteket mint rendfokozatuk legidősebbjeit kell besorolni. A többi tiszti állásokra kinevezettek közül azoknak, akik annak idején tiszti jellegük megtartásával léptek ki a hadseregből, kinevezésük napjától számít a rangjuk, még pedig akár az eredeti, akár – különös kivételképen – a legközelebbi magasabb rendfokozatban. Aki pedig tiszti jellegének megtartása nélkül vált meg a hadseregtől, azt csak mint rangban legfiatalabb hadnagyot lehet kinevezni, ha mindjárt magasabb rendfokozatot viselt is annak idején.

Az önkéntes csapatok tisztjei előléptetésének joga a magyarországi vezénylő tábornokot illeti, aki az ezredtulajdonos minden jogával él addig, amíg az önkéntes csapatok a monarchia határain belül vannak. A monarchia határain túl ezek a jogok az illető ezredparancsnokot illetik.

Mindenkor figyelemmel kell lenni arra, hogy a tisztnek a legénység anyanyelvét ismerjék. (9. §.)

Nehogy az állandó hadsereg későbbi pótlása kárt szenvedjen, csak olyan egyént szabad önkéntesül felavatni, aki az

állításköteles kort¹² még nem érte el, vagy aki törvényes katonai szolgálatának¹¹ már eleget tett, avagy 26 éves koráig még nem volt sorozáson. A még állításköteleseknek, lia később a hadseregbe beosztatnának, mindenegyes olyan évet, amely alatt az illető ember az önkéntes csapat kötelékében valamely ütközetben résztvett, kétszeresen, a többi esztendő azonban csak rendszeresen kell beszámítani tényleges szolgálati idejébe. (10. §.)”

A toborzó parancsnokságnak törekedni kell, hogy huszárnak olyan legényeket vegyenek fel, akik lovat is hoznak magukkal. Az önkéntes lovasságnak, nyeregbunda és csótár helyett, bélelt nyeregtakarója van, amelynek azonban a nyergen levő egész málhát fednie kell. (11. §.) Az önkéntesek kalapját a császári sas díszíti. Hadapródok saját ruházatukat viselhetik.

A gyalogság hátiböröndje vízhatlan vászonból is készülhet, a huszárok tarsolyt és karabélyt nem kapnak. A toborzólegénység ruházata ugyanolyan, mint az illető csapattesté.

Mindegyik zászlóaljnak hadszerűen felszerelt ütközet- és málya-vonata van, s általában ugyanazok a szabályok és utasítások érvényesek számára, mint a sorkatonaságnál.

A zászlóalj és lovasosztály parancsnokokat az ezredparancsnok fegyelmi fenytő hatalma illeti, azonkívül örmes-terrel és ennél alacsonyabb rendfokozatú legénységgel szemben a „ius gladii et aggratiandi” joggal is élhetnek. (12. §.)

A toborzóparancsnokságok, katonai, politikai és gazdasági tekintetben, a hadsereg területileg illetékes dandárparancsnokságainak közvetlen felügyelete és a vezénylőtábornok főfelügyelete alatt állanak. Személyi és állomány ügyekben az előljáró zászlóalj illetőleg lovas osztály parancsnokság intézkedik, amely azonban a főtisztek esetleges felváltásához a vezénylő tábornok beleegyezését köteles kikérni. (13. §.)

Mihelyt a toborzó és a fiók-toborzó parancsnokságok megalakulnak, a toborzókat, a toborzótiszt és a járási szolgabíró részéről hitelesített toborzóengedéllyel ellátva, annyi részlegben, amennyiben csak lehet, a toborzóengedélyen megnevezendő nagyobb helységekbe kell küldeni.

Az ilyen toborzórészlegnek egy megbízható altisztból és 8 közlegényből kell állania, ennél kisebb osztagot nem szabad kiküldeni. Különösen búcsúkat és az országos vásárokat kell felkeresni, s az ilyen alkalmaknál magának a toborzótisztnek is közre kell működnie, mert az ő jelenléte elejét veszi a nagyobb kihágásoknak, a mellett a toborzás eredmé-

¹² A 20. életév.

¹³ 8 évi tényleges és 2 évi tartalék.

nyét is jobban előmozdítja. (14. §.) A toborzó legénységnek nem szabad az önként jelentkezőket csábítgatásokkal félrevezetni, különösen őket rászedni és velük szemben erőszakot alkalmazni. A ki ilyesmit elkövet, azt meg kell büntetni, csapatához vissza kell küldeni és a toborzásnál nem szabad többé alkalmazni. (15. §.)

A toborzótisztek a toborzásra kiküldött altisztektől időről-időre jelentést követeljenek és a mennyiszer csak lehet, személyesen ellenőrizték a toborzókat; mindenféle súrlódást egyenlítsenek ki s ha valami bonyolultabb dolgot maguk nem tudnának érdem szerint elintézni, akkor az előljáró toborzóparancsnokság útján jelentsék azt a vezénylő tábornoknak. (16. §.) A betoborzott önkéntest orvosilag meg kell vizsgálni és ha katonának valóban alkalmas, be kell sorozni. (17. §.) A toborzásra vonatkozó eme szabályok a beíróhivatalok toborzásaira is teljes mértékben érvényesek. (18. §.)

Az orvosi megvizsgálást nem szabad mellőzni: a vizsgálati leletet a toborzótisztból, egy katonai vagy polgári orvosból és egy járási, vagy városi tisztviselőből álló bizottság hozza. Az önkéntesek által hozott lovak alkalmasságát a toborzó tiszt és egy katonai, vagy polgári állatorvos, illetőleg gyógykovács állapítja meg.

A sorozólajstromok, jegyzőkönyvek és anyakönyvek vezetésére a hadseregnél érvényes hasonló szabályok a mértékadók. (19. §.) A besorozott újonc előtt anyanyelvén kell felolvasni és megmagyarázni a hadicikkeket és a háború tartamára szóló érvénnyel kell őt felesketni. A ki az esküt letetie, azt a vezénylő tábornok engedélye nélkül semmiféle címen sem szabad elbocsájtani. (20. §.)

A toborzó parancsnoksághoz a fiók-toborzóparancsnokságok ötnaponként jelentést küldenek a toborzás eredményéről; az előbbieket azután ezeket a jelentéseket összesítik és közvetlenül a magyarországi vezénylő tábornoknak terjesztik fel. (21. §.) Ha az újoncnak a toborzás színhelyéről a toborzóparancsnoksághoz, vagy innen a közben már elvonult csapathoz való kísérésére nem volna elegendő legénység, akkor az újoncokat a legközelebbi katonai szállítóház¹⁴ veszi át és rendeltetési helyükre juttatja. (22. §.)

A huszárlegénység kiképzése az irreguláris könnyű lovasság céljainak feleljen meg; léhát nem annyira a helyes lovaglásra és a zártrendben való gyakorlatra, mint inkább az előőrsi és a felderítő szolgálatban való alapos kiképzésre és a szétszórt lovassági harcmódra kell súlyt vetni. A gyalogság a sorgyalogság szabályai szerint képezendő ki. (23. §.)

¹⁴ Transporthaus.

A toborzó parancsnokságok a háború végéig, illetőleg az önkéntes csapatok feloszlásáig folytatják működésükét: azonban a csapatok rendszeresített létszámának elérése után csakis a pótlásul szükséges toborzásról gondoskodnak (25. §.)

Az önkéntes csapatok felállítását, az Albrecht főherceg részéről kibocsátott felhíváson kívül, még egyéb módon is igyekeztek előmozdítani. A nyilvántartásra hivatott katonai hatóságok útján úgy Magyarországon, mint – az olasz tartományok kivételével – a monarchia egyéb területein is felhívást intéztek a nyugállományú tisztekhez, hogy mindazok, akik akár toborzásra, akár csapatszolgálatra alkalmasnak érzik magukat, lépjenek az önkéntes csapatok kötelékébe.¹⁵ A közigazgatási hatóságokat pedig a polgári orvosok és seborvosok hasonló felhívásával bízták meg.¹⁶

Az általános hangulat felkeltése végett, a Pester Lloyd című napilap szerkesztőségéhez cikket küldött a vezénylő tábornok.¹⁷

Ismeretesek lévén a toborzás kedvező eredményét előmozdító, régen kipróbált eszközök, a kiegészítő parancsnokságoknak, amelyek a toborzást az önkéntes toborzóparancsnokságok megalakulásáig végezték, külön rendeletben hagyták meg, hogy zenezóval, borral és csengő ércpénzzel hajtásák azt végre.¹⁸

A vezénylő tábornok május 7-én elrendelte az összes kiegészítőparancsnokságoknak, hogy a toborzótiszteket 3. szükséges utasításokkal és nyomtatványokkal lássák el.¹⁹ Bár az egész monarchiában mindenki tudta, hogy önkénteseket toboroznak, az akkori idők mindenre gyanakvó rendőrsége mégis szükségesnek tartotta, hogy a bécsi állami rendőrfőnöknek, Kempen altábornagynak, bejelentse, hogy Pesten május 5-8-ig toborzás folyt. Kempen altábornagy erre vonatkozólag kérdést intézett a budai vezénylőtábornokhoz, aki azután megnyugtatta, hogy a kérdéses toborzás törvényes és az önkéntes csapatok céljait szolgálta.¹⁹

A budai főhadparancsnokságnál az önkéntes alakulásokra vonatkozó ügyeket eleinte a meglevő személyzet intézte. Pár nap múlva azonban az ügyek annyira felszaporodtak, hogy külön előadóra volt szükség: a vezénylőtábornok tehát erre a célra Anzenberger József 6. csendőrezredbeli őrnagyot rendelte ber!¹ Az őrnagy se győzte a sok munkát, segítségül tehát Amman István, szintén 6. csendőrezredbeli főhadnagyot vezényelték melléje, noha a csendőr-felügyelő ellenezte, hogy a budai főhadparancsnokság az ő legjobb irodai munkaeóit magának elviszi.” A két csendőrtiszttel most már külön osz-

¹⁵ II. L. 8., 23. 51. ¹⁶ II. L. 9., 24 ¹⁷ II. /.. 2. ¹⁸ H. L. 32. ¹⁹ /.. h. 222. ²⁰ II. I. 318. ²¹ 77. H. I. 109. ²² H. L. 232.

teily alakult a budai főhad parancsnokság kebelében, amely az 1. csoport 6. osztálya volt s munkaköre kizárólag az önkéntes alakulások ügyeit ölelte fel.²¹ Az ügyforgalom egyre növekedvén, május 24-én Würschig számvevőségi tisztviselőnek,²⁴ május 30-án pedig Matzke II pesti önkéntes zászlóaljbeli alhadnagynak,²⁵ segéderőül való bevezénylésc vált szükségessé. Amidőn azután augusztus vége felé az önkéntes alakulások felosztatását kellett előkészíteni, a pesti önkéntes toborzóparancsnokság még Írnokokat²¹ is vezényelt a szóbaníorgo osztályba, amelynek létszáma – miként láttuk – lassan, de fokozatosan növekedett.

A tisztikar.

Az önkéntes csapatok tisztikarának magva azokból a tiszttekből állott, akiket a srezredekől hivatalból helyeztek át az önkéntes alakulatokhoz. Kívülök még más tényleges tisztte is kérték az áthelyezést, néhányan azonban visszavonták kérelmüket, mivel előbbi ezredüknél időközben előléptek.²⁷ A ténylegeseken kívül még 1025 nyugállományú és egyéb egykori tiszt kérte kinevezését;²⁸ még augusztusban is, amikor pedig az önkéntes csapatok felosztatását már előkészítették, még mindig érkeztek kérvények.²⁹

A gyalogsághoz századonként 4,³⁰ a lovasságnál pedig századonként 6³¹ tisztre volt szükség: a törzseknél és a tot.országban betöltendő tisztállások az önkéntes csapatok tisztikarának később következő névjegyzékéből vehetők ki. Az önkéntes alakulásoknál összesen 330 tisztre volt szükség, de ennek egy részét tényleges tiszttekkal töltötték be, tehát csak mintegy 270 nyugdíjas vagy egyéb egykori tisztet kellett ismét alkalmazni. A budai főhad parancsnok a különböző katonai hatóságoktól beszerzett egykori minősítési okmányok, valamint a csendőrség nyújtotta személyi adatok alapján óvatosan járt el a tisztállások kinevezéseknél. A tisztállatok fogyatékok későbbi pótlása végett a kérvények egy részét egyelőre függőben hagyták; július közepétől pedig, amidőn a háború továbbfolytatásáról már nem lehetett szó, minden kinevezést vagy előléptetést beszüntettek.

Akinek tisztte való újból kinevezése bármely okból nem

³⁰ H. L. 741. -¹ II. L. 114(). ^{as} II. L. 1132. ^{io} II. L. 2905.

²⁹ H. L. 640., 1851., 2427. -^H II. L. Register. ²¹⁾ H. L. 926.

³⁰ I százados, 1 főhadnagy és 2 alhadnagy. Az alhadnagyi rendfokozat lényegében ugyanaz volt, mint a későbbi hadnagyi (Lieutenant) rendfokozat, csak az elnevezésben (Unierlieutenant) volt különbség.

³¹ 1 elsőosztályú és 1 másodosztályú százados, 2 főhadnagy és 2 alhadnagy.

volt kívánatos, annak kérvényét halogatás nélkül elutasították. Sokan, akik a feltételeknek bár nem egészen feleltek meg, mégis megkísérelték a tiszti állás elnyerését. A folyamosodók igen nagy részének ugyanis a polgári életben nem volt végleges állása, a tiszti kinevezés tehát létfontartás szempontjából kapóra jött volna nekik. A nyugállomány több tisztje pedig vagy magasabb rendfokozatot akart elérni, s éhez képest a jövőben nagyobb összegű nyugdíjat kapni, vagy szeretett volna visszakerülni ismét a tényleges szolgálatija.

Több nyugállományú törzstiszt századosul akart belépni az önkéntes csapatokhoz, ahol aztán majd tovább előlép. A hadsereg-főparancsnokság; ezt nem engedte meg.³² Voltak olyan folyamosodók, akik a számukra adományozott tiszti rangot nem vették igénybe. Ezeknek kinevezését érvénytelenítették.³¹ Az újonnan kinevezettek közül elég sokan elkésve vonultak be. s ezért a vezénylőtábornok meghagyta az önkéntes csapatok parancsnokainak, hogy ezt a mulasztást szigorúan torolják meg.³⁴ Miután ennek a rendszabálynak nem volt kellő foganatja, a vezénylőtábornok a kinevezések közlése alkalmával kiemelte, hogy ha valaki azonnal be nem vonul, annak a kinevezését meg fogja semmisíteni.³⁵

A tiszti rangért folyamosodók között meglehetősen sok csendőraltiszt volt, akik közül többen el is nyerték az alhadnagyi rendfokozatot. A csendőrség felügyelője ezzel kapcsolatban panaszt tett a hadsereg-főparancsnokságnál, hogy csendőrlégénységet az ő megkérdezése nélkül neveznek ki tisztté. A hadsereg-főparancsnokság e miatt szemrehányást tett a vezénylőtábornoknak.³⁶ Később közvetlenül a vezénylőtábornokhoz fordult a csendőrség felügyelője és kérte, hogy csendőregyéneket az önkéntes csapatokhoz ne vegyenek át, mert ő nem nélkülözheti őket.³⁷

A tisztté való kinevezés feltételeinek azt az engedményét felhasználva, hogy egykori őrmesterek szintén kérhetik az alhadnagyi rendfokozatot, igen sok egykori számvivő altiszt folyamosodott tiszti rangért, azonban – majdnem kivétel nélkül – eredménytelenül. Azokra az állami tisztviselőkre nézve, akik az önkéntes csapatoknál betöltendő tiszti állás követelményeinek megfeleltek és maguk is szolgálni óhajtottak, nagy könnyebbség volt Bach Sándor báró belügyminiszter május 9-én kiadott rendelete,³⁸ amelyben intézdet, hogy mindama tisztviselőknak, akik akár a sorhadhoz, akár az önkéntes csapatokhoz fegyveres szolgálatra jelentkeznek, a háború végéig fentartják állásukat. A belügy-

³² H. L. 206. ³³H. L. 625., 1674, 2243, 1368. ³⁴ H. L. 951.

³⁵ H. L. 2245, 2485. ³⁶ H. L. 1957. ³⁷ H. L. 1936. ³⁸ H. L. 1520.

miniszter megemlítette még azt is, hogy a császár örömmel vette tudomásul, hogy sok tisztviselő katonának jelentkezeti.

A vezénylő tábornok rövid időközökben hirdette ki a ki-nevezéseket és előléptetéseket; a törzstiszteket kivéve, alig akadt néhány tiszt az önkéntes csapatoknál, aki négy hónap alatt legalább egyszer ne lépett volna elő. Az előléptetéseikéi; minden alkalommal a hadseregfőparancsnoksághoz is be kellett jelenteni. Az újonnan előlépett tisztek kihallgatáson köszönték meg előléptetésüket csapatparancsnokuknál, aki ezt a köszönetet írásban tolmácsolta a vezénylőtábornoknak.

A fegyverszünet megkötése után a hadseregfőparancsnokság intézkedett.¹⁹ hogy ha az önkéntes csapatoknál netán hiány állana be tisztekben, akkor az a vezénylőtábornok, akinek területén az illető önkéntes csapat állomásozik, az ő alá rendelt sorhadbeli csapatoktól osszon be magyarul beszélő tiszteket, akiket azonban állományilag nem kell áthelyezni az önkéntes csapatokhoz.

Augusztus hó folyamán a hadsereg mindegyik csapattestének be kellett terjesztenie a katonai Schematismus összeállításához szükséges adatokat. A budai főhadparancsnokság az önkéntes csapatok tisztikarának névjegyzékét esapattestenkint rendezve állította össze.⁴⁰ Ez a névjegyzék, még egyéb adatokkal⁴¹ is kiegészítve⁴² itt következik:

a) *Gyalogság.*

I. Pesti önkéntes gyalogzászlóalj: Zászlóaljparancsnok: Kreipner Ferdinánd őrnagy (nyugállományú őrnagy). *7. osztályú századosok:* Peinlich Károly (nyugállományú százados), Baán Mihály (52. gyalogezredbeli százados), Beké István (46. gyalogezredbeli százados), Lusinszky Benedek, toborzóparancsnok (52. gyalogezredbeli százados), Schulz Ferenc (nyugállományú százados). *77. osztályú századosok:* Killich Péter (55. gyalogezredbeli főhadnagy), gróf Pongráz Károly (egykori főhadnagy). *Főhadnagyk:* Bertrab Lambert (nyugállományú főhadnagy), Muck János, pótcapatparancsnok (a pozsonyi térparancsnokságnál alhadnagy), Mayerffy Gyula (55. gyalogezredbeli alhadnagy), Kreutzinger Gotthard, zászlóaljsegédtiszt (pénzügyőri biztos, egykor alhadnagy), Joanelli Gusztáv, élelmezőtiszt (nyugállományú alhadnagy), Bosch Antal (távirdai tisztviselő, egykor alhadnagy), Pacor Gyula (20. gyalogezredbeli alhadnagy), Horváthy Ágost (55. gyalogezredbeli alhadnagy), Josipovich János (egykori főhadnagy), Antal Joachim, fióktoborzó parancsnok Szekszárdon (6. csendőrezred-

³⁹ H. I. 2:22. ⁴⁰ H. L. 2661. ⁴¹ //, I. 2822, 2895, 3015.

⁴² Az egyes tisztek neve után zárjelbe írt adatok azt mutatják, hogy az illető tiszt abban az időpontban, amikor az önkéntes csapatokhoz beosztották, a hadsereg melyik csapattesténél milyen rendfokozatban szolgált, illetőleg a polgári életben miféle állást töltött be.

béli őrmester), Kromer Antal (26. gyalogezredbeli hadapród). *7. osztályú hadnagyok:* Glaser József (egykori alhadnagy). Zsöm-böry György (10. tüzérezredbeli hadapród). Weilguni Rudolf (polgári számvevőségi tisztviselő, volt alhadnagy), Ziltz Lajos (járásbíróági segéd tisztviselő, egykori alhadnagy), Soukop Alajos (pénzügyi tisztviselő, egykori főhadnagy), Reiner János (a nagy-szombati katonai rokkantházban őrmester), Tellermayer József (61. gyalogezredbeli hadapród). *II. osztályú hadnagyok:* Kállay Ignác (6. vadászszázlőaljbéli hadapród), Droszt Gábor (18. csendőr-ezredbeli őrmester), Lázár István (pénzügyi tisztviselő, a zászló-aljban hadapród volt), Landwehr Ágoston (44. gyalogezredbeli) őrmester), Gáldony János (52. gyalogezredbeli őrmester). *Alorvo-sok:* Szabó Lajos (polgári seborvos), Rosenberg Frigyes (polgári seborvos), Martinék Károly (a 21. vadászszázlőaljtól vezényelték). *V. osztályú számvevőségi tisztviselő:* Millner János (a számvevő-karból).

77. Pesti önkéntes gyalogzászlóalj: Zászlóaljparancsnok: Anker Lipót őrnagy (52. gyalogezredbeli százados). *I. osztályú 'százado-sok:* Sabliak Károly (12. gyalogezredbeli százados), Péterffy Gyula (5. gyalogezredbeli százados), Kreibig Károly (55. gyalogezredbeli százados), Pollák János (20. gyalogezredbeli főhadnagy). *77. osz-tályú századosok:* Thorma Vince (52. gyalogezredbeli főhadnagy), Mahler Lipót (55. gyalogezredbeli főhadnagy). *Főhadnagyok-*Adler Sándor (48. gyalogezredbeli alhadnagy), Schwartz Ferenc, élelmezőtiszt (a 12. tábori kórháznál alhadnagy), Tempis Frigyes (12. gyalogezredbeli alhadnagy), Orclódy István (55. gyalogezred-beli alhadnagy), Pietrowsky Szaniszló (adóhivatali ellenőr, voll alhadnagy), Sinnich István, pótcapatparancsnok (Vác városi tanácsnok, volt alhadnagy), Lőszek Mihály (52. gyalogezredbeli alhadnagy), Stirba Lipót, zászlóaljsegéd tiszt (nyugállományú al-hadnagy), Párvy Ferdinánd (egykori alhadnagy), Mattyasovszky Ferenc, dandársegéd tiszt (egykori százados). *I. osztályú alhad-nagyok:* Láday István, (magánzó, egykori alhadnagy), Monsen Lipót (egykori százados), Palkovics Lajos (magánzó, egykori fő-hadnagy), Matzke Adolf (6. csendőrezredbeli őrmester), Telihay Zsigmond, (a katonai rendőrtestületnél őrmester), báró Baillou Henrik (a szolgálaton kívüli viszonyban alhadnagy). *77. osztályú alhadnagyok:* Wawreczka Kálmán (46. gyalogezredbeli őrmester). Gacesa Pál (a zászlóaljban volt őrmester) Holländer Aladár (54. gyalogezredbeli hadapród), gróf Beleznay Mihály (5. huszárezred-beli hadapród), Kirchlechner Ernő (telekkönyvvezető, egykor al-hadnagy), Kerzer János (18. vadászszázlőaljbéli hadapród). - *7. osztályú számvevő járulnak:* Kraupa János (a számvevőkarból).

Győri önkéntes gyalogzászlóalj: Zászlóaljparancsnok: Rosen -zweig János őrnagy (25. gyalogezredbeli őrnagy). *7. osztályú szá-zadosok:* Marton Lázár toborzóparancsnok (19. gyalogezredbeli százados), báró Hauer Ignác (nyugállományú százados), Küchler Károly (57. gyalogezredbeli százados), Jelentsik Vince (46. gyalog-ezredbeli főhadnagy), Winternitz Adolf (48. gyalogezredbeli fő-hadnagy). *77. osztályú századosok:* Bakáts Miklós (52. gyalog-ezredbeli főhadnagy), Derra di Moreda Konstantin (bécsi HL ön-kén tes zászlóaljbeli főhadnagy). *Főhadnagyok:* Milieski Szaniszló.

zászlóaljsegédtiszt (nyugállományú főhadnagy), Müller József, pótcsapatparancsnok (adófelügyelő, egykor alhadnagy), Lakató Antal (57. gyalogezredbeli alhadnagy), Kiess József (35. gyalogezred belji alhadnagy), Hurtig Ferenc (pénzügyi tisztviselő, egykor alhadnagy). Kor busz Gyula (52. gyalogezredbeli alhadnagy), Leitzinger Domokos, fióktoborzóparancsnok Komáromban (19. gyalogezredbeli alhadnagy), gróf Festetich Alfonz (magánzó, egykor alhadnagy), Pol Iák Ferenc (a 11. tábori kórháznál alhadnagy). *I. osztályú alhadnagyk:* Rayner Sándor (44. gyalogezredbeli alhadnagy), Gottscheer József (nyugállományú alhadnagy). May Vilmos (magánzó, egykor alhadnagy). Ed várd y Imre (a 48. gyalogezred egykori őrmestere). Szinkovits Péter (járásai tisztviselő, egykor alhadnagy), Taubler József (a 48. gyalogezred tartalékom őrmestere), Szabó Lajos, fióktoborzóparancsnok Pozsonyban (55. gyalogezredbeli tizedes), Jörgy Lajos, fióktoborzóparancsnok Sopronban (19. gyalogezredbeli őrmester), Dobrovits Gvörgy (4[^]. gyalogezredbeli őrmester). *H. osztályú alhadnagyk:* Xiegelheim Vencel (58. gyalogezredbeli őrnierster). Nasse József (57. gyalogezredbeli őrmester), Jaiczay József, fióktoborzóparancsnok Pápán (19. gyalogezredbeli őrmester). Rupp Alajos (törzsőrmester), Hadzié Lien rik (pesti önkéntes zászlóalj béli őrmester). Stambersky Ferenc (polgári irodatisztviselő, őrmesterből lépett elő), Neuhold K am il ló (54. gyalogezredbeli őrmester), Maier Ferenc (vasúti tisztviselő, egykor alhadnagy). *Főorvos:* Dr. Taussig Ottó (a 15. tábori kórháztól). *Számvevő tisztviselő:* Matusevies János (a számvevőkarból).

Pozsonyi önkéntes zászlóalj: Zászlóaljparancsnok: Weiler Ferenc őrnagy (60. gyalogezredbeli százados). *I. osztályú századosok:* Bahsc Oszkár (nyugállományú százados), Cordier Ottó császár-vadászezredbeli főhadnagy), báró Zephyris Adolf (41. gyalogezredbeli főhadnagy), Strasniczky Bohuslav (54. gyalogezredbeli főhadnagy). *H. osztályú századosok:* Schnepfer Fde (18. vadászzászlóaljbéli főhadnagy), Schäfer Lajos (8. vértesezredbeli főhadnagy). *Főhadnagyk:* Krainik Antal (46. gyalogezredbeli alhadnagy), Arbutina Sándor (egykori főhadnagy), Dembiczky Gyula (egykori főhadnagy), Haszlinger Sándor (egykori főhadnagy), Esehwig Ottó (60. gyalogezredbeli alhadnagy), Deák Alajos pótcsapatparancsnok (telekkönyvi díjnok, egykori főhadnagy), Rosenzweig Ferdinánd (23. gyalogezredbeli alhadnagy). *I. osztályú alhadnagyk:* Fitsche József (katonai rendőri őrtestületbeli őrmester), Suchy Ágost (52. gyalogezredbeli őrmester), Hamböck Ede (egykori százados), Heitzmann Ferdinánd (48. gyalogezredbeli őrmester), Bába Vince (megyei segédtisztviselő, katona nem volt), Dombroviczky Mihály (vasúti tisztviselő, egykori alhadnagy), Mayer Ágost (vasúti tisztviselő, egykori alhadnagy). - *7. osztályú alhadnagyk:* Feiferlik József (5. csendőrezredbeli őrmester), Veranemann Ferenc (magánzó, egykor alhadnagy) Stoklosinszky János (magánzó, egykor alhadnagy), Erlesbek Henrik, zászlóaljsegédtiszt (10. tüzérezred béli hadapród), Köss Rudolf (19. gyalogezredbeli őrmester), Sterk József (számvevő-tisztviselő a 55. gyalogezredben). *Tábori orvosi segéd:* Durchhalter Ferdinánd. *I. oszt. számvevő járulnok:* Szekula Lénárd (a számvevőkarból).

Kassai önkéntes gyalogzászlóalj: Zászlóaljparancsnok: Szabó Ágost, őrnagy (62. gyalogezredbeji százados). *I. osztályú századosok:* Hoffmann Imre (nyugállományú százados), Bartuska Miksa, toborzóparancsnok (60. gyalogezredbeji százados), Schiller Adolf (34. gyalogezredbeji százados), Daubner Samu (5. gyalogezredbeji főhadnagy), Farkas István (59. gyalogezredbeji főhadnagy). - *77. osztályú századosok:* Zwever Alajos (a bécsi katonai rendőri őrtestületnél alhadnagy), Pösehek Henrik (pénzügyőri biztos, valaha főhadnagy). *Főhadnagyok:* Szél Miksa (19. gyalogezredbeji főhadnagy), Gaál Jenő (19. gyalogezredbeji alhadnagy), Matuska Ferenc (60. gyalogezredbeji alhadnagy), Offenbach József (5. gyalogezredbeji alhadnagy), Mannó Gynla, pótcapatparancsnok (39. gyalogezredbeji alhadnagy), Németh Károly (pénzügyi fogalmazó, egykor alhadnagy), Tarnawsky Mihály (megyei tisztviselő, egykor alhadnagy), Krecsunovits Miksa (adóárnok, egykor alhadnagy), Molnár Károly, fióktoborzóparancsnok (1848/49-ben honvédőrnagy, később alhadnagy). *7. osztályú alhadnagyok:* Betelka Károly, zászlóaljsegédtiszt (egykor alhadnagy), Ehlert Ferdinánd, fióktoborzóparancsnok (segédadófelügyelő, egykor alhadnagy), Kautzner Antal (adóellenőr, egykor alhadnagy), Szekeres Ferenc (59. gyalogezredbeji őrmester), Kutyák József (57. gyalogezredbeji őrmester), Weidinger Zsigmond (6. gyalogezredbeji őrmester), Wueskovies Ágost, fióktoborzóparancsnok (egykor alhadnagy), Friedl Péter (állampénztári járulnok, egykor alhadnagy), Pischinger Ferenc (állampénztári járulnok, egykor alhadnagy), Kaurczill Károly, élelmezőtiszt (5. csendőrezredbeji i számvivő altiszt), Lclák Bálint (megyei díjnok, egykor alhadnagy), Billich János (helytartósági fogalmazógyakornok, egykor alhadnagy). *77. osztályú alhadnagyok:* Rotter József (54. gyalogezredbeji őrmester), Adelsfeld Lajos (a zászlóaljban volt hadapród), Huszár József (54. gyalogezredbeji őrmester), Schiller Aurél (54. gyalogezredbeji hadapród), Wolhadt Emil (12. vadászzászlóaljbeli hadapród), Almásy Jenő (a zászlóaljban volt őrmester). *Főorvos:* Dr. Svehla József (a szertüzerségtől vezényelték). *I. osztályú számvevő járulnok:* Engel Vilmos (a számvevőkorból).

Miskolci önkéntes gyalogzászlóalj: Zászlóaljparancsnok: Mederer Konrád őrnagy (48. gyalogezredbeji őrnagy). *7. osztályú századosok:* Mihályi Miklós (nyugállományú főhadnagy), báró de Fin Ferdinánd (5. gyalogezredbeji főhadnagy). Szerdahelyi Sándor (helyi alkalmazású főhadnagy). Kraft Ferenc (51. gyalogezredbeji főhadnagy). *77. osztályú századosok:* Wendl Adolf (18. vadászzászlóaljbeli főhadnagy), Eli Lőrinc (4. csendőrezredbeji főhadnagy-kezelőtiszt). *Főhadnagyok:* Jobst Ede (26. gyalogezredbeji főhadnagy). Majthényi Kálmán (főhadnagyi rangjáról még 1848-ban leköszönt), Klein János (adóellenőr, egykor alhadnagy). Böhm László (közigazgatási tisztviselő, egykor főhadnagy), Sztriberny Károly (7. csendőrezredbeji alhadnagy), Hernig Ferenc (7. csendőrezredbeji őrmester). Szem Adolf, pótcapatparancsnok (egykor alhadnagy). *7. osztályú alhadnagyok:* Zuber Gyula (55. gyalogezredbeji őrmester), Richtfellner József (19. esendői-ezredbeji őrmester), Iglseder Gyula, zászlóalj segédtiszt (a zászlóaljban volt őrmester), Künzl Mátyás élelmezőtiszt (a zászlóaljban volt

őrmester). lovag Idzellovits Leonliard (a zászlóaljban volt őrmester). Wertich Antal (a zászlóaljban volt őrmester), Seefranz Ferdinánd (egykor főhadnagy), Punt Lajos (3. csendőrezredbeli őrmester). *II. osztályú alhadnagyk:* Névery Sándor (II. hadmérnökzászlóalj béli szakaszvezető), Walter Eoc (megyei irodatiszt, egykor alhadnagy), Szrholetz Károly (2. gyalogezred béli őrmester), Wrana József (J8. vadászzászlóaljbéli hadapród), Braun Antal (távírász-tisztviselő, egykor alhadnagy), Tamasits Miklós (a zászlóaljban volt őrmester). *II. osztályú számvevő járulnok:* Steinbacher Keresztély (a számvevőkarból).

b) Lovasság.

Jász-kun önkéntes huszárezred: Ezredparancsnok: gróf Esterházy Sándor ezredes (ezredes a szolgálaton kívüli viszonyban). *Őrnagyk:* Raimondi Sándor, a IΓ. osztály parancsnoka (12. huszár» ezredbeli őrnagy), gróf Nemes János, az T. osztály parancsnoka (4. dragonyosezredbeli őrnagy). *I. osztályú századosok:* Józsa János (3. huszárezredbeli százados), gróf Dezasse Emil (1. vértesezredbeli százados), Zellhofer Frigyes (nyugállományú százados), Medvetzky Béla (nyugállományú százados). *II. osztályú századosok:* Kubinyi János (1. huszárezredbeli főhadnagy), Rabats János, toborzóparancsnok (2. huszárezredbeli főhadnagy), gróf Wurmbrand Ferdinánd (7. dsidásezredbeli főhadnagy), báró Orczy Emil (7. vértesezredbeli főhadnagy). Medvey Lajos (adóellenőr, egykor százados). *Főhadnagyk:* Alborn Tivadar (5. dsidásezredbeli főhadnagy), Dugovits Károly (9. huszárezredbeli főhadnagy), Kabos Gábor (5. huszárezredbeli alhadnagy). Kiidelkay Ferenc (9. huszárezredbeli alhadnagy), Zách József (6. csendőrezredbeli alhadnagy), Forster Zsigmond (szolgálton kívüli viszonybeli alhadnagy), Lettinger Sándor, toborzóparancsnok Karcagon (nyugállományú alhadnagy), Perczel Rudolf (földbirtokos, egykor alhadnagy), Fliesz Vilmos (6. huszárezredbeli alhadnagy), Székely Gábor ezredsegédtiszt (12. huszárezredbeli őrmester). Honig Vilmos (12. gyalogezredbeli alhadnagy). *I. osztályú alhadnagyk:* Fialka Ferenc (helytartósági tisztviselő, egykor alhadnagy), Latinovits Leo (6. vértesezredbeli hadapród). Harnach Károly, toborzó-tiszt Jászberényben (62. gyalogezredbeli alhadnagy). *H. osztályú alhadnagyk:* báró Apor Miklós (az ezredben volt hadapród), Gerentsey Izidor, a I Γ. osztály pótcsapaiparancsnoka (telckönyv) a tisztviselő, nyugállományú alhadnagy), Lgelmeycr János (egykor főhadnagy). Kühner Imre. élel mezőtiszt (az ezredben volt őrmester), Szakay József (39. gyalogezredbeli tartalékos altiszt), Battig Sándor (bíróági tisztviselő, egykor alhadnagy), Gaál Gyula (az ezredben volt hadapród), Kodl Bertalan, fióktoborzóparancsnok Félegyházán (12. huszárezredbeli őrmester). *Főorvos:* Dr. Schöffl Károly (polgári orvos). *Aloroos:* Persian Gergely (polgári seb-orvos). *Tábori orvosi segéd:* Mise András (polgári sebész). *II. osztályú számvevő járulnok:* Fuchs György, a II. osztálynál (a számvevőkorból). *J. osztályú számvevő lisztviselő:* Pravvda Lajos, az I. osztálynál (a számvevőkorból).

7. *Debreceni önkéntes huszárosztály*: Osztályparancsnok: Mattyasovszky Rudolf őrnagy (nyugállományú őrnagy). *I. osztályú századosok*; í örök József (6. huszárezredbeii százados), gróf Zichy Ödön (11. huszárezredbeji százados). *H. osztályú századosok*; Battus károly, toborzóparancsnok (nyugállományú százados), gróf Pálffy Zsigmond. (4. dragoin osezredbeli főhadnagy), kudiik Kde (9. csendőrezredbeii főhadnagy). *Főhadnagyk*: Prokopp Gyula (11. huszárezredbe!! főhadnagy). Klek Gusztáv (6. huszárezred béli főhadnagy), Rainay Gusztáv, f ióktoborzóparancsnok nagyvárdon (egykor alhadnagy), Gaál Béla (2. huszárezredbeii alhadnagy), kállay János (6. huszárezredbeli alhadnagy), Heim Rudolf, éllemezőtiszt (a bécsi katonai rendőri őrtestületnél alhadnagy). *I. osztályú alhadnagyk*: báró Duka Jenő (11. huszárezredbeli alhadnagy), báró Pongrátz Gyula (megyei tisztviselő, 1848/49-ben honvédalhadnagy). *II. osztályú alhadnagyk*: Haader Lajos (5. vértesezred béli tizedes). Koor Tstván, osztálysegédtiszt (12. huszárezredbeli őrmester), Bosnyák Lázár (7. csendőrezredbeli őrmester). Beké Jstván. í ióktoborzóparancsnok Szatmáron (bíróági tisztviselő, egykor alhadnagy), Halhósy János pótcsapatparancsnok (az osztályban, volt őrmester). *Főorvos*: Dr. Vogel Károly (polgári orvos). *Alorvos*: Berkényi Károly (polgári seb-orvos). *7. osztályú számvevő járulnak*: Tmágl Károly (a számvevő-karból).

H. Debreceni önkéntes huszárosztály: Osztályparancsnok: kostyán Ferenc ezredes (5. dsidásezredbeli alezredes). *I. osztályú századosok*: Ferrich Antal (5. dsidásezredbeli százados), Báró Gusztáv (7. huszárezredbeli százados), báró Dacziezky Hugó (nyugállományú százados). *ÍJ. osztályú százados*: Schükell Alfonz (nyugállományú százados). *Főhadnagy*: Szarka Miklós (5. huszárezredbeli alhadnagy). *7. osztályú alhadnagy*: lovag Giiiewosz Bódog (nyugállományú alhadnagy). *77. osztályú alhadnagyk*: Riedl Benedek (pénzügyi tisztviselő, egykor alhadnagy), Gsieskó Mihály (az osztályban volt őrmester), Dobák János, pótcsapatparancsnok (6. huszárezredbeli őrmester), Welbavszky Alajos (a kecskeméti önkéntes huszárosztályban volt hadapród). *II. osztályú számvevő járulnak*: Ptazovszky Alajos (a számvevőkarból).

Aradi önkéntes huszárosztály. Osztályparancsnok: gróf Török Miklós alezredes (az Areiere-testőrségnél alezredes). *7. osztályú századosok*: gróf Schönfeld Adolf (4. huszárezredbeli százados), gróf Wickenburg Ödön (4. dragonvosezredbeli százados). *II. osztályú századosok*: C sernovits imre, toborzóparancsnok (nyugállományú százados), Zerdahely károly (8. huszárezredbeli főhadnagy). Stefezius Antal (6. csendőrezredbeii főhadnagy). *Főhadnagyk*: Λ uja Péter (4. huszárezredbeli alhadnagy), báró Bruckenthal Ákos (12. huszárezredbeli alhadnagy), Benkeő Samu (4. huszárezredbeli alhadnagy), báró Fischer Gusztáv, pótcsapatparancsnok' (7. huszárezredbeli alhadnagy), báró Wiedersperg Kerdinánd, osztálysegédtiszt (egykori főhadnagy), gróf Pálffy-Daim György (nem volt katona), Benkeő Sándor, fióktoborzóparancsnok Szegeden (4. huszárezredbeli alhadnagy). *7. osztályú alhadnagy*: Sehlötterlein Lajos (6. csendőrezred béli őrmester). *7. osztályú alhadnagyk*: Glückmann Albert, toborzótiszt Aradon

(az osztályban volt őrmester), Tóth Pál (az osztályban volt hadapród), Patay András (az osztályban volt hadapród). *Főorvos:* Dr. Kraus Vilmos (a 12. tábori kórháztól). *Aloros:* Teitzenberger Mihály (polgári seborvos). *I. osztályú számvevő járulnak:* Steffens Adolf (a számvevőkarból). *II. osztályú állatorvos:* Molnár Károly (polgári sebész).

Kecskeméti önkéntes huszárosztály: Osztályparancsnok: Varga Sándor (8. dragonyosezredbeli százados). *I. osztályú századosok:* báró Andrian Gottfried (5. huszárezredbeli százados), gróf Aiehelburg Ferenc (12. dsidásezredbeli százados). *II. osztályú századosok:* báró Babarczy Sándor (5. vértesezred béli főhadnagy), báró Földváry István (7. vértesezredbeli főhadnagy). *Főhadnagyk:* báró Kulm er István (4. vértesezredbeli főhadnagy), gróf Kokorzowa Lajos (nyugállományú főhadnagy), Voitl Antal, pói> csapatparancsnok (állami tisztviselő, egykor tiszt), Gross Gyula (7. csendőrezredbeli alhadnagy), Obrist Károly élelmczötiszt (8. huszárezredbeli főhadnagy). *I. osztályú alhadnagyk:* Schiller János (magánzó, azelőtt tiszt), Berger A ilmos (nyugállományú alhadnagy). *H. osztályú alhadnagyk:* Soós Móric (7. huszárezredbeli tizedes), Apcltauér József (az osztályban volt őrmester), Graf Mátyás (8. dragonyosezredbeli őrmester), Plzák János, osztálysegédtiszt (8. dragonyosezredbeli őrmester). *I. osztályú számvevő járulnak:* Böhm Jakab (a számvevőkarból).

I. Zalaegerszegi önkéntes huszárosztály: Osztályparancsnok: báró Tnkey Kde (nyugállományú ezredes). *I. osztályú századosok:* Gerson Jenő (5. huszárczredbeli százados), gróf Zichy Imre (egykor százados), Kiss Lénárt, toborzóparancsnok (nyugállományú százados). *II. osztályú századosok:* gróf Teleky Gusztáv (12. huszárczredbeli főhadnagy), gróf Szirmay Károly (9. huszárezredbeli főhadnagy). *Főhadnagyk:* Lukináez Fde (8. huszárczredbeli főhadnagy), Gzigány Imre, osztálysegédtiszt (5. huszárezredbeli alhadnagy), Sehwin László, pótcapatparancsnok (nyugállományú főhadnagy), Spielmann Tóbiás, fióktoborzóparancsnok Zalaegerszegen (egykor főhadnagy), Kober Gyula, fióktoborzóparancsnok Pécssett (nyugállományú főhadnagy). Csizmadia János (nyugállományú hadnagy). Horváth Zsigmond (egykor főhadnagy). *I. osztályú alhadnagyk:* Szabó Imre (5. huszárezredbeli alhadnagy), Longó András (egykor alhadnagy). *H. osztályú alhadnagyk:* Battig Antal (50. gyalogezerdbeli alhadnagy). Jurkovits Ferenc (az osztályban volt hadapród), I emesváry István (4. vértesezredbeli őrmester), Pegata János (az osztályban volt őrmester). *Fősebor vos:* Figuli György (polgári seborvos). *I. osztályú számvevő járulnak:* Jansen Szevér (a számvevőkarból). *Állatorvos:* Debreezeny Lajos (polgári gyógykovács).

H. Zalaegerszegi önkéntes huszároszt áty: Osztályparancsnok: Horváth János őrnagy (8. vértesezredbeli százados). *I. osztályú századosok:* Motkó Feló (8. huszárczredbeli százados). Somogyi László (9. huszárezred béli százados). *H. (I. osztályú századosok:* Szabó József (5. vértesezredbeli főhadnagy). Poszády János (7. huszárczredbeli főhadnagy). *Főhadnagyk:* Manner Ferdinánd (7. dsidásezredbeli főhadnagy), Somogyi Ferenc (egykor alhadnagy), Sehwarzenbrunner János (nyugállományú főhadnagy). Fontana

Alfred (6. dsidásezredbeli főhadnagy). *II. osztályú alhadnagyk:* Zimmermann Károly (szolgabíró, egykor alhadnagy). Czigánv János (1. huszárezredbeli. őrmester), báró Bretsehneider József (az 1. zalaegerszegi osztályban volt hadapród). *H. osztályú számvevő járulnok:* Pohl Antal (a számvevőkarból).

A fenti névjegyzék azonban csakis ama tiszték neveit öleli fel. akik augusztus hó elején az önkéntes csapatoknál tényleg szolgáltak. Azönkéntes csapatok fennállásának előbbi hónapjaiban azonban még mások is töltöttek be tiszti állást ezeknél az alakulásoknál, még pedig:

Az / . pesti zászlóaljnál: Stürzer Károly főhadnagy⁴⁴ és Schramm Károly alhadnagy.⁴⁴ *A H. pesti zászlóaljnál:* Goldmayer Fülöp százados⁴⁵ és Doskoeil Albert alhadnagy.⁴⁶ *A pozsonyi zászlóaljnál:* λ incenti Gyula főhadnagy,⁴⁷ Wegschneider Frigyes,⁴⁸ Millenovich Ignác,⁴¹ Jandy Vilmos⁵⁰ és Anker Gyula⁵¹ alhadnagyk. *A győri zászlóaljnál:* Eckhardt Károly főhadnagy.⁵² *A miskolci zászlóaljnál:* Gsigaházy Kornél százados,⁴ Strasniczky Vitislav,⁵⁴ Péchy Antal⁵⁵ és Taliy Antal³⁰ főhadnagyk. *A jász-kun huszárezrednél:* Nemes Ferdinánd gróf százados,⁵⁷ Pöschl Antal⁵⁵ és Hoffmann József⁵⁸ főhadnagyk és Pintér István alhadnagy.⁶⁰ *Az / . debreceni huszárosztálynál:* Sántha László alhadnagy.⁶¹ *A kecskeméti huszárosztálynál:* Brandstätter József alhadnagy.⁶²

A toborzás.

A kiadott utasítások alapján 1859. május 5-án kezdődött az önkéntesek toborzása. A vezénylőtábornok az előző napon meghagyta Pesten az Üllői-úti laktanya⁶³ gondnokának, hogy az önkéntesek elhelyezése végett lépjen érintkezésbe Lusinszky Benedek 32. gyalogezredbeli századossal, aki a pesti önkéntes gyalogzászlóalj toborzását vezeti: a városparancsnokságnak pedig május 3-án korán reggelre katonarost kellett kirendelnie a pesti megyeházára, ahol a toborzást végezték. Ugyancsak május 2-án kaptak rendeletet a magyarországi összes kiegészítő és kiegészítő kiegészítő.⁶⁴ valamint a toborzó parancsnokságok, hogy a toborzóiszteknek azonnal

⁴³ *II. L.* 3=56, 455. ⁴⁴ *H. /.* 1327. 1368. 2452.

⁴⁵ Mielőtt bevonult volna, a 9. sorgyalogezredben Magentánál harcolt és fogságba esett. (*H. L.* 2245, 2293).⁴⁶ *II L.* 1530. ⁴⁷ *H. /.* 1018, 1368.

⁴⁸ *H. L.* 1558. 1675, 1996. ⁴⁹ *H. /.* 865. 1368. ⁵⁰ *H. I.* 1051, 1368.

⁵¹ *II. L.* 1288, 1295. 1295. ⁵² *H. I. L.* 1201.

⁵³ Mielőtt bevonult volna, a harctéren megsebesült (*II L.* 1010, 1566, 2440). ⁵⁴ *H. /.* 1174. 1295. 2025. 2571. ⁵⁵ *H. L.* 14-83. 1550, 2076, 2459, 2511.

⁵⁶ *H. L.* 1485. ⁵⁷ *H. /.* 1201, 2508. ⁵⁷ *II. L.* 1728. 1851, 2427.

⁵⁹ *H. L.* 457. 625. 1526. 2512, 2556. ⁶⁰ *II. L.* 625. ⁶¹ *H. I.* 529. 555, 625. ⁶² *II L.* 1252. 1525, 1851. ⁶³ A mai Mária Terézia-laktanya.

⁶⁴ 1857-'1860-ig Magyarország határterületeinek egy része az osztrák örökös tartományokból kiegészített gyalogezredek egynehányához adóí!, legénységet s mint ezeknek az ezredeknek „kiegészítő kiegészítő kerülete” szerepelt, külön kiegészítő kiegészítő parancsnoksággal.

hagyják meg. miszerint a toborzórajstromok másolatát az illetékes kiegészítőparancsnoksághoz juttassák, megjegyezvén, hogy az önkéntesek nem számítanak a kiegészítő kerületből törvényesen kiállítandó újoncok létszámába.⁶⁵

A pesti toborzás jó eredménnyel folyt és annyira igénybe vette a parancsnokot, hogy a vezénylőtábornok május 6-án kénytelen volt elrendelni, hogy váltsák fel.⁶⁶

A vidéken a kiegészítő parancsnokságok szintén elég jó eredményt értek el. Kassán a 34. gyalogezred kiegészítőparancsnoksága május 7-én nyitotta meg a toborzást, amelyhez a város a megnyitás napján nemcsak ingyen bort, élelmiszert és zenét adott, hanem minden kassai illetőségű önkéntes toborzópenzét 50 forintra egészítette ki: azonkívül a 34. gyalogezredtől kirendelt 14 főnyi toborzólegénységet a város költségén látta el az új önkéntest ruházattal és felszereléssel. A két első nap toborzási eredménye Kassán 104 újonc volt.⁶⁷

A komáromi kiegészítőparancsnokság május 5-10-ig 30,⁶⁸ a pozsonyi kiegészítőparancsnokság 143,⁶⁹ a soproni pedig 29⁷⁰ embert toborzott a pozsony-győri zászlóalj számára: az utóbbiak között kiszolgált katona volt 1 őrmester, 1 tizedes, 1 dobos és 5 közlegény.⁷¹ Az aradi kiegészítőparancsnokság május 11-ig 18 újoncot gyűjtött a pesti zászlóaljnak, 21 újoncot pedig az aradi huszárosztálynak.⁷²

A löcsei kiegészítőparancsnokság a kassa-miskolci zászlóalj részére május közepéig 230,⁷³ az egri kiegészítőparancsnokság pedig május 28-ig 221⁷⁴ embert toborzott. A debreceni kiegészítőparancsnokságnak május első felében csak 15 huszár- és 10 gyalogújoncot sikerült gyűjtenie a debreceni huszárosztály, illetőleg a kassa-miskolci zászlóalj részére.⁷⁰ A nagyváradi 37. gyalogezred pótzászlóalja nem tudta, hogy az önkénteseket hová küldje; a budai főhadparancsnokság felvilágosította, hogy a gyalogosokat Kassára, a lovasokat pedig Debrecenbe kell küldeni.⁷⁰

A kiegészítőparancsnokságok különben a toborzás terén még akkor is szép eredményeket mutattak föl, amikor az önkéntesalakulások toborzó- és fióktoborzóparancsnokságai már működtek. Így a trencsényi kiegészítőparancsnokság május 23-ig összesen 123 embert toborzott a pozsony-győri önkéntes zászlóaljnak és a megye költségén kiállított elő fogatokon küldte őket.⁷⁷ Az eperjesi kiegészítőparancsnokság május 20-ig 77,⁷⁸ a munkácsi kiegészítőparancsnokság pedig 30⁷⁹ önkéntessel szaporította a kassa-miskolci

⁶⁵ H. L. Preis. 222. ⁶⁶ H. L. 178. ⁶⁷ //, /.. 474. 632. ⁶⁸ II. I. 488.
⁶⁹ H. /.. 485. ⁷⁰ H. L. 490. ⁷¹ U. o. ⁷² /-/. L. 715. ⁷³ H. L. 990.
⁷⁴ H. I.. II 52. ⁷⁵ II. L. 1V55. ⁷⁶ H. /-M)9. ⁷⁷ II. I.. 1206.
⁷⁷ H. /.. 203. ⁷⁸ II. I.. 1207.

zászlóaljbat. A szegedi kiegészítőparancsnokság május 25-ig 94 önkéntest toborzott.⁸⁰ akiket a pesti zászlóaljhoz, kis részben pedig az aradi huszárosztályhoz küldött. A turócszeni-mártoni kiegészítő kiegészítőparancsnokságnál május 16-tól 25-ig nem jelentkezett egyetlen önkéntes sem.⁸¹

Mivel a toborzás további munkáját az önkéntes toborzóparancsnokságok most már maguk is elláthatták, a kiegészítőparancsnokságok május 28-án rendeletet kaptak, hogy az önkéntesek toborzását szüntessék be, a jelentkezőket pedig utasítsák az önkéntes toborzókhoz.⁸² Ugyanakkor szüntették be a polgári hivataloknál felállított beíró irodák működését is.⁸³

A besztercebányai kiegészítőparancsnokság látta, hogy a kerületében, Selmecebányán felállítandó önkéntes fiók-toborzóparancsnokság még június 6-ig sem kezdte meg működését, kénytelen volt folytatni az önkéntesek toborzását, akiket már csak a nagy távolság miatt sem utasíthatott az illetékes önkéntes zászlóaljhoz, Győrbe. Így ennek a zászlóaljnak a részére május elejétől június közepéig összesen 100 újoncot gyűjtött.⁸⁴

A szegedi kiegészítőparancsnokság a rendelethez híven a nála jelentkező önkénteseket az aradi toborzó parancsnoksághoz utasította, mert Szegeden még nem állították fel a fiók-toborzóparancsnokságot. Mivel ennek felállítása június 14-ig késett, az említett kiegészítőparancsnokság jelentést tett a vezénylő tábornoknak, aki a szegedi fiók-toborzóparancsnokság sürgős felállítását azonnal elrendelte.⁸⁵

A polgári közigazgatási hatóságok beíró irodái szintén május elején kezdték meg az önkéntesek toborzását. A helytartóság pozsonyi kerületi főnöke már az első napokban jelentette,⁸⁶ hogy a jobb eredmény szempontjából szükséges volna, ha a toborzóparancsnokságok mielőbb megkezdhenék működésüket, néhány toborzó az új ruházatban megjelenne,⁸⁷ amellett az állami pénztárak utasítást kapnának, hogy a toborzás céljaira minden körülményesség mellőzésével fizessék ki a szükséges összegeket. A kerületi főnök Albrecht főherceg május 12-iki parancsára hivatkozott, amelyben intézkedés történt, hogy egy öltözet önkéntes ruhát küldjenek minta gyanánt Pozsonyba, ahol a polgári szabókkal könnyen el lehet készíttetni akármennyit.

A felterjesztésnek alig volt valami foganatja. A pozsonyi kerületi főnök május 18-án az ő alá rendelt összes megyék idevágó jelentéseit mellékelve, újabb jelentést⁸⁸ küldött, hogy

⁸⁰ 7/ /.. 1448. ⁸¹ II. L. II55. ⁸² H. /.. I37S. ⁸³ II L. 1284.
⁸⁴ H. /.. 1858, JOS ⁸⁵ II. L. IV66. ⁸⁵ II. L. 352. ⁸⁶ II. L. 445.
⁸⁷ II. L. 993.

a toborzás nehezen halad, mert egyrészt a toborzók még nem érkeztek meg, másrészt addig, amíg nincs pénz, önkénteseket bajos gyűjteni; a polgári hatóságok mindamelllett a cél érdekében elkövetnek mindent, néhol 2 forint előleget is adtak.

Nyitra megye főnöke a pozsonyi kerület főnökének írásban számolt be⁸⁹ arról, hogy a toborzásra vonatkozólag az Összes főszolgabírókat külön értekezleten kioktatta. Javasolta, hogy a kormány adjon rendeletet, amely kimondja, hogy most a toborzás a legfontosabb, a kevésbé lényeges ügyek pedig egyelőre várhatnak. felhívta a figyelmet, hogy az önkéntesül jelentkező mesterlegények mindnyájan követelik, hogy a harcoló állományba vegyék fel őket, aminek egyetlen oka az, hogy amíg a harcosnak állt újonc toborzó-pénze 15 forint, addig a mesterembernek (szabó, cipész) jelentkezők csak 5 forintot kapnak.⁹⁰ Szükségesnek tartotta a megyefőnök, hogy az orvosi vizsgálatot jobban szabályozzák, mert a jelenlegi utasításból nem tudni, vajjon a duzznyakú. vagy a vizsértágulós embereket fel lehet-e venni, továbbá az újoncok korhatára sem ismeretes. A többi polgári hatóságokhoz hasonlóan ő is üdvösnek tartotta, hogy a toborzó különítményeket minél előbb kiküldjék a vidékre, mert azok sokkal jobb eredményt tudnának elérni. Jelentette továbbá, hogy az 1849-ben besorozott tartalékosok közül sokan azért nem jelentkeznek önkéntesnek, mert katonai elbocsátóleveleiket még nem kapták meg. A megyefőnök a saját hatáskörében külön utasítást is adott ki a toborzás előmozdítására s azt tudomásvétel végett mellékelte.

Hont megye főnöke szintén küldött jelentést a pozsonyi kerületi főnöknek.⁹¹ Ebben a megyében május 10-ig még nein kezdtek a toborzást, a jelentkező önkénteseket a legközelebbi kiegészítőparancsnoksághoz küldték, mert a főszolgabírók nem kaptak pénzt a toborzás költségeire.

A nógrádi megyefőnök jelentése⁹² szerint, a balassagyarmati fiók-kiegészítőparancsnokság május 9-ig még semmi-féle utasítást sem kapott a toborzásra. A megyefőnök személyesen járt el a fiók-kiegészítő parancsnokságnál és ott tudta meg, hogy bár 2 embert már besoroztak, még csak foglalói sem lehetett nekik adni, mert nem volt pénz. A kiegészítőparancsnokság a csekély eredmény okául azt hozta fel, hogy a közigazgatási hatóságok elhanyagolják a toborzás ügyét.

⁸⁹ H. L. 555.

⁹⁰ A mesterlegények, alkalmasint az ő polgári havi bérükkel szemben jóval nagyobb összeget képviselő 15 forintnyi táborzó-pénz végett, elég nagy számban csaptak fel önkéntesnek. Pl. a győri zászlóaljban, a július 5-iki kimutatás szerint. 555 mesterember volt. köztük 59 cipész és csizmadia, 62 szabó. 25 asztalos stb. (H. P. 2555.)

⁹¹ II. l. 560. ⁹² H. L. 3b l.

Ez a vád azonban, a megyefőnök szerint, nem állhatott meg, mert a községi jegyzőknek előbb a sorkatonaság tartalékosai és szabadságotlajai részére szóló, mintegy 2000 behívó kézbesítéséről kellett gondoskodni és csak azután foglalkozhattak a toborzással. Ha a toborzó osztagok megjelenének – írta a megyefőnök – minden könnyebben menne. De addig is nehéz a kiegészítő parancsnokság helyzete, mert ha – pénz híján – nem tudja kifizetni a toborzópénzt, a nép azt fogja hinni, hogy lóvátészik.

Kecskeméten május 24-ig szintén még nem voltak toborzók. A polgármester jelentette,⁹³ hogy egyenruhás toborzók nélkül nem is lehet jó eredményt várni. A vezénylőtábornok intézkedésére a jászberényi önkéntes huszárosztály tehát kirendelt 1 tisztet a megfelelő toborzólegénységgel.⁹⁴

A nagyvárad helytartósági kerület főnöke arról küldött jelentést,⁹² hogy míg az önkéntes alakulások részére lovakat könnyen lehet szerezni, addig a legénység toborzása lassan halad, mert sem a fiók-toborzóparancsnokság nincs még felállítva, sem pénzt, sem toborzási nyomtatványokat, sem pedig katonaruhát nem küldtek, amelyet azonnal rá lehetne adni az újoncra. Már pedig az utóbbi kétségtelenül és hosszú időn át bebizonyult egyik főbiztosítéka a toborzás jó eredményének. Felemlítette még, hogy az aradi és a debreceni önkéntes huszárosztályok parancsnokai bevonultak ugyan, de csak egyedül, más nincs, sem tiszt, sem toborzók, sem pénz, sem egyéb. A polgári hatóságok és a közönség megtesz mindent, de eredményt elérni nem lehet, mert a katonaság részéről nincs semmiféle támogatás. Aradon, Nagyváradon és Debrecenben már 242 újoncot összegyűjtöttek.

Haller gróf altábornagy ezt a jelentést a IIT. hadseregparancsnoksághoz továbbította, ahonnan a türelmetlen kerületi főnököt megnyugtatták,⁹⁶ hogy miután a hadsereg mozgósításával igen sok teendő jár, az önkéntes alakulásokat pedig minden előkészület nélkül, úgyszólván a semmiből kell felállítani, tehát mindent egyszerre megcsinálni nem lehet. Debrecenbe és Szatmár-Németibe már kinevezték a toborzóparancsnokokat, sőt Debrecenből egy tiszt már jelentkezett is az ottani huszárosztály számára való ruhákért. Amíg a toborzáshoz szükséges nyomtatványok megérkeznek, addig kézzel írott űrlapokat használjanak; az aradi huszárosztály parancsnoka a mintát magával vitte. A toborzáshoz szükséges pénzt, a bonyolult elszámolás elkerülése végett, nem utalják közvetlenül a polgári hatóságokhoz, amelyeknek a toborzástól eredő költségeket az újoncok átvétele alkalmával ügyis

⁹³ H. l... 15 !4. ⁹⁴ U. o. ⁹⁵ II L.:54. ⁹⁶ U. o.

megtérítik. Végül hozzáfűzte a III. hadseregpáncsnokság, hogyha a szükséges önkéntes-létszámot a nagyváradi kerületben nem tudnák elérni, a hiányzó embereket majd átutalják más kerületekből, amelyeknek beíró irodáiban úgyszintén nagy a tolongás.

A kezdet nehézségei, úgy látszik, a nagyváradi kerületben hamar megszűntek, mert a kormánybiztos május 20-án már azt jelentette,⁹⁷ hogy ágy Debrecenben, mint Aradon a toborzás eredménye igen jó, mindkét huszárosztálynál teljes a létszám és ezért a toborzást beszüntették. A vezénylőtábornok táviratilag azt válaszolta, hogy a toborzás általános beszüntetésére majd idejében fognak intézkedni, tehát csak folytassák. A lóavatás beszüntetésére azonban már folyamatban vannak az intézkedések.⁹⁸

Voltak megyefőnökök, akik anélkül panaszkodtak, hogy a valóságról meggyőződtek volna. A hevesi és a pest-solti megyefőnökök május 16-án azt jelentették, hogy a jászkunhuszárosztály részére még nincs felállítva Jászberényben a toborzóparancsnokság és így a toborzás akadályokba ütközik. A főhad parancsnokság felvilágosította őket, hogy a kérdéses toborzóparancsnokság már fennáll, a fiók-toborzóparancsnokságok pedig a legközelebbi napokban kezdik meg működésüket.⁹⁹

A soproni helytartósági kerület főnöke május 18-án jelentette¹⁰⁰ a beíróhivatalok toborzási eredményét, amelyet elég jónak lehetett mondani. A veszprémi megyefőnök május 22-én javasolta,¹⁰¹ hogy a Pápán felállított fiók-toborzóparancsnokságot helyezték át Veszprémbe, mert ott a kilátások jobbak. A toborzók azonban egyenruhában jelenjenek meg, mert úgy többre mennek. Az egyenruhában való toborzást egyébiránt a legtöbb megyéből javasolták. Így a borsodi megyefőnök május 26-án beküldött ama jelentésében,¹⁰² hogy a miskolci vásár alkalmával 160 önkéntest sikerült toborozni, ajánlotta, hogy a toborzókat hu szárruhában küldjék, mert annak nagyobb a varázsa.

Május 27-én a tolnai megyefőnöktől kapott jelentést¹⁰³ a vezénylőtábornok. Tolnában nagyon várták már a szekszárdi fiók-toborzóparancsnokság megérkezését; minden el volt készítve, orvos is díjtalanul állott rendelkezésre, már eddig is szép eredményt lehetett volna elérni. A vezénylőtábornok sürgősen intézkedett, hogy a pesti önkéntes zászlóalj Antal Joachim hadnagyot a szükséges toborzókkal azonnal küldje Szekszárdra, mert ott másnap országos vásár lesz. Antal had-

⁹⁷ H. L. 960. ⁹⁸ U. o. ⁹⁹ H. L. H47. ¹⁰⁰ H. L. 1106. ¹⁰¹ H. L. J162. ¹⁰² H. L. 1315. ¹⁰³ H. L. 1375.

nagy I szakaszvezetővel I őrzetővel és 16 közlegénnyel, azonnal el is indult.¹⁰⁴

A kassai helytartósági kerületben igen jó) eredménnyel folyt az önkéntesek gyűjtése. A kerület ionokétól május 29-én érkezett jelentés¹⁰⁵ szerint, a kerület egy része még nem is volt kihasználva. A szeptsi és göllnitzi szolgabírákat dicsérettel emelte ki a jelentés, mert előbbi május 27-ig 70. utóbbi pedig 68 alkalmas embert toborzott. V kerületi főnök pénzt kért az önkéntesek élelmiszerére és szállítási költségeire. A göllnitzi járás községeiből jöit önkéntesek önmagukat élelmeztek: ezt a hazafias áldozatkészséget a kassa-miskolci zászlóalj parancsnoka külön jelentésben hozta tudomásra.¹⁰⁶

A vezénylőtábornok, belátva, hogy a polgári közigazgatási hatóságok, anyagi eszközök híján, csakugyan nem tudnak jó eredményt elérni, az összes önkéntes csapatoknak rendeletet adott, hogy a polgári közigazgatási hivataloknak a toborzás költségeire adjanak pénzt.¹⁰⁷ Másik, hasonló rendeletben még külön is meghagyta, hogy a szolgabírói hivataloknak a toborzás munkájában legyenek segítségükre.¹⁰⁸ Az ilyen utasításra szükség is volt, mert pl. a pesti toborzóparancsnokság külön felterjesztésben kérdezte, hogy a Fehéres Esztergom-megyéből beküldött önkéntesek útiköltségét megfizesse-e? Természetes volt a válasz, hogy igen.¹⁰⁹

Azonban ezen a téren is takarékoskodni akart a vezénylőtábornok, amit az az átirata¹⁰¹ is mutat, amelyben május 28-án felszólítja a soproni helytartósági kerület elnökségét, hogy a toborzók előfogatköltségeit csak az elkerülhetetlen szükség esetén számítsák fel a kincstárnak. Szólítsák fel a községeket, hogy az előfogatokat, hazafiasságból, ingyen állítsák ki, mert ezzel is több pénz marad az önkéntes csapatok szervezésére.

Az önkéntes alakulások saját toborzóparancsnokságai általában május első felében kezdték meg működésüket. A kassá-miskolci zászlóaljnak május 7-11-ig már 147 újonca volt; ezekből azonban tizenkettőt a göllnitzi főszolgabíró küldött Kassán külön fiók-toborzóparancsnokságot egyelőre nem lehetett felállítani, mert tiszt nem állott rendelkezésre.¹¹¹ Jó eredményről adott hírt a pozsony-győri zászlóalj toborzóparancsnoksága is, jelentvén, hogy május 10-13-ig összesen 152 újonc esküdt föl; a pozsonyi; Selmechányái és komáromi fiók-toborzóparancsnokságokat azonban tisztok hiányában nem tudta felállítani.¹¹² Két nap múlva ennek a zászlóaljnak már 340 embere volt. mert közben Sopronból 27,

¹⁰⁴ U. o. ¹⁰⁵ II. L. 1408. ¹⁰⁶ 1495. ¹⁰⁷ II. I. 950. „¹⁰⁸ fi. L. 954.

¹⁰⁹ II. I. 964. ¹¹⁰ H. L. 1073. ¹¹¹ H. I. 709. ¹¹² H. I. 727.

Pozsonyból pedig 95 újabb önkéntes érkezett.¹¹³ A zászlóaljparancsnok május 18-án felterjesztett jelentésében előadta, hogy a toborzás akadályokkal küzd. Se pénz nincs, se önkéntesi ruházat, így a toborzás fehér Waffenrockban történik; ezekből az okokból az egyetlen, már kirendelhető, fióktoborzóparancsnokság sem mehetett még Pápara. A nép a fehér kabátos toborzókról azt hiszi, hogy a sorkatonaság részére, vagyis hosszú szolgálati időre verbuválnak, tehát messziről elkerüli őket.¹¹⁴ A toborzóparancsnok, ugyancsak május 13-án, szintén kért ruházatot a toborzók számára. A főhadparancsnokság kiszabott ruhaanyagot küldött azzal, hogy a toborzóparancsnok Győrött, polgári szabókkal, készíttesse el. A toborzóparancsnokság május 16-án ismét azt kérte,¹¹⁵ hogy a győri kiegészítő parancsnokságnak sürgőben küldjenek 70.000 forintot, amelyből az a toborzás összes költségeit fedezné; különösen a távolabbi helyekről jelentkezők szállítási költségei okoztak nehézséget. Fióktoborzóparancsnokság ebben a kerületben még csak Pápán működött, mert a többi számára még mindig nem volt tiszta.¹¹⁶ Azonban a következő napon már jelentés érkezett,¹¹⁷ hogy egy hadnagy mint fióktoborzóparancsnok, a szükséges legénységgel, Komáromba elindult.

Az eredményes toborzás a kassá-miskolci zászlóalj toborzó kerületében még javult is, ahol május 15-én a miskolci fióknál is megkezdték a toborzást; az ungvári fióktoborzóparancsnokság legénységét pedig, teljesen felszerelve, május 16-án útbaindították; Lőcsére és Sátoraljaújhelyre csak akkor lehetett toborzókat küldeni, ha a toborzótisztek bevonulnak. A toborzás igen szépen folyt, mert a polgári hatóságok is lelkesen támogatták s így alapos volt a remény, hogy ennek a zászlóaljnak rövid idő alatt teljes lesz a létszáma.¹¹⁸

A kassá-miskolci zászlóalj parancsnoka május 16-án táviratilag jelentette,¹¹⁹ miszerint a tiszteknek meghagyta, hogy új egyenruhájukat csináltassák meg Pesten, mert a zsinóros atilla jó hatással lesz a közönségre és előmozdítja a toborzás sikerét. Felkérte továbbá a kassai püspököt, hogy egyházfői szavával hívja fel a népet és lelkesítse az önkéntes csapatok felállításának érdekében. A toborzáshoz fűzött remények valóra váltak, mert négy hét múlva már jelentés érkezett,¹²⁰ hogy úgy a kassai, mint a közben felállított miskolci zászlóalj létszáma is teljes, tehát a parancsnokság a toborzást beszüntette.

A jászberényi önkéntes huszárosztály toborzása már az első napokban kiváló eredménnyel kecsegtetett. A toborzó-

¹¹³ II. L. 746. ¹¹⁴ II. L. 619. ¹¹⁵ H. L. 637. ¹¹⁶ 77. / . 781. ¹¹⁷ IL L. 819. ¹¹⁸ 77. L. 888, 1228. ¹¹⁹ 77. L. 758. ¹²⁰ H. L. 1906.

parancsnok május 9-én jelentette,¹²¹ hogy nagyon sok az önkéntes; azonban nagy baj, hogy se pénz nincs, se toborzó-lajstrom; attól lehet tartani, hogy emiatt a toborzottak, mielőtt besoroznák okét, elszélednek és az önkéntes alakulások ügye népszerűtlenné válik. Az osztály parancsnoka egy hét múlva arról írt jelentést,¹²² hogy a toborzásnál nagyon sok olyan legény jelentkezik, aki huszárnak ugyan nem alkalmas, a gyalogsághoz azonban egészen jól megfelelne; az osztály könnyen nélkülözheti őket, mert annyi a jelentkező, hogy válogatni lehet.

Annál kedvezőtlenebb kilátások nyíltak a zalaegerszegi huszárosztálynál. Az osztályparancsnok május 20-án jelentette,¹²³ hogy az elért eredmény igen kevés, mindössze csak 66 újonc van, ebből is 15 a gyalogsághoz jelentkezett. Ennek oka az, hogy a toborzóknak nincs rendes egyenruhájuk és fegyverük, ami a katonának való legényekben kedvet keltene. Az osztályhoz még csak 4 tiszt vonult be, a fiók-toborzóparancsnokságokat tehát a legjobb akarattal sem lehet felállítani. Altiszt is olyan kevés van, hogy még az újoncok kiképzésére sem elég. A lakosságot az egész toborzás hidegen hagyja;¹²⁴ Vas- és Zalamegyékben semmi érdeklődés, Tolnában és Somogyban pedig a fiók-toborzóparancsnokság hiánya adja az eredménytelenség egyik főokát. De különben is kevés a fegyverképes ember, a községek kicsinyek és távol fekszenek egymástól, így a toborzókat ide is, oda is kiküldeni rendkívül nehéz. A főszolgabírói hivatalok mindegyikénél működik ugyan a beíró iroda, azonban igen gyenge az eredmény. Május 19-én pl. a Keszthelyről küldött 42 önkéntesből csak 15, a Kaposvárról küldött 36-ból csak 16, a Karádról küldött 7 emberből pedig csak 3 volt katonának alkalmas, noha a besorozásnál elég enyhén bíralták a testi alkalmasságot. További akadály, hogy a jelentkezők legtöbbször 20-26 éves, akik vagy nem voltak még sorozáson, tehát, a seregredek későbbi pótlása végett, az önkéntes csapatokhoz fel nem vehetők, vagy pedig olyanok, akik már voltak ugyan sorozáson, de ott katonai szolgálatra alkalmatlannak találták őket és most is azok. Kérte az osztályparancsnok, hogy a toborzás feltételein

¹²¹ *TL L.* 384. ¹²² *H. L.* 873. ¹²³ *II. L.* 1203.

¹²² Kétségtelen, hogy a nép egy része az osztrák hadsereg erősítésére szánt önkéntes alakulások eszméjével nem rokonszenvezett. Június havában pl. a ceglédi vasúti állomáson átutazó szállítmány egyik önkéntes katonájának az a polgári egyén, akitől tüzet kért, azt mondta: „Ha maga önkéntes, akkor nem adok tüzet”; erre a szállítmányt vezető őrmester a polgári egyént letartóztatta és a szolgabírónak átadta. (*H. L.* 2115.) – Hasonló, de súlyosabb eset történt Jászberényben, ahol az egyik polgár a legényeket visszatartotta attól, hogy önkéntesnek álljanak. A jászberényi huszárosztály legénysége a polgárt feljelentette, s ezért Albrecht főhercegtől 200 forint jutalmat kapott. (*H. L.* 2353.)

enyhítsenek, mert akkor talán elérhetik a szükséges létszámot. A főhadparancsnokság', belátva a zalaegerszegi huszárosztály sanyarú létszámviszonyait, a karcagi és az aradi huszárosztálytól 50 embert adatott át.¹²⁵ majd június 2-án az aradi osztálynak újabb 50 ember átadását rendelte el.¹²⁶ A zalaegerszegi kerület csekély eredményéről különben maga a toborzó parancsnok is panaszkodott s jelentette, hogy május 14-ig mindössze csak 22 embert sikerült toborozni, mert a toborzóknak se új ruházata, se fegyverzete nincs, sőt a toborzáshoz a foglaló pénz is hiányzik.¹²⁷

A Kunságban viszont jó toborzási eredmények mutatkoztak. A karcagi fiók-toborzó parancsnok május 8-ig már 22 újoncot gyűjtött és jelentette, hogy Hegedűs, kun kapitány, mindenben támogatja őket: a további eredményre szintén jók a kilátások; különösen az országos vásároktól várnak sokat: de minden még sokkal könnyebben menne, ha a toborzó huszárok az új egyenruhában jelennének meg. A karcagi toborzóknak is szüksége volt pénzre, nyomtatványokra, pecsétre és a toborzás egyéb kellékeire.¹²⁸ Ugyancsak a Kunságból. Félegyházáról, jelentette az ottani fiók-toborzóparancsnok, hogy ő, személyes befolyással, középosztálybeli fiatalságot is rábírt, hogy önkéntesnek felcsapjon. Neki volt ugyan pénze, de kérte, hogy a pénzkezelésre osszanak be valakit, mert ő az ilyesmiben járatlan. Kérését persze nem teljesítették,¹²⁹ mire felmentését kérte, ami azonban csak második ilyen irányú írásbeli kérelmére történt meg, május 28-án.¹³⁰

A Kunságból és jászságból kiegészített önkéntes lovaság toborzása más helyen is könnyen ment. A jászberényi toborzóparancsnok május 26-án jelentette, hogy az ezred I. osztályának, a pótesapatnak és a toborzó parancsnokságnak legénységi létszáma teljes, de még mindig sokan jelentkeznek. Jászapátiban és Gyöngyösön, az országos vásárok alkalmával, kint voltak a toborzók és a legnagyobb könnyedséggel a legjobb eredményt érték el. Utasítást kért, hogy az ezred karcagi osztálya részére toborozzon-e tovább? A vezénylőtábornok azt felelte, hogy a toborzás tovább folytatandó, azonban válogatni kell a legényekben.¹³¹ Fiát hiszen lehetett is válogatni, mert a karcagi osztály toborzása is jól haladt és ott május végéig 215 embert toboroztak.¹³² Az altiszteket elvileg csak közlegény gyanánt volt szabad felavatni, azonban később, az altisztek hiánya miatt, a vezénylőtábornok, június 18-án kelt rendeletében, meghagyta, hogy az egykori lovasági altiszteket a régi rendfokozatukban lehet felvenni az önkéntes csapatokhoz.¹³³

¹²⁵ H. L. 1205. ¹²⁶ H. L. 1565. ¹²⁷ H. L. 95). ¹²⁸ H. L. 121.

¹²⁹ H. L. 476. ¹³⁰ H. L. 1165. ¹³¹ H. L. 1208, 1296. ¹³² H. L. 1472.

¹³³ H. L. 2025.

Mivel a jászkun önkéntes huszárokhoz a létszám elérése után is még egyre jelentkeztek legények, a vezénylőtábornok elrendelte a toborzóparancsnoknak, hogy a fölös számúakat kérdezze meg, vajjon akarnak-e más önkéntes huszárosztályban szolgálni.¹³⁵ Amidőn pedig a jászkun önkéntes huszárezrednek június 18-án már 80 fölösszámú embere volt, a vezénylőtábornok elrendelte, hogy a toborzást egészen be kell szüntetni addig, amíg az ezred III. osztályának felállítását el nem rendelik.¹³⁶ Az utóbbira azonban nem került sor.

A pesti toborzóparancsnokság, a sok jelentkező miatr. május 18-án javaslatot tett.¹³⁷ hogy második toborzóparancsnokságot állítsanak fel Budán. A vezénylőtábornok megengedte és a budai toborzóparancsnokság június 4-ig működött.¹³⁸ A pesti toborzóparancsnokságnál Glatter dr. polgári orvos, aki a toborzás orvosi szolgálatát önként vállalta, alig két heti működés után már nem győzte tovább a dolgot s ezért a toborzóparancsnokság katonaorovost kért helyette.¹³⁹ Ez a toborzó parancsnokság tudvalevőleg nemcsak a pesti gyalogzászlóalj részére toborzott, hanem huszárlegénységet is vehetett fel. Már a toborzás első napjaiban 109 huszárújoncot küldött a debreceni huszárosztály részére. A huszárosztály parancsnokság azonban május 11-én jelentette, hogy a maga területén a legnagyobb könnyűséggel elő tudja teremteni a szükséges létszámot, nincs tehát szüksége a pesti újoncokra.¹³⁹

A debreceni huszárosztálynál ugyanis már május 21-én nagyon közel jártak a teljes létszámhoz úgy, hogy az osztály parancsnokság, további mihez tartás végett, a vezénylőtábornok parancsait kérte. Azt a választ kapta, hogy ha az osztálynak 260 közlegénye lesz, azonkívül a pótcapat és a toborzóparancsnokság létszáma is betelik, amellet a rendes fogaték pótlására is lesz elég ember, akkor szüntesse be a toborzást és a jelentkezőket küldje Karcagra.¹⁴⁰ Pedig a karcagi huszárosztálynak, mint fentebb láttuk, szintén elég embere akadt. A pesti toborzóparancsnokságot tehát utasították, hogy a huszárlegénységet a zalaegerszegi osztály részére gyűjtse.¹⁴¹ E miatt még akkor is korlátlanul kellett folytatni a toborzást, amikor már nemcsak az I., hanem a II. pesti önkéntes zászlóalj is teljesen készen volt.¹⁴² Később, június 10-től, azonban már kizárólag csak huszárokat kellett toboroznia, még pedig akár kiszolgált katonákat, akár újoncokat, azonban azzal a kikötéssel, hogy tetszetős külsejűek legyenek.¹⁴³ Noha jelentkező egyébként is bőven akadt, mégis kár lett volna

¹³⁴ H. L. 2067. ¹³⁵ H. L. 2117. ¹³⁶ H. L. 487. ¹³⁷ H. L. 1625.
¹³⁸ H. L. 1033 ¹³⁹ H. L. 528. ¹⁴⁰ H. L. 1071. ¹⁴¹ H. L. 1079.
¹⁴² H. L. 1474. ¹⁴³ H. L. 1763, 1774.

elszalasztani a kínálkozó kedvező alkalmat. A pestmegyei egyik járás főszolgabírója jelentette, hogy június 19-én, Szentháromságvasárnapján, búcsú lesz Ócsán és Felső-Dabason, két jó alkalom nyílik tehát a toborzásra. A vezénylőtábornok elrendelte a pesti toborzóparancsnokságnak, hogy mindkét helyre 1-1 tizedest és 8 közlegényt küldjön toborozni.¹⁴⁴

Nemcsak a katonaság és a polgári közigazgatási hatóságok törődtek az önkéntesek toborzásával, hanem a csendőrség is. A 18. csendőrezred parancsnoksága május 18-án jelentette,¹⁴⁵ hogy Pozsonyban és Selmecebányán a toborzás jó eredménnyel halad; a vidéken azonban akadályokba ütközik, mert a főszolgabírók nem kaptak pénzt erre a célra s ezért kénytelenek a jelentkezőket visszautasítani. Ez különösen Liptó megyére vonatkozott. Hont megyében május 18-ig még nem toboroztak, sőt a megye székhelyén, Ipolyságon, még ki sem hirdették azt. Vámosmikoláról kérdezősködtek a toborzásra vonatkozólag, azonban a megye székhelyéről még csak nem is feleltek a kérdezősködéésre. Selmecebányán azonban a hivatalos világ és a közönség nagy igyekezettel vette kezébe az ügyet, sőt a hölgyek 'jótékonysági' mozgalmat indítottak a cél érdekében.¹⁴⁶

Május végén még mindig nem érkeztek meg Selmecebányára a toborzók. A 18. csendőrezred május 30-án ismét jelentést tett, hogy mivel a szolgabíró nem tud toborzópénzt fizetni, a jelentkezőket Besztercebányára küldték a kiegészítőparancsnoksághoz; sok legénynek azonban nem lévén útiköltsége, inkább hazament. A csendőrség a szolgabírótól külön kapott értesítést, hogy Selmecebányán sok jelentkező volna. A vezénylő tábornok kérdést intézett a közben megalakult pozsonyi önkéntes zászlóalj parancsnokságához, hogy Selmecebányára miért nem küldte eddig is a toborzókat, holott arra parancsot kapott? A zászlóaljparancsnok jelentette, hogy a zászlóaljnak még június 3-án is csak egyetlen újonnan kinevezett tisztje van, így nincs kit Selmecebányára küldeni. A vezénylőtábornok erre meghagyta, hogy mivel magasabb szempontok követelik a toborzás azonnali megkezdését, tehát a Selmecebányai fiók-toborzó parancsnokságot azonnal fel kell állítani.¹⁴⁷ Ez némi késedelemmel, június 10-én, meg is történt¹⁴⁸ és Selmecebányán a fiók-toborzóparancsnokság július 7-ig működött.¹⁴⁹

A 6. csendőrezred szintén május 18-án terjesztett be jelentést¹⁵⁰ arról, hogy Bicskén, Kócscon és Moóron nagyok sok önkéntes volna, de a szolgabíró nem veheti fel őket, mert nincs

¹⁴⁴ H. L. 1572. ¹⁴⁵ II. L. 995. ¹⁴⁶ U. o. ¹⁴⁷ H. L. 1454. ¹⁴⁸ H. L. 1832. ¹⁴⁹ II. /., 2524. ¹⁵⁰ II. /., 941.

a toborzáshoz pénze. A toborzás eredményének előmozdítására a pénzügyminiszter is tett intézkedést, amennyiben Z. 24.530 813. számú rendeletével megengedte,¹⁵¹ hogy a pénzügyőrök, hivatali állásuk fentartása mellett, szintén beálljanak katonának, azonban nősülniök ez alatt az idő alatt nem volt szabad.

Tudjuk, hogy Albrecht főherceg felhívása értelmében a hivatalos helyeken kívül magánosok is toborozhattak; sőt ha 50 gyalog, vagy 20 lovas újoncot hoztak, tisztí rangot kaphattak az önkéntes csapatoknál. Bicskei és bábaszéki Bába Vince, aranyosmaróti adóhivatali díjnok, nemcsak maga csapott fel önkéntesnek, hanem 50 ember toborzását is elvállalta, akikei a pozsony-győri zászlóaljnak adott át, amelybe őt azután alhadnaggyá nevezték ki.¹⁵² Bakó László, soltvadkerti községi díjnok, hasonló kötelezettséget vállalt, azonban csak 28 újoncot sikerült összeszednie és így nem kaphatta meg a tisztí rangot. A toborzásra költött 50 forintot azonban megtérítették neki.¹⁵³

A külföldön élő magyar állampolgárok közül is akadtak, akik önkéntesek akartak lenni. A galatzi konzulátusnál a 31. sorgyalogezred két egykori altisztje jelentkezett, akiket azután ingyen szállítottak haza.¹⁵¹ Sőt június végén egy svájci és egy porosz kérte a pápai fiók-toborzóparancsnokságot, hogy vegye fel őket önkéntesnek. Kérelmüket Bécsben, a hadseregfőparancsnokságnál, azzal utasították el, hogy államuktól nincs erre írásbeli engedélyük.¹⁵⁵

Noha valóban kiváló eredménnyel folyt a toborzás, az újoncok némely helyen csak számbelileg képviselték a jó eredményt, minőségileg azonban nem. A TI. pesti önkéntes zászlóalj május 30-án jelentette,¹⁵⁰ hogy a Budán működő toborzóparancsnokság már több feltűnően gyenge, kicsiny, lesoványodott embert avatott fel, akik katonának egészen alkalmatlanok; például legutóbb is egészen ősz. hajlott korúnak látszó, de magát csak 45 évesnek mondó öreg embert adott át a zászlóaljnak, aki nem való katonának.

Más helyen is jelentkeztek öreg legények. Kiszolgált huszárkáplár akart újból felcsapni; felvilágosították, hogy ői annak idején törődöttsége miatt, felülvizsgálat útján, bocsátották el a katonaságtól, tegyen le tehát arról, hogy ismét kardot vegyen a kezébe.¹⁵⁷ Az I. pesti zászlóaljhoz azonban felvettek egy öreg közlegényt, aki annak idején 18 évig szolgált a huszároknál. Szegeden toborozták. A vén huszár kérte, hogy osszák be ismét huszárnak, áthelyezték tehát a karcagi huszárosztályhoz.¹⁵⁸ Azonban nemcsak a katonáskodás iránt

¹⁵¹ H. /.. 1589. ¹⁵² H. L. 654. ¹⁵³ H. L. 2570. 154 H. L. 895. ¹⁵⁵ II. /.. 2274. ¹⁵⁶ H. I.. 1556. ¹⁵⁷ H. /.. 855. ¹⁵⁸ H. L. 1292.

érett kedv vonzotta az öreg harcosokat a toborzó asztalhoz, lianem néha egy kis hamisság is rejtőzött a bokor mögött. A jászberényi toborzóknál például lehetette magát a 60. sorozred egyik tartalékos, még pedig csakis azért, mert először is kevesebb eshetősége volt így arra, hogy mint önkéntes az ellenség elé, nyílt csatába kerüljön, másodsor pedig ezen az éitron hamarabb juthatott elbocsátó levélhez, vagyis „obsif”-hoz. Letartóztatták és átadták a budai helyőrségi fogháznak.¹⁵⁹ Másik, élelmes tartalékos, elhallgatva ebbeli minőségét, azért állt be önkéntesnek, hogy a 15 forint toborzó pénzt megkapja. A dolog kisült és ő is a tömlöcbe került.¹⁶⁰ Általában a többi toborzó helyeken is kérték felvételüket olyanok, akik mint tartalékosok a hadsereg kötelékébe tartoztak, azonban elutasították őket.¹⁶⁰

Ami a katonának nem alkalmas újoncok felvételét illeti, némely helyen bekeveredett néhány nem katonának való legény az újoncok közé. Az eperjesi kiségitő kiegészítő-parancsnokság és a félegyházai fiók-toborzó parancsnokság május végén jelentést küldtek, hogy a járási és a városi beíró hivatalok látható testi törődöttségű embereket is küldenek s azok élelmezési költségeinek megtérítését követelik. A vezénylőtábornok meghagyta, hogy a költségeket nem kel) megtéríteni, mert a kiadott utasítás 7. §-a értelmében az újoncokat elküldés előtt orvosilag meg kellett volna vizsgálni.¹⁶²

Részben a visszaélések elkerülése végett, másrészt a nyilvántartás szempontjából, az önkéntes alakulatok május 24-én rendeletet kaptak, hogy mindazon önkéntesek személyi adatait, akik nem a beíró hivataloknál vétették fel magukat, az illetékes politikai hatóságokkal közölni kell.¹⁰³ Azoktól az önkéntesektől pedig, akik kiszolgált katonák voltak, a toborzóparancsnokság az elbocsátó levelet beszedte és a háború után. rávezetve az újabb szolgálati idő tartamát, visszaadta nekik.¹⁰⁴

Az önkéntesek közül egyre többen kezdtek megszökni. A vezénylőtábornok június 23-án az összes toborzó parancsnokságokhoz rendeletet küldött, amelyben a szökéseket annak tulajdonította, hogy a toborzók a fiatal legényeket leitatják és mámoros állapotukat használják fel arra, hogy rábírájk az önkéntesek közé való belépésre. Az ilyen legények, mihelyt kijózanodnak, megbánják, hogy felcsaptak és minden utat felhasználnak a szabadulásra: ezért ittas embert felesketni szigorúan tilos. Az eskütétel előtt pedig mindenkit meg kell kérdezni, hogy elhatározását nem másította-e meg, mert különben érvénytelen a felavatás. A toborzópenzt pedig csak a

¹⁵⁹ H. L. 1276. ¹⁶⁰ H. L. 1965. ¹⁶¹ H. L. I. m. ¹⁶² H. L. 1204, 1283)
¹⁶³ H. L. 1092. ¹⁶³ H. L. I(64.

felesketés után szabad kifizetni. Egyben meghagyta a vezénylőtábornok, hogy miután az önkéntes gyalog csapatok létszáma immár betelt, ezentúl csak nagy válogatással kell toborozni.¹⁶⁵ a toborzóparancsnokságoknál összegyűjtött legénységet pedig, lia mindjárt létszám fölött volna is. azonnal átadni a csapatoknak.¹⁶⁶

A szökések száma azonban nem csökkent, hanem egyre szaporodott. Egyes szökevények maguktól tértek vissza, másokat pedig” a csendőrök kísérték be.¹⁶⁷ Némelyik zászlóaljparancsnok a megkerült szökevényekre mért 50 bot ütéssel intézte el az esetet.¹⁶⁸ A vezénylőtábornok elrendelte, hogy minden szökési esetről azonnal tény vázlatot kell felterjeszteni, amelynek alapján, körözőleveleket bocsátottak ki.¹⁶⁹

Mivel az önkéntes gyalogcsapatok közben a szükséges létszámot már túl is haladták, jelentkező pedig még mindig bőven akadt, a vezénylőtábornok még június 8-án elrendelte.¹⁷⁰ hogy az önkéntes gyalogság számára egyelőre abba kell hagyni a toborzást és csak annyi embert kell felvenni, amennyi a fogyatékok pótlására szükséges; a többi jelentkező csak elő jegyzendő; aki pedig azonnal be akar lépni, azt az önkéntesek részére meghatározott 15 forintnyi toborzópénzzel a sorgyalogsághoz kell felavatni. Az utóbbiak felvételére – mondotta a rendelet – nemcsak a toborzóparancsnokságok, hanem a sorgyalozezredek pótzászlóaljai is jogosultak, az így toborzott legénység ugyanazokat a kedvezményeket élvezzi, mint a többi önkéntes, tehát csakis háború tartamára kell felesketni. Az önkéntes lovasságnál azonban minden önként jelentkezőt fel kell venni; amennyi ebből a saját osztályhoz szükséges, azt el kell oda küldeni, a többieket pedig a kecskeméti huszárosztály részére kell visszatartani. A rendelet azonkívül megemlítette, hogy ha sok lesz a huszárnak jelentkező, akkor még két huszárosztályt fognak felállítani: a hadseregfőparancsnokság ugyanis egyik rendeletében¹⁷¹ kiemelte, hogy könnyű lovasságban nagy a hiány.

A toborzóparancsnokságok tehát a sorgyalozezredek számára is toboroztak. Különösen a komáromi 12. gyalozezrednek¹⁷² volt szüksége újoncokra, mert a háborúban nagy veszteségeket szenvedett. A félegyházai fiók-toborzóparancsnokság jelentette.¹⁷¹ hogy ez a toborzás nem igen megy, mert a fiatalság kivétel nélkül csak huszár akar lenni. A többi toborzóparancsnokság azonban több-kevesebb legényt toborzott egészen addig, amíg július közepén kihirdették, hogy a 12. gyalozezred számára nem kell több önkéntes.¹⁷⁴

¹⁶⁵ H. L. 2197. ¹⁶⁶ H. L. 2170. ¹⁶⁷ H. L. 1927. ¹⁶⁸ U. o., ¹⁶⁹ H. L., 2030.
¹⁷⁰ H. L. 1602. ¹⁷¹ H. L. 1907. ¹⁷² H. L. 2239. ¹⁷³ H. L. 2482.
¹⁷⁴ H. L. 2633.

Július 18-án azután az önkéntes csapatok részére való toborzást is beszüntették,¹⁷⁵ mert a háborúnak a július 11-én kötött fegyverszünet véget vetett. A toborzószervek azonban továbbra is helyükön maradtak, míg augusztus 25-én elrendelték, hogy a fiók-toborzóparancsnokságok vonuljanak be az illetékes toborzóparancsnokságok székhelyére, ahol a végleges felosztást bevárják.¹⁷⁶ Néhány fiók-toborzóparancsnokság azonban augusztus végéig még helyén maradt.¹⁷⁷

Az önkéntes csapatok részére, május elejétől július 18-ig, összesen 8702 gyalog és 3416 lovas önkéntest toboroztak.¹⁷⁸

A toborzás eredményét a toborzóparancsnokságok, külön elrendelt formájú kimutatásban, minden hó 10., 20. és 30-án a vezénylőtábornoknak és a hadseregfőparancsnokságnak közvetlenül jelentették. (Eleinte a vezénylőtábornokhoz és a III. hadseregparancsnoksághoz kellett a jelentést beküldeni.)¹⁷⁹

Az önkéntes csapatok egész fennállása alatt, mint *toborzó-paranemokok*, a következő tisztek működtek: *Pesten*: Schwarz Ferenc nyugállományú százados,¹⁸⁰ Lusinszky Benedek százados.¹⁸¹ Anker Lipót százados,¹⁸² majd ismét Lusinszky százados.¹⁸³ *Győrött*: Almásy Pál százados, majd berethei Lázár Márton százados.¹⁸⁴ *Kassán*: Bartuska Miksa százados.¹⁸⁵ *Jászberényben*, később *Karcagon*: Rabats János százados.¹⁸⁶ *Debrecenben*: Zellhofer Frigyes¹⁸⁷ és Bartus Károly nyugállományú százados.¹⁸⁸ *Aradon*, illetve június 20-tól *Kecskeméten*, majd július 22-től ismét *Aradon*: Gsernovits Imre nyugállományú százados.¹⁸⁹ *Zalaegerszegen*, majd június 24-től *Keszthelyen*: eleinte Gerson Jenő százados,¹⁹⁰ majd Kiss Bernát nyugállományú százados.¹⁹¹ *Fiók-toborzó parancsnokok* voltak: *Szekszárdon*: Antal Joachim főhadnagy;¹⁹² *Pozsonyban*: Szabó Lajos alhadnagy,¹⁹³ *Selmecbányán*: Suchy Ágost alhadnagy;¹⁹⁴ *Komáromban*: Leitzinger Domokos alhadnagy;¹⁹⁵ *Pápáin*: Korbusz Gyula főhadnagy.¹⁹⁶ Bakáts Miklós főhadnagy.¹⁹⁷ Schwarz Ferenc nyugállományú százados,¹⁹⁸ végül Jaiezay József alhadnagy,¹⁹⁹ *Sopronban*: Jörgy Lajos alhadnagy;²⁰⁰ *Miskolcon*: Schiller Adolf százados,²⁰¹ farnavsky Mihály főhadnagy,²⁰² végül Vucskovics Ágost alhadnagy;²⁰³ *Sátoraljújhelyen*: Offenbach József alhadnagy,²⁰⁴ majd Lhlert Ferdinánd alhadnagy;²⁰⁵ *Lőcsén*: Matuska Ferenc alhadnagy.²⁰⁶ majd Lelák Bálint alhadnagy;²⁰⁷ *Ungváron*: Katkich József nyugállományú százados,²⁰⁸ majd a kassai zászlóalj egy-egy tisztje, kellő felvál-

¹⁷⁵ II. L. 2659 ¹⁷⁶ H. K. 2901, 2906. ¹⁷⁷ H. /. 2909. ¹⁷⁸ H. /. 2195.

¹⁷⁹ II. I. 872. ¹⁸⁰ H. L. 112. ¹⁸¹ H. L. Präs. 222. ¹⁸² H. /. 178.

¹⁸³ H. L. 2647 ¹⁸⁴ H. L. 205. 564. 616. 2661. ¹⁸⁵ H. /. 568.

¹⁸⁶ II. L. 2647 ¹⁸⁷ H. L. 629. ¹⁸⁸ II. I. 1677.

¹⁸⁹ L. 642. ¹⁹⁰ H. L. 868. ¹⁹¹ H. L. 1818.

¹⁹² H. L. 1575 ¹⁹³ H. L. 1168. ¹⁹⁴ H. L. 1852. ¹⁹⁵ H. L. 819.

¹⁹⁶ L. 619. ¹⁹⁷ H. L. 1715. ¹⁹⁸ U. o. ¹⁹⁹ H. I. 2647. ²⁰⁰ H. /. 1168.

²⁰¹ /. I. 1228 ²⁰² H. L. 2647 ²⁰³ V. o. ²⁰⁴ IL t. 1175. ²⁰⁵ H. /. 2647.

²⁰⁶ :m /. 1228 ²⁰⁷ H. /. GM. ²⁰⁸ H. /. 887.

tással²⁰⁹ *Karcagon*: Csizmadia János nyugállományú alhadnagy,²¹⁰ majd Lettinger Sándor alhadnagy;²¹¹ *Félegyházán*: Fazekas Antal nyugállományú százados,²¹² Neumann József főhadnagy,²¹³ végül Szakkay József alhadnagy;²¹⁴ *Nagyváradon*: Rainay Richárd főhadnagy;²¹⁵ *Szatmáron*: Beke István alhadnagy;²¹⁶ *Szegeden*: Poszády János főhadnagy,²¹⁷ majd Csorba Ákos őrmester;²¹⁸ *Aradon*: Csorba Ákos szakaszvezető,²¹⁹ majd Glückmann Albert alhadnagy;²²⁰ *Kecskeméten*: Glüekmann Albert alhadnagy;²²¹ *Pécsett*: Lukinátz Ede főhadnagy,²²² Umhäuser József alhadnagy,²²³ végül Khober Gyula főhadnagy;²²⁴ *Zalaegerszezen*: Spielmann Tóbiás főhadnagy (ideiglenesen Szabó Imre alhadnagy);²²⁵ *Keszthelyen*: Khober Gyula főhadnagy.²²⁰

A csapat szervezése.

Az önkéntes alakulatok keretei gyanánt, a hadsereg-főparancsnokság április 29-iki rendelete alapján, a sorkatonaság e célra kijelölt ezredeitől néhány tiszt és legénység az önkéntes csapatok alakulólhelyeire május közepéig bevonult. A pesti zászlóalj a 32., 33. és 46., a pozsony-győri zászlóalj a 19., 37., 48. és 52., a kassa-miskolci zászlóalj pedig az 5., 34., 39. és 60. gyalogezredtől kapta a keretet; mindegyik serezed 2-2 tisztet, 3-4 altisztet. 10 közlegényt és esetleg 1 dobost adott át. A huszárosztályok részére egy-egy sorhuszárezred 2-3 tisztet, 8-10 altisztet és 12-13 közlegényt küldött, még pedig a jászkun osztályhoz a 3. és 9., a debrecenihez a 6. és 11., az aradihoz a 4. és 7., a zalaegerszegihez pedig az 5. és 8. huszárezred.²²⁷

A bevonult keretekkel a pesti önkéntes gyalog zászlóalj május 1.-én, a pozsonyi-győri május 1.-én, a kassa-miskolci április 28.-án, a jászkun önkéntes huszárosztály május 10.-én, a debreceni május 11.-én, az aradi május 5.-én, a zalaegerszegi pedig május 10.-én alakult meg.²²⁸

A gyalog zászlóaljakat, az április 30.-án kiadott rendelet²²⁹ szerint, egyelőre csak négy századdal kellett volna alakítani, azonban az önkéntesek tömeges jelentkezése folytán rövid idő alatt teljes, vagyis 6 századból álló zászlóaljakat szerveztek, egyenkint 1316 főnyi legénység létszámmal.²³⁰

²⁰⁹ H. L. 2420. ²¹⁰ II. I. 179. ²¹¹ V. o. ²¹² H. T. 476. ²¹³ H. L. 1405.

²¹⁴ II. L. 2592. ²¹⁵ II. L. 1070. ²¹⁶ I. o. ²¹⁷ H. L. 1594. ²¹⁸ H. L. 1662.

²¹⁹ U. o. ²²⁰ H. L. 2191. ²²¹ H. L. 2696. ²²² H. L. 1502. ²²³ H. L. 1818.

²²⁴ II. L. 2647. ²²⁵ H. L. 1502. ²²⁶ H. L. 1818.

²²⁷ II. L. 54. 144. 204. 619. 652. 865. 869. 875. 1215. 2788.

²²⁸ II. L. 2661.

²³⁰ A részletes legénységi létszám a következő volt: a zászlóalj-törzsnél I zászlóalj-kürtös. I zászlóaljdobos. I foglár. I szakaszvezető. I puskaműves. 4 hajtókatona. 5 tisztiszolga: egy századnál 2 őrmester. 4 szakaszvezető. 8 tizedes. 12 őrzető. 180 közlegény. 2 dohos. 2 kürtös. 2 ács. I hajtókatona. 4 tisztiszolga, összesen 217 ember. (II. I. 898.). Később a zászlóaljdobost törölték a létszámból (H. L. 816.).

A huszárszázad állománya, miután május 25.-én 130 lóhálás és 13 lóval el nem látott közlegényről 130. illetőleg 15 közlegényre emelték le,²³¹ tisztek nélkül 186 emberre rúgott.²³²

A gyalog csapatok hamarabb érték el a teljes állományt, mint a huszárok, akiknél legénység általában szintén elegendő volt. azonban a lovak beszerzése nehezebben ment. A III. hadseregparancsnokság már május 15.-én értesítette²³³ a császár főhadsegéde!, Grünne gróf altábornagyot, hogy a pesti önkéntes gyalog zászlóalj teljes létszámához már csak 39 ember hiányzik, de másnapra ez a létszám is meglesz: a második zászlóalj felállítására megtettek már minden előkészületet, mert a jelentkezők nagy tömege folytán kilátás volt, hogy az is rövid idő alatt teljesen megalakítható.

A vezénylőtábornok május 20-án hasonló tartalmú előterjesztést²³⁴ küldött a császár katonai irodájának. Az uralkodó megengedte, hogy további zászlóaljak és huszárosztályok minden további kérdés nélkül megalakíthatók.²³⁵

A vezénylőtábornok, a további felállításokra a hadsereg-főparancsnokság útján május 19-én kapott előbb említett császári engedély alapján, az összes önkéntes alakulásoknak az alábbiakat rendelte el:²³⁶ A I. zászlóaljak és a II. jászkn hiiszárosztály megalakulnak. A II. zászlóaljakat egyelőre 4 századdal kell szervezni s ha a létszám megengedi, a többi 2 századot is felállítják. Az új csapattek elnevezésére később intézkednek. A II. pozsony-győri zászlóalj Pozsonyban, a I. kassa-miskolci pedig Miskolcon állítandó fel. a toborzó parancsnokságok is oda költözzenek át. Ha azonban az I. zászlóaljak állomáshelyén nem volna akadálya az új zászlóaljak leállításának, akkor a zászlóaljparancsnokságok ezt sürgősen beszéljék meg a helytartósági hatóság hivatalfőnökével és ha megállapodtak, az átköltözés elmarad. A toborzó-parancsnokságok személyzetét az új szervezésből kifolyólag nem kell szaporítani, mert azok a toborzást főleg csak az új csapatok részére folytatják, míg a régi zászlóaljaknál csak a fogyatékpótlásáról gondoskodnak. A jászberényi osztály létszáma a pótkerettel és a toborzó legénységgel együtt már teljes, a toborzóparancsnokság tehát átköltözik Karcagra és ott alakítja meg a II. osztályt. Az aradi és a debreceni huszárosztályok főösszámú embereiket Karcagra adják át és csak a természetes fogyatékpótlására szükséges létszámot tartják vissza. A Karcagra átadott legénység a jászkn önkéntes

²³¹ H. L. 1240.

²³² Részletesen: 2 örmester. 4 szakaszvezető. 8 tizedes. 1 trombitás, 150 lóhátas és 15 ló nélkül való közlegény. 6 tisztiszolga (H. L. 2469.).

²³³ H. L. 725. ²³⁴ H. L. ²³⁵ K. A. 2778. O. K. ²³⁶ H. L. 994, 1167.

huszárok ruházatát kapja. A zalaegerszegi osztály majd később, a tőle beérkező létszám jelentések alapján fog parancsot kapni, hogy mennyi embert adjon át Karcagra. Ha a karcagi huszárosztály létszáma a pótcsapattal együtt teljes lesz, akkor a toborzóparancsnokság értesítse a többi toborzóparancsnokságokat, hogy több embert már ne küldjenek, ő maga pedig csak a fogyatékok pótlására toborozzon tovább.

Felhívta végül a vezénylőtábornok az önkéntes csapatok parancsnokait, hogy személyes felelősség mellett a valódi, pontos létszámot jelentsék az elrendelt időközökben: azonkívül az érdekelt politikai hatóságokat is értesítsék, hogy a legénységi létszám kiegészítésével mennyire haladtak.²³⁷

Néhány nap múlva a vezénylőtábornok jelentette²³⁸ a hadsereg főparancsnokságnak, hogy a II. pesti zászlóalj felállítása már folyamatban van. a II. jászberényi huszárosztály szervezése megindult, a 11. győri zászlóaljnál pedig rövid idő alatt megkezdik a szervezést. Albrecht főherceg május végén arról tett jelentést²³⁹ a hadsereg főparancsnokságnak, hogy 3 zászlóaljat már teljesen felállítottak, a negyedik majdnem készen van, további kettő pedig pár nap alatt éri el a szükséges létszámot; 5 huszárosztály szintén teljes létszámú lesz 5-6 nap alatt. Jelentette továbbá, hogy június közepén a többi csapatok szervezésével is elkészülnek, az összes osztagok június végével harcra késznek lesznek és ekkor, amennyiben felszerelésük is teljes lesz, Magyarországon kívül fekvő állomáshelyekre áthelyezhetőek. Hozzáfűzte a főherceg, hogy a felszereléssel sietnek.

A csapatok a szervezés előhaladásáról naponta küldtek részletes jelentést. Legénységben – mint tudjuk – nem volt hiány: a kellő számú tiszteket azonban vagy még nem neveztek ki, vagy pedig azok még nem vonultak be csapataikhoz. Az 1. pesti zászlóalj gyors felállítását már fentebb láttuk. A pozsony-győri zászlóaljnak május 22.-én 13 tisztje és már 1385 főnyi legénysége volt.²⁴⁰ a kassainak pedig május 20.-án 19 tisztje és csak 56 altisztje, továbbá 383 újonca.²⁴¹ Az aradi huszárosztály ugyanezen a napon 14 tisztet, 6 altisztet, 321 újoncot és csak 68 lovat.²⁴² a debreceni huszárosztály viszont május 21.-én még csak 45 főnyi keretlegénységet, 174 újoncot és 19 lovat számlált, tisztjei közül pedig 7 még nem vonult be.²⁴³ A jászberényi huszárosztály május 22.-én 14 tisztből, 254 főnyi legénységből és csak 8 lóból állott.²⁴⁴ az osztály különben május 25.-én elérte a teljes legénységi állományt.²⁴⁵

Az uralkodó érdeklődött az önkéntes csapatok szervezé-

²³⁷ U. o. ²³⁸ K. A. 5086. C. K. ²³⁹ K. A. 5527. C. K.

²⁴⁰ H. L. 1095. ²⁴¹ H. L. 1093. ²⁴² H. L. 1095. ²⁴³ H. L. 1108.

²⁴⁴ H. L. 1215. ²⁴⁵ H. L. 1465.

sének előhaladásáról; a vezénylőtábornok tehát május 23.-án sürgős rendeletet²⁴⁷ kapott, hogy az összes alakulások részletes létszámjelentéseket terjesszenek fel a császár katonai irodája részére. Ugyanekkor intézkedés²⁴⁷ történt, hogy a tiszti rang és beosztási táblázatokat, valamint az állománykimutatásokat a jövőben egységes minta szerint kell felterjeszteni, mert az eddigi különféle alakú és tartalmú kimutatások csak nehezítik az áttekintést és az ellenőrzést.

Λζ irodai ügykezelés szabályozására szintén az egyszerűség és a könnyebb áttekintés szempontjából volt szükség. Elrendelték²⁴⁸ tehát, hogy mindaz, amit a közbeeső parancsnokságnak nem kell véleményével ellátnia, közvetlenül küldendő a vezénylőtábornokhoz. Az önkéntes csapatok parancsnokai – alkalmasint az ügybuzgalomból fakadó idegesség következtében – sokat táviratoztak. Parancsot²⁴⁹ kaptak tehát, hogy csakis a legsürgősebb esetekben kell táviratot küldeni. Később július elején, elrendelték²⁵⁰ hogy a sürgős jelentéseket nem szolgálati úton, hanem közvetlenül kell a vezénylőtábornokhoz felterjeszteni.

A csapatok ügykezeléséhez, valamint a kiképzéshez szükséges szolgálati könyvekkel sok baja volt az önkéntes alakulásoknak. Éppen úgy nélkülözték a Rendeleti Közlönyöket is.²⁵¹ A hadseregfőparancsnoksághoz már május 13.-án kérelemmel²⁵² fordult a vezénylőtábornok, hogy az önkéntes alakulásokat is lássák el Rendeleti Közlönyökkel. Ugyanekkor a közlönyöket és a szolgálati pecsétet sürgető debreceni huszárosztályt megvigasztalta.²⁵³ hogy legyen csak egy kis türelemmel, megkapja amit óhajt. A jászkun-huszárosztály május 20.-án szolgálati könyveket és rendeleti közlönyöket kért a toborzó parancsnokság és a pótcsapat számára: a pesti toborzóparancsnokság hasonló kérelmet terjesztett elő: a vezénylőtábornoknak nem volt készlete, tehát nem adhattott.²⁵⁴ A szolgálati pecsétnyomókat Waehler Fülöp pesti cégnél készítették el s az önkéntes zászlóaljok, osztályok és századok mindegyike 3 forintot fizetett egy-egy darabért.²⁵⁵

A hadseregfőparancsnokság a lovas osztályok számára csak május 20.-án küldött gyakorlati szabályzatot, még pedig mindegyik osztálynak kettőt.²⁵⁶ Hiába kérte ismételten a vezénylőtábornok, hogy az önkéntes alakulásokat lássák el a

²⁴⁶ H. L. 1074. ²⁴⁷ H. L. 1085. ²⁴⁸ H. L. 756. ²⁴⁹ H. L. 645.

²⁵⁰ H. L. 2467. Tulajdonképen az ügykezelés egyszerűsítését céllozták ezek a rendelkezések, azonban a végredményben inkább szaporították a csapatok irodai munkáját; a valamely felsőbb parancsnoksághoz felterjesztendő jelentés másolatát ugyanis — a szolgálati szabályzat értelmében — a közbeeső parancsnokságokhoz meg kellett küldeni.

²⁵¹ Verordnungsblatt. ²⁵² H. L. 650. ²⁵³ H. L. 651.

²⁵⁴ H. L. 956, 965. ²⁵⁵ H. L. 856, 1726. ²⁵⁶ H. L. 949.

kellő számú szolgálati könyvvel, a hadseregfőparancsnokság – hivatkozva a készlet hiányára – nem küldött eleget s így pl. gyakorlati szabályzatból és szolgálati szabályzatból egy-egy zászlóaljnak, vagy huszárosztálynak csak 2-2 példány jutott.²³⁷ Az önkéntes alakulásoknak Rendeleti Közlönyökkel való ellátására május 22.-én történt intézkedés.²³⁸ A szolgálati könyvek hiánya miatt különben még a később felállított II. huszárosztályoknál is akadályok voltak.²³⁹ A vezénylőtábornok május 26.-án kérte²⁴⁰ a hadseregfőparancsnokságot, hogy mindegyik önkéntes alakuláshoz számvevőségi tisztviselőt osszon be. A hadseregfőparancsnokság azonban csak azokhoz az alakulásokhoz osztott be ilyeneket, amelyek az országot már elhagyták.²⁴¹ A számvevőségi tisztviselő a huszárosztályoknál egyben az élelmezőtiszt szolgálatát is ellátta.²⁴² Július közepén azonban intézkedés történt,²⁴³ hogy a számvevőségi tisztviselők ne vonuljanak el a csapatokkal, hanem a toborzóparancsnokságok székhelyén maradjanak, ahol a számvevő-irodát vezetik.

Térjünk azonban vissza az önkéntes csapatok további felállításához.

A Pesten szervezett második zászlóalj a „II. pesti” nevet kapta; az eddigi pozsony-győri zászlóaljból „győri”, a toborzó kerületében felállított második zászlóaljból pedig „pozsonyi”, éppen úgy az eddigi kassa-miskolci zászlóaljból „kassai”, az új zászlóaljból pedig „miskolci” zászlóalj lett.²⁴⁴

Haller Ferenc gróf altábornagy május 26.-án javaslatot²⁴⁵ terjesztett fel a hadseregfőparancsnoksághoz, hogy a jászkun kerületből alakított két lovas osztályt egyesítsék ezredbe, mégpedig az I. jászkun osztályt vezénylő Esterházy gróf ezredes parancsnoksága alatt, aki ezt a kinevezést megérdemli, mert önként, loyálisan jelentkezett tényleges szolgálatra; kinevezésének igen jó hatása volna Magyarországon.

A javaslat meghallgatásra talált és a két jászkun osztályt „Jászkun önkéntes huszárezred” néven ezredé egyesítették.²⁴⁶ A két osztálynak külön-külön pótcsapata volt, amelyek azonban egymást kiegészítették.²⁴⁷ A többi önkéntes alakulásoknál felállított II. zászlóaljak és II. huszárosztályok az I. zászlóaljaktól, illetve huszárosztályoktól teljesen függetlenek voltak.²⁴⁸

A II. zászlóaljak felállítása ugyanolyan jól haladt, mint az első zászlóaljaké, azonban a sok újonc kiképzéséhez kevés volt az altiszt. A vezénylőtábornok tehát meghagyta azoknak

²³⁷ H. L. 1129, 1200. ²³⁸ H. L. 1059. ²³⁹ H. L. 1907, 2879.

²⁴⁰ H. L. 1115. ²⁴¹ H. L. 1501. ²⁴² H. L. 1059. ²⁴³ H. L. 2509.

²⁴⁴ H. L. 1241, 1525. ²⁴⁵ H. L. 997. ²⁴⁶ K. A. 5528. C. K.

²⁴⁷ H. L. 2067. ²⁴⁸ H. L. 2586.

a sorgyalog pótzászlóaljoknak, amelyek az első zászlóaljak felállításához a keretet adták, hogy a bevonult tartalékos legénységnek engedjék meg az önkéntes csapatokhoz való belépést; különösen altisztek jelentkezzenek. Az 3. gyalogezred pótzászlóaljától senki se jelentkezett: a 33.-iké azt jelentette, hogy magának sincs elég altisztje: a 19., 48. és 32. ezred pótzászlóaljitól a győri önkéntes zászlóaljnak összesen 3 altiszt, 13 közlegény és 1 kürtös jutott; a 60. ezred pótzászlóalja 4 altisztet, 3 közlegényt és 1 kürtöst, a 34. ezredé pedig csak 1 közlegényt adott át a kassai önkéntes zászlóalj részére, míg a miskolci zászlóalj 6 altisztet kapott a 37. gyalogezred pótzászlóaljától és kapott néhányat a 39. ezredbeli pótzászlóaljtól is.²⁶⁹ A 11. pesti önkéntes zászlóalj e tekintetben sokkal jobban járt, mert a 32. ezred pótzászlóaljához bevonult altisztek közül 24 önként jelentkező tizedest kapott.²⁷⁰ A budai főhadparancsnokság ugyan megkérdezte, vajjon a zászlóalj igényt tart-e valamennyi tizedesre, mert a fölösleget más zászlóaljaknak adnák át.²⁷¹ De nemcsak a sorkatonaságtól kerültek ki altisztek, hanem a pesti katonai rendőrszagtól is már kezdettől fogva többen kérték felvételüket az önkéntes csapatokba; kérelmüket a vezénylőtábornok teljesítette.²⁷²

Az új zászlóaljak közül a pozsonyinak Pozsonyban, a miskolcinak pedig Miskolcon kellett volna megalakulnia, s ebből a célból az eddig Győrött, illetőleg Kassán működő toborzóparancsnokságoknak is ezekre a helyekre kellett volna átköltözni.²⁷³ A pozsony-győri zászlóalj parancsnoka javaslatot terjesztett elő, hogy a toborzókerületet is osszák ketté, sőt a kettéosztást ő már meg is kezdte; a vezénylőtábornok azonban éhez nem járult hozzá.²⁷⁴ A zászlóaljparancsnok azonban kívül javasolta,²⁷⁵ hogy az új pozsonyi zászlóalj is Győrött állíttassék fel, mert a toborzóparancsnokság átköltözése időrabló, továbbá az önkéntesek is könnyebben gyűjthetők ott, mert Győr központiasan fekszik, míg Pozsony éppen nem és Pozsonyban az elhelyezés is rosszabb. Egyben tiszteket kért az új zászlóalj részére, mert az első zászlóaljnak magának is csak 10 tisztje volt az 1400 főnyi legénységhez.

A kassa-miskolci – most máai csak kassai – zászlóalj hasonló javaslatot tett²⁷⁶ és ő is azzal érvelt, hogy az elhelyezés Kassán jobb, a közlekedési viszonyok is kedvezőbbek: azonkívül, ha az első zászlóalj Kassáról a közel jövőben elvonul, a laktánvában elegendő hely szabadul föl.

Mindkét zászlóaljparancsnok javaslatát elfogadták.²⁷¹

²⁶⁹ II. L. 1141. ²⁷⁰ II. L. 2255. ²⁷¹ II. L. 1532. ²⁷² II. L. 158.
²⁷³ II. L. 994. ²⁷⁴ II. L. 1241. ²⁷⁵ II. L. 1556. ²⁷⁶ II. L. 1281.
²⁷⁷ II. L. 1548.

A miskolci zászlóaljai azonban egyelőre még sem lehetett Kassán elhelyezni, s ezért – miként a zászlóaljparancsnok június 3.-én jelentette²⁸³ – a városhoz közel fekvő Széplakon. Kassáújfalun és Barcán szállásolták el.

A jászberényi huszárosztály parancsnoka szintén javasolta.²⁸⁴ hogy a II. osztályt ne Karcagon, hanem Jászberényben állítsák fel. A javaslatot a jász főkapitány is támogatta, kifejtvén, hogy Jászberényben a szervezés könnyebb. A vezénylőtábornok a javaslatnak helytadott.

Az önkéntes csapatok felállításának előhaladásáról a vezénylőtábornok május 29.-én hosszabb jelentést²⁸⁵ küldött a hadsereg főparancsnokságnak. Előadta, hogy az összes alakulások közül az I. pesti zászlóalj teljes, a II. pesti majdnem az, a többi négy zászlóalj pedig 8-10 nap alatt éri el a szükséges létszámot. Az öt huszár osztálynak 5-6 nap alatt lesz teljes a legénysége. A tömeges jelentkezések folytán a ruházattal baj van. és bár rendkívüli eszközökhöz is folyamodtak, mégsem bírnak e téren lépést tartani a létszám szaporodásával. A vezénylőtábornok fel van ugyan hatalmazva további zászlóaljak felállítására is, mégis a ruházat és a felszerelés hiánya miatt kénytelen a toborzást csak éppen a fogyatékek pótlására korlátozni. Ruhát és felszerelést azonban még egy hetedik zászlóalj részére is csináltat és mihelyt ezekből a készletekből elég lesz, a toborzást folytatni fogják, a minek eredménye, az eddigi tapasztalatok szerint, nem lehet kétséges. Kéri, hogy ruházatot és felszerelést az önkéntes csapatok elvonulása után az országban maradó toborzó parancsnokságoknál is hagyjanak. Egyidejűleg a III. hadsereg parancsnokához, Albrecht főherceghez is küldött jelentést arról, hogy az új önkéntes csapatok számára nincs elegendő tiszt és altiszt.

A tiszthiányon, úgy a hogyan, igyekeztek segíteni. A kassai zászlóaljnak június 8.-án történt elvonulása után. a pöttestnél, a parancsnokon kívül, csak még egy tiszt maradt az újoncok kiképzésére. A kassai zászlóalj létszáma már május 27.-én teljes volt, sőt a miskolci zászlóalj számára is volt már 200 ember. Tehát addig, a míg az új zászlóaljhoz ki-nevezett tisztek bevonulnak, a 34. sorgyalogezred pótzászlóaljától vezényeltek 3 tisztet, hogy a miskolci zászlóalj felállítását meg lehessen kezdeni.²⁸⁴

Bár az állományilag már teljes zászlóaljak felszerelése még igen hézagos volt. a III. hadseregparancsnokság vezérkari főnöke²⁸⁷ május 30.-án közölte a vezénylőtábornokkal

²⁷⁸ H. L. 1680. ²⁷⁹ H. L. 1507. ²⁸⁰ H. L. 1579. ²⁸¹ H. L. 1522.
²⁸² General-Adjutant.

Albrecht főhercegnek azt a rendeletét,²⁸⁷ „ hogy az önkéntes csapatokat minél előbb ki kell vinni az országból, sőt azt sem kell bevárni, a míg a csapatot teljesen felállítják. Az újoncokat közvetlenül a toborzóhelyekről kell indítani a csapatok új (osztrák örökostartományokban fekvő) állomáshelyeire, tehát a toborzóparancsnokságok székhelyén sem kell őket gyűjteni. A csapat hiányzó ruházata és felszerelése az új állomáshelyre elindított csapat után küldendő és minden eszközzel törekedni kell, hogy az önkéntesek minél előbb az ország' határain kívül legyenek.

Az 1. pesti zászlóalj ekkor már Linzben volt, a hová május 18.-án indult el vasúton. Pesten, a vasúti állomáshoz való kivonulásnál, félszázadnyi sorkatonaság kísérte, hogy a bámész népet visszatartsa; az utazáshoz pedig 1 őrmesterből, 2 tizedesből, 1 kürtösből és 12 közlegényből álló őrséget rendeltek ki melléje, szintén a sorkatonaságtól.²⁸⁴

A győri zászlóalj, mely teljes létszámát már május 22.-én elérte, jún. 8.-án – szintén vasúton – érkezett meg Kremsbe, ahol örömmel fogadták és a kremsi polgárok 20 veder borral megvendégelték.²⁸⁵

A vezénylőtábornok – Albrecht főherceg rendelete²⁸⁵ értelmében – június 1.-én meghagyta a csapatoknak, hogy siessenek a felszereléssel, mert a kitűzött napon a zászlóaljnak, illetőleg huszárosztálynak, úgy a mint éppen van, feltétlenül el kell indulnia új állomáshelyére. A lovasosztályok, a zalaegerszegit kivéve, Vácig gyalog menetelnek, onnan vasúton szállítják őket. A IT. pesti zászlóaljnak június 20.-án Olmützbe, a kassainak június 18.-án Kaiser-Ebersdorfba, az aradi huszárosztálynak június 22.-én Salzburgba, a jászberényinek június 21.-én Welsbe, a debreceninek másnap ugyanoda, a zalaegerszeginek pedig június 28.-án Ennsbe kellett érkeznie. Az utóbbi osztály indulását később július 4.-re halasztották.²⁸⁷ A kassai zászlóaljat már korábbi rendelettel május 28.-án akarták elindítani, de elindulását, szintén már korábban, az említett időpontra halasztották el;²⁸⁸ eredetileg St.-Pölten volt kijelölve számára állomáshelyül.²⁸⁹

Május 30.-án látott napvilágot a vezénylőtábornok ama rendelete, amely rámutatva arra, hogy az egyik önkéntes huszárosztálynál magyar vezényszót használtak, szigorúan meghagyta, hogy az önkéntes csapatoknál csakis a hadsereg vezényleti nyelvét, vagyis a németet, szabad alkalmazni.²⁹⁰

²⁸³ H. L. 1452. Úgy látszik, hogy ez az intézkedés némi bizalmatlanságon alapult.

²⁸⁴ H. L. 788, 853. ²⁸⁵ H. L. 745, 1166, 1784. ²⁸⁶ H. L. 1510.

²⁸⁷ H. L. 2208. ²⁸⁸ H. L. 1496. ²⁸⁹ H. L. 745, 1778.

²⁹⁰ H. L. 1476. Sehol sem állapítható meg, hogy melyik önkéntes csapatnál vezényeltek magyarul. Lehetséges, hogy a túlságos aggodal-

Június 4.-én a vezénylőtábornok jelentést²⁹¹ küldött a luul-seregfőparancsnokságnak, hogy a hatodik önkéntes hnszár-osztály szervezését is megkezdték, még pedig Kecskeméten, s az osztályt erről, a városról fogják elnevezni. A június 15.-én felterjesztett jelentés²⁹² pedig arról számolt be, hogy 5 huszár-osztály már majdnem teljesen kész. a hatodik felállítása folyamatban van; de mivel nagyon sok a huszárnak jelentkező önkéntes, tehát még további 2 huszár-osztály felállítását is előkészítették, még pedig a debreceni és a zalaegerszegi osztályoknál. Arra az esetre, ha az összes önkéntes huszár-osztályokból ezredeket alakítanának, a parancsnoki helyek betöltésére egyidejűleg javaslatot tett a vezénylőtábornok.

Albrecht főherceg nem pártolta a javaslatot, hogy – a jászkun osztályokhoz hasonlóan – a többi önkéntes huszár-osztályt is ezrekbe vonják össze és megjegyezte, hogy az csakis a jászkunok kiváltsága. Felhozta, hogy az önálló osztályok szervezése és kiképzése könnyebb, most pedig éppen ez a fontos. A császár akként döntött, hogy az önkéntes huszár-osztályok számát nyolcra kell ugyan szaporítani, de – a két jászkun osztály kivételével – a többiből nem szerveznek ezredeket.²⁹³

A lovas csapatok szervezésének előhaladásáról mindegyik osztálynak tíznaponként jelentést kellett küldeni a vezénylőtábornokhoz, s a jelentésben nemcsak a létszámról, hanem a ruházatról, fegyverzetről, lőszerrel és mindennemű felszerelésről is pontos adatokat kellett szolgáltatni.²⁹⁴

A mi a csapatok felállításának előhaladását általában illeti, a létszám, az önkéntesek tömeges jelentkezése folytán, éppen olyan gyorsan növekedett, mint eddig. A pozsonyi zászlóaljnak június 4.-én 645 főnyi legénysége volt, tisztikara azonban csak 3 tagból állott, ezek közül is egy tiszt az óbudai ruházati bizottságnál foglalatzkodott a zászlóalj egész ruházatának és felszerelésének napokra terjedő átvételével. A zászlóaljparancsnok sürgősen kérte segédtiszt és számvevő tisztviselő beosztását. A vezénylőtábornok intézkedett, hogy a míg az újonnan kinevezett és beosztott tisztek bevonulnak, a 19. sorgyalogezred pótzászlóaljától kell 4 tisztet és 6 altisztet kíségetésképpen vezényelni. Egyben meghagyta, hogy a zászlóalj 6 századra fejlesztendő.²⁹⁵ Egy hét múlva már 10 tisztje és 852 főnyi legénysége volt ennek a zászlóaljnak,²⁹⁶ június 15.-én pedig még a II. pesti zászlóalj számára tobor-

maskodás a nem annyira vezényszónak, mint inkább figyelmeztetőnek, vagy oktatásképen alkalmazott egyes magyar szavakat minősített magyar vezényvezónak...

²⁹¹ H. L. 997. ²⁹² K. A. 4715. C. K. ²⁹³ U. o. ²⁹⁴ H. L. 2386.

²⁹⁵ H. L. 1651, 1647. ²⁹⁶ H. L. 1832.

zott legénységből is kapott 83 embert,²⁹⁷ majd a július 4.-én beterjesztett létszámbeszámoló már 28 tisztet, 1 tisztviselői és a pótcsapattal együtt 1377 főnyi legénységet mutatott ki.²⁹⁸ A miskolci zászlóaljnak szintén elrendelték,²⁹⁹ hogy az 5. és 6. századot állítsa fel. Ez az utóbbi zászlóalj június 12.-én már 1082 főnyi legénységgel rendelkezett, tisztje azonban csak 10 volt.³⁰⁰ teljes létszámát, beleértve a pótcsapatot is, június 18.-án érte el.³⁰¹ A két pesti és a győri zászlóalj már túl volt az ország határán: úgy ezek, mint a még idehaza levő kassai zászlóalj, a tisztek és a legénység létszáma tekintetében szintén teljesek voltak.³⁰²

Nagyon gyorsan növekedett a május 10.-én felállított³⁰³ II. jászkun huszárosztály létszáma is: május 31.-én már 170 újonca volt, de se tiszt, sem altiszt nem állott rendelkezésre, így a legénységet sem kiképezni, sem ellenőrizni nem lehetett. Az osztályparancsnokság sürgősen kért³⁰⁴ tiszteket és altiszteket: egyben jelentette, hogy úgy az ő, mint a jászkun főkapitány véleménye szerint, az ezred harmadik osztályát is könnyen fel lehetne állítani. Pár nap múlva, június 3.-án, már 280-ra növekedett az osztály újoncainak száma, a kikhez mindössze csak 2 altisztet lehetett kapni az ezred I. osztályától, mert ennél az osztálynál is szükség volt minden tisztre és altisztre, hogy a kiképzést folytatni lehessen; az osztályparancsnokság tehát ismét a vezénylőtábornokhoz fordult segítségért.³⁰⁵ Egy hét múlva az újonclétszám már 394 főre emelkedett.³⁰⁶ sőt június 15.-én már 55 fölös számú ember is volt.³⁰⁷ Ezt az osztályt szintén Jászberényben állították fel és nem Karcagon, miként eredetileg tervezték,³⁰⁸ az országból nem vitték ki, hanem Jászberényben maradt mindvégig.³⁰⁶

Június 10.-én Haller gróf altábornagy, vezénylőtábornok, kiadta rendelkezéseit,³¹⁰ hogy a huszárosztályok nyolcra szaporítandók. A már említett kecskeméti osztály, amely ezt a nevet továbbra is megtartotta. Aradon alakult meg,³¹¹ a debreceni és zalaegerszegi osztályoknál pedig, utóbbinál Keszthelyen, ugyancsak a debreceni, illetőleg zalaegerszegi nevet viselő második osztályokat kellett felállítani. Az új osztályok számára az illető első osztályok toborzóparancsnokai gyűjtötték a legénységet: a külön pótcsapatok felállítására később, június 25.-án, történt rendelkezés. A toborzott legénységet. 50 főből álló csoportokban, azonnal az új osztályokhoz kellett küldeni. A míg az új alakulásoknak nem volt elegendő altisztje, addig az illető első osztály segítette ki őket és a míg

²⁹⁷ H. L. 1702. ²⁹⁸ H. L. 2464. ²⁹⁹ H. L. 1926. ³⁰⁰ H. L. 1905.

³⁰¹ H. L. 2087. ³⁰² H. L. 1654. ³⁰³ H. L. 2651. ³⁰⁴ H. L. 1755.

³⁰⁵ H. L. 1659. ³⁰⁶ H. L. 1911. ³⁰⁷ H. L. 1999. ³⁰⁸ H. L. 2254.

³⁰⁹ H. L. 2650. ³¹⁰ H. L. 1907. ³¹¹ H. L. 2587.

az új osztályok parancsnokait ki nem nevezték, az osztályparancsnokságot a toborzóparancsnok vette át.

Az önkéntes huszáralakulatok közül az aradi osztály június 7.-én érte a teljes létszámot.³¹² a debreceni osztálynak június 5.-én 436 főnyi legénysége volt.³¹³ míg a zalaegerszegi osztály állománya lassabban növekedett, mert pl. június 1.-én még csak 300 embert számlált a legénysége³¹⁴ és csak június 19.-én lett teljes a létszám,³¹⁵ a midőn is a vezénylőtábornok táviratilag elrendelte a II. osztály felállítását.³¹⁶ A zalaegerszegi osztályt, különösen szolgálati és elhelyezési szempontokból, saját kérelmére,³¹⁷ még májusban toborzóparancsnokságával együtt áthelyezték Keszthelyre, a hová május 26.-án vonult be.³¹⁸ A második osztályt – mint fentebb már láttuk – szintén Keszthelyen szervezték.³¹⁹

A Magyarország területén kívül fekvő helyőrségekbe áthelyezett önkéntes zászlóaljok és huszárosztályok pótcsapatái eleinte még a toborzóparancsnokság székhelyén maradtak és az újoncok kiképzését végezték, június közepén azonban ezeket is osztályaik után küldték az ausztriai állomáshelyekre.³²⁰

Az újonnan felállított huszárosztályok szervezése ugyanolyan mederben haladt, mint az elsőként felállított osztályoké. A jún. 16.-án³²¹ Aradon megalakult³²² kecskeméti osztály július 13.-án már 213 emberből állott.³²³ Altisztjei és olyan legénysége azonban, a kiket szolgálati írásbeli munkára alkalmazhattak volna, nem állottak rendelkezésre s ezért az osztályparancsnok a vezénylőtábornokot kérte,³²⁴ hogy más csapatoktól osszanak be ilyeneket. Az osztályt július 20.-án Salzburgba indították.³²⁵ Néhány nappal előbb arra kért engedélyt az osztályparancsnok, hogy 26 cigányt toborozhasson, akikből zenekart szervez. Kérését elutasították.³²⁶

A II. zalaegerszegi osztály, amelynek felállításáról már megemlékeztünk, július 5.-én indult Ennsbe.³²⁷

A június 16.-án³²⁸ felállított debreceni 11. osztálynak az I. debreceni osztállyal együtt Wels-ben kellett volna elhelyezve lenni,³²⁹ azonban az I. osztály parancsnoka már július elején jelentette, hogy az ő osztálya sem fér ott el, a hadsereg főparancsnokság tehát a vezénylőtábornok előterjesztésére³³⁰ a II. osztály odahelyezését elhalasztotta és az így mindvégig idehaza maradt.

³¹² H. I. 1717. ³¹³ H. I. 1652. ³¹⁴ H. I. 1664. ³¹⁵ H. I. 2255.

³¹⁶ H. I. 2101. ³¹⁷ H. I. 882. ³¹⁸ H. I. 1445. ³¹⁹ H. I. 2586.

³²⁰ H. I. 1821. ³²¹ H. I. 2661. ³²² H. I. 2586. ³²³ H. I. 2606.

³²⁴ H. I. 2654. ³²⁵ H. I. 2681. ³²⁶ H. I. 2705. ³²⁷ K. A. 7—81.

³²⁸ H. I. 2661. ³²⁹ K. A. 7 — ad 101. ³³⁰ H. I. 2286.

Fegyverzet, ruházat és felszerelés.

A tiszteknek ugyan maguknak kellett gondoskodni ruházatukról és felszerelésükről, azonban azok a tényleges tisztek, a kiket hivatalból helyeztek át az önkéntes csapatokhoz, mégis kaptak az új egyenruhára 80 forint felszerelési járulékot.³³¹ Június 3.-án azonkívül az összes önkéntes alakulatoknak kihirdették,³³² hogy a tisztek hadi illetéket és felszerelési járulékot kapnak, mert az önkéntes csapatok az Albrecht főherceg parancsnoksága alatt álló. mozgósított III. hadsereg részére vannak szánda. Az igaz, hogy a hadi felszerelési járulék alig tette ki annak az összegnek (270 forintnak) az ötöd-részét, amibe az önkéntes gyalog tiszti ruházat került, nem is szólva a huszártiszti öltözetről és felszerelésről, a melynek ára 520 forint volt, a lófelszerelés pedig még ezen kívül 175 forintba került.³³³ A tisztek kénytelenek voltak tehát nagyrészen hitelre beszerezni ruházatukat és felszerelésüket; pl. a kassai zászlóalj tisztikarának október elején 3475 forintnyi egyenruha-tartozása volt.³³⁴ Még akként is iparkodtak a tisztek gondján segíteni, hogy a hazafias adományokból befolyt pénzből egy-egy tiszt 2 havi fizetését előlegül megkaphatta s azt több havi részletben kellett visszafizetnie.³³⁵ Majd az önkéntes csapatok feloszlása alkalmával, szeptember 29.-én kiadott rendelettel,³³⁶ a polgári életből kinevezett vagyontalan alantos tisztek a hazafias adományokból 200 forint ruházati kártalanításban részesültek. A ki már előbb vette fel az előleget, annak a tartozását ebből az összegből levonták.

A ruhacsínáltatás gondja a szolgálatban is éreztette hatását. Egyesek kénytelenek voltak bevonulásuk elhalasztását kérni addig, a míg ruházatukat beszerzik.³³⁷ A polgári életből kinevezettek közül az egyik tiszt lemondott rangjáról, mert nem volt pénze a tiszti ruházatra és felszerelésre, noha a csendőrség az előzetes tájékozás alkalmával azt jelentette felőle, hogy erre a célra elég vagyona van.³³⁸ Többen azzal kérték kinevezésüket, hogy adjanak nekik ruhára pénzt; ilyenformán – természetesen – semmi sem lett a kinevezésükből.³³⁹ Akadt azonban az egyik önkéntes huszárosztálynál olyan tiszt is, aki megkapván a hadnagyi kinevezést, bevonult ugyan, de sem ruházatot, sem felszerelést nem csináltatott, sem pedig lovat nem vett. még pedig azért, mert a kincstártól erre a célra nem kapott pénzt. Sem figyelmeztetés, sem büntetés nem használt neki. míg végre három hónap múlva elbocsátották a szolgálatból.³⁴⁰

³³¹ H. L. 1658. ³³² H. L. 1269. ³³³ H. L. 1866, 3005. ³³⁴ H. L. 3057.
³³⁵ H. L. 721. ³³⁶ H. L. 3005. ³³⁷ H. L. 1851, 1968. ³³⁸ H. L. 1252, 1851.
³³⁹ H. L. 821, 826. ³⁴⁰ H. L. 2485, 2904.

A legénység ruházatával az önkéntes csapatok egész fennállása alatt baj volt. Mivel ezeknek az alakulásoknak olyan ruhát rendszeresítettek, a melyből a raktárakban kész állapotban nem volt semmi, az egész ruhakészletet tehát újonnan kellett csináltatni; fekete zsinór és az önkéntesek fővegéül szolgáló, úgynevezett „honi kalap”³⁴¹ szintén nem volt raktáron. Ez volt az oka annak is, hogy a toborzó legénységet egy ideig nem lehetett az új ruházattal ellátni. A vezénylőtábornok egyébiránt május 9.-én megsürgette az óbudai katonai ruhabizottságot, hogy legalább a toborzó legénység részére készíttesse el a ruházatot.³⁴² A ruházati bizottság jelentette,³⁴³ hogy az elkészítésnek akadályai vannak, mert a sorkatonaság egészségügyi csapatai és szekerészete számára is sok ruhát kell varratnia, azonban az önkéntesek egyenruhái kiszabott állapotban azonnal kiadhatók s elkészítésükről maguk a csapatok gondoskodhatnak. Ajánlotta, hogy a pesti polgári szabókat kellene felszólítani, vagy pedig a váci fegyintézethez kellene fordulni, ahol gyorsabban dolgoznak. A polgári szabókra vonatkozólag a ruházati bizottság felhívta a figyelmet, hogy az önkéntesek magyar szabású ruháját csakis az úgynevezett magyar szabók tudják elkészíteni.³⁴⁴

A toborzók részére a „Quentzer és fia” pesti kalapgyárnál május 10.-én 150 darab finom minőségű kalapot rendelt³⁴⁵ a ruházati bizottság, még pedig felerészben gyalogos, fele részben lovas önkéntesnek valót. Ezek a kalapok gyorsan elkészültek és a pesti toborzóparancsnokság azonnal kapott belőlük 30 darabot.

A pesti zászlóalj parancsnoka ugyancsak május 10.-én jelentette,³⁴⁶ hogy az óbudai ruházati bizottságtól csak 2000 pár fehérneműt, 1000 pár bakkancsot és 1000 nyakravalót kapott, egyebet nem. Másik jelentésében³⁴⁷ arról panaszkodott, hogy a ruházati bizottság ügyet sem vet az ő igénylésére, pedig tábori sapkára, mellényre és kenyérsákra szüksége volna.

A ruházati és felszerelési cikkek átvételére az összes önkéntes alakulásoknak egy-egy tiszt parancsnoksága alatt átvévő különítményeket kellett küldeni az óbudai ruházati bizottsághoz.³⁴⁸

A kassa-miskolci zászlóalj május 16.-án kérelmet terjesztett elő,³⁴⁹ amelyet azzal indokolt, hogy mindössze csak 2 tisztje van eddig, akik közül az egyik beteg, a másiknak pedig még nincs egyenruhája. Kérte, hogy az átvett cikkeket valamely szállítóval továbbítsák Kassára. A kérelemre az a

³⁴¹ H. L. 812. ³⁴² H. L. 510. ³⁴³ H. L. 528. ³⁴⁴ H. L. 485.

³⁴⁵ H. L. 585. ³⁴⁶ H. L. 420. ³⁴⁷ H. L. 586. ³⁴⁸ H. L. 456.

³⁴⁹ H. L. 812.

válasz ment. hogy egy tisztet a szükséges legénységgel és előfoggattal azonnal küldjön Óbudára, ahol attilából kap mintát, a többit pedig kiszabott állapotban adják. Közben azt jelentette a zászlóaljparancsnok, hogy Kassán hazafias adományokat kapott arra a célra, hogy főleg toborzók részére ruházatot és sarkantyút szerezzen be, kért tehát kalapmintát is. Azt válaszolták,³⁵⁰ hogy a toborzók részére a Skriván és a Kacanak pesti cégek készítenek finomabb kalapot, majd ebből fog kapni. Ugyanakkor utasította a vezénylőtábornok, hogy 500 pár fehérműt Kassán a 34. gyalogezred pótzászlóaljától vegyen át, mert az óbudai ruházati bizottságnál ebből nincs elegendő készlet.³⁵¹

Az átvevő különítmények felügyeletére a vezénylőtábornok május 17.-én egy századost vezényelt Óbudára, aki a csapatok ruhaellátásában elért haladásról naponta jelentést tett.³⁵²

Az óbudai ruházati bizottság alig tudott eleget tenni az önkéntes csapatok igényléseinek. A pesti toborzóparancsnok május 20.-án megint panaszkodott,³⁵³ hogy 327 be nem osztott újoncnak se cipője, se fehérműje, s ezért a vezénylőtábornok intézkedését kérte. Utasítást kapott, hogy a ruházati bizottságtól a kért cikkeket átveheti, a fölös számú legénységet pedig a 11. pesti zászlóaljnak adja át.

Fentebb említettük a ruházati bizottság ama javaslatát, hogy az önkéntesek ruházatának elkészítésére a pesti magyar szabókat vegyék igénybe. Ez meg is történt, azonban a szabók nem dolgoztak olyan gyorsan, mint ahogyan azt a ruházati bizottság szerette volna, s ezért gyanúsnak találta.³⁵⁴ A vezénylőtábornok a pesti rendőrség főnökéhez, az abban az időben általánosan ismert Protmannhoz fordult, hogy vizsgálja ki az ügyet. Protmann még aznap jelentette,³⁵⁵ hogy sem ti sztrájk gyanúja, sem kapzsiság, vagy megbízhatatlanság vádja nem fér a szabókhoz; pár nap múlva pedig jegyzőkönyvet³⁵⁶ is terjesztett fel, amelyet Bognár Gergellyel, a pesti magyar szabó céhmesterrel vett fel. A jegyzőkönyv szerint azért nem haladhatott gyorsan a munka, mert a céh csak 26 legénnyel tudott dolgozni, akik hetenkint csak 50 attilát és 20 nadrágot bírtak elkészíteni; továbbá, mert az óbudai ruházati bizottság csak későn adta ki a munkát. A ruházati bizottságnak különben olyan cikkekből sem volt elegendő készlete, a melyeket már béke idején tárolhatott volna, kiegészítésre tehát a stockeraui, a prágai és a brünni ruházati bizottságokat is igénybe kellett venni.³⁵⁷

³⁵⁰ H. L. 958. ³⁵¹ H. L. 815. ³⁵² H. L. 854. ³⁵³ H. L. 962.

³⁵⁴ H. L. 958. ³⁵⁵ H. L. 974. ³⁵⁶ H. L. 1125. ³⁵⁷ H. L. 1025.

Az új fekete zsinór csak lassan készült. A vezénylőtábornok meghagyta³⁵⁸ a ruházati bizottságnak, hogy az összes budai zsinórkészítővel, dolgoztasson.

Kalapok sem voltak készletben: beszerzésük nehezen ment és ezért az összes önkéntes csapatok május 21.-én parancsot kaptak, hogy a kalapgyártásra vonatkozólag állomáshelyükön és annak környékén érdeklődjenek.³⁵⁹ Egyben a politikai hatóságokkal egyetértve állapítsák meg, hogy a közeljövőben felállítandó 11. zászlóalj ruházatának és felszerelésének elkészítésére a vidéken miféle munkaerők állanak rendelkezésre és mennyi idő alatt tudnák azt elkészíteni.³⁶⁰ A huszárosztályok azonkívül arra is kaptak³⁶¹ megbízást, hogy ha magyar nyeret tudnak beszerezni, akkor vegyenek akár fölös számban is.

A ruházati bizottság a mentéket, báránybőr híjján, csak prémezés nélkül tudta készíttetni.³⁶²

A felső ruha teljes elkészítése az önkéntes alakulások felosztatásáig sem nyert befejezést. E miatt nem is vártak arra, hogy valamely önkéntes csapat „az utolsó gombig” készen legyen, hanem a mint a létszáma teljes volt, áthelyezték az osztrák örökostartományok területeiére. Így történt például a pozsony-győri zászlóaljnál is, amely már május 20.-án kapta a parancsot,³⁶³ hogy mihelyt a legénység sapkával, köpennyel, fehéreneművel és cipővel fel van szerelve, tegyen jelentést, hogy új állomáshelyére útbaindíthassák. Hasonlóképpen történt a többi csapatoknál is. A pozsony-győri zászlóalj a ruhának való szövetet kiszabott állapotban kapta meg és a készítésre való pénzt felemelt összegben szintén kifizették; a ruhákat azután polgári iparosokkal csináltatták meg.³⁶⁴

A vezénylőtábornok május 28.-án meghagyta³⁶⁵ hogy a ruházatban és felszerelésben nem a pedáns egyformaságra és a tetszetős külsőre kell a súlyt vetni, hanem arra, hogy a ruházat minél előbb készen legyen. A debreceni huszárosztály május 11.-én kérte,³⁶⁶ hogy a posztót, zsinórt, bőrt stb. küldjék, mert 100 szabóval és csizmadiával tud dolgoztatni; kérte továbbá a nyeregfelszerelést is, mert Debrecen városa 100 nyeret csináltat az osztálynak, tehát mintára van szükség. A küldemény május 20.-án Debrecenbe megérkezett, azonban leginkább bőryanag volt benne; fanyereg, zsinórzat, vörös posztó, csizmaanyag és fémgomb azonban egészen hiányzott.³⁶⁷ A kalapokra vonatkozólag pár nappal később érkezett jelentés³⁶⁸ a debreceni osztálytól. Az ottani kalapos cég többre nem kötelezte magát, mint 14-20 nap alatt készítenő 100 ka-

³⁵⁸ H. L. 1012. ³⁵⁹ H. L. 1021. ³⁶⁰ H. L. 1081. ³⁶¹ H. L. 1047.
³⁶² H. L. 1091. ³⁶³ H. L. 957. ³⁶⁴ H. L. 748. ³⁶⁵ H. L. 1080.
³⁶⁶ H. L. 542. ³⁶⁷ H. L. 1107. ³⁶⁸ H. L. 1216.

lapra: az osztályparancsnok egyébként már csináltatott nála néhányat a toborzók számára, de igen rosszak voltak, így helyben nem lehetett számítania a kalapok elkészítésére; egyben jelentette, hogy a nagyváradai és szatmári fiók-toborzóparancsnokságokat utasította, hogy állomáshelyükön szintén érdeklődjenek a kalaposoknál. Azonban, mivel a vezénylőtábornok az egész készletet a „Quentzer és fia” pesti kalapos cégnél megrendelte, ebben a tárgyban a csapatoknak nem kellett tovább gondoskodni. Mindamellett a győri zászlóalj június 1.-én egy ottani kalapos cégtől küldött mintát, a melynek ára 1 forint 80 krajcár lett volna és ha az ajánlatot elfogadják, akkor úgy győri, mint Komáromból, Pápáról és Tatáról hozott munkásokkal azonnal megkezdték volna a gyártást. A vezénylőtábornok azt felelte,³⁶⁹ hogy a mintául küldött kalap hadi használatra nem alkalmas, de különben is a kalapokat központilag csináltatják és osztják ki. Az egész kalapszükséglet szállítására ugyanis már megvoltak a szerződések, még pedig darabonként 3 forint 10 krajcárért. A kassamiskolci zászlóalj parancsnokának azt a javaslatát,³⁷⁰ hogy a zászlóalj számára Kovalkovits és Trohán kassai kalaposmestereknél csináltassák a kalapot, szintén el kellett utasítani, mert a Skriván és Quentzer pesti cégekkel már kötöttek szerződést az egész kalapszükségletre.

A jászkun huszárosztály részéről ruházat és felszerelés átvétele végett Óbudára küldött tiszt május 25.-án azt jelentette,³⁷¹ hogy a ruházati bizottságnál mente, atilla, nadrág és lovagló felsőnadrág,³⁷² köpenyzsák, szőrmés máhhabőrönd, alsó heveder, pisztolyok, kardkötő, zsinórzat, altiszti keztyű, csizmarózsácska és lóvakaró nincs, s a ruházati bizottság önmaga sem tudja megmondani, hogy mikor lesz, tehát az átvételt félbe kellett szakítani. A vezénylőtábornok utasította a ruházati bizottságot,³⁷³ hogy a jászkun osztály részére a ruházati anyagot kiszabott állapotban adja ki, mert a jászkun főkapitánysággal egyetértve, Jászberény és környékének szabócéhei fogják úgy a jászberényi, mint a karcagi osztály ruházatát elkészíteni. Az anyag kiszállítása és a ruhák megvarrása nagyon lassan haladt és a jászberényi osztály legénysége június 22.-én saját polgári ruhájában vonult el Auszriába.³⁷⁴

A csapatoknak azonban a ruházatra vonatkozólag nem adtak tökéletes utasítást és csak utólagos kérdezősködéésre mondták meg, hogy a nem harcolók állományába tartozó gyógykovácsokat, puskaműveseket stb. ugyanúgy kell öltöztetni, mint a többi legénységet. A ruhával való ellátás tekinte-

³⁶⁹ H. I. 1280. ³⁷⁰ H. I. 1505. ³⁷¹ H. I. 1117.

³⁷² Überzughosen: a közismert „rajthuzli”.

³⁷³ H. I. 1250. ³⁷⁴ H. I. 2254.

tőben az újabb alakulások sem jártak jobban. A II. pesti zászlóalj megpróbálta az óbudai ruhabizottságnál a felvételést, de nem hogy kész ruha, hanem még anyag sem volt kapható. Ennélfogva jelentette,⁵⁷⁵ hogy a ruházattal nem tud sietni.

A három új zászlóalj és egy huszárosztály felállítása folytán újabb fegyverzeti, ruházati és felszerelési készletekről kellett gondoskodni. A vezénylőtábornok a hadsereg-főparancsnokságtól fegyverzetet és lőszeret kért: az óbudai ruházati bizottságot ruha és felszerelési cikkek, az országos szekerészparancsnokságot pedig vonatanyag kiszolgáltatására utasította.⁵⁷⁶ Azonkívül a „Winkler testvérek” bécsi cégtől fémárút, a Freund pesti szíjgyártó cégtől pedig bőrneműket rendelt. Kalapok szállítására a Skriván pesti céggel kötött újabb szerződést: naponta 400 kalapot kellett szállítani s az egész szállításnak 3 héten belül kellett megtörténni.⁵⁷⁷

Mivel ruházattal és felszereléssel elsősorban a sorkatonaságot kell ellátni, az óbudai ruházati bizottság május 30.-án parancsot kapott,⁵⁷⁸ hogy az önkéntes alakulások igénylésének csak akkor tegyen eleget, ha a sorkatonaság szükségletét már ellátta.

A hadsereg-főparancsnokság tudomást szerezvén arról, hogy az óbudai ruházati bizottság a kész ruhák kiszolgáltatását nem győzi, a vezénylőtábornokhoz intézett rendeletében⁵⁷⁹ annak a nézetének adott kifejezést, hogy a nevezett ruházati bizottságnak csak az anyagot és a készítési díjat kell adnia, mert a ruha elkészítésének gondja, az önkéntes alakulásokra vonatkozó szervezési utasítás szerint, a magyarországi helytartóságra hárul, aki a ruhákat magán iparosokkal, vagy a fegyházak üzeimeiben tartozik elkészíttetni.

Nemcsak erre a felfogásra való tekintettel, hanem a szükség folytán is, a vezénylőtábornok tudatta³⁸⁰ az óbudai ruházati bizottsággal, hogy Pozsony, Győr, Kassa, Miskolc, Szeged, Székesfehérvár, Esztergom, Kecskemét, Vác, Jászberény és a jászkun terület szabócéheit azzal hívta fel az önkéntesek ruházatának elkészítésére, hogy az anyagot kiszabva fogják megkapni; a ruhák rendes készítési díjának háromszorosát határozták meg a polgári iparosok részére: továbbá, hogy a megyei hatóságokat, valamint a jászkun főkapitányt is felhívták, hogy a szabócéheket szólítsák fel a munka elvállalására.³⁸¹ A ruházatnak polgári iparosokkal való elkészítését egyébiránt a kassai zászlóalj parancsnoka már megelőzőleg javasolta.³⁸²

³⁷⁵ H. L. 1279, 1596. ³⁷⁶ H. L. 1221. ³⁷⁷ H. L. 994. ³⁷⁸ H. L. 1506.
³⁷⁹ H. L. 1165. ³⁸⁰ H. L. 1240. ³⁸¹ H. L. 1242. ³⁸² H. L. 1265.

A kész ruházati és felszerelési cikkekben való kisegítésre igénybevetett, osztrák örökostartományokban levő katonai ruházati bizottságok se tudtak azonban minden tekintetben helytállani. A prágai ruházati bizottság május 27.-én jelentette,³⁸³ hogy a kért 1000 pár huszárcsizmát nem küldheti Óbudára, mert készlete alig elég az ő körzetében levő huszárcsapatoknak is. Pedig szükség volt már a csizmákra. A debreceni huszárosztálytól június 4.-én érkezett a kérelem,³⁸⁴ hogy küldjék a csizmákat, mert különben 16.-án azok nélkül kell indulnia: azonkívül kértek még szürke lovagló felső nadrágot és sapkát is.

A már Linzben levő 1. pesti önkéntes zászlóaljtol május végén jelentés³⁸⁵ érkezett, hogy mindeddig még csak 500 nadrágot kapott, atillát és sapkát azonban egyet sem. Kérte, hogy kiszabott nadrágszövetet és készítési díjat küldjenek.

A zalaegerszegi osztály nem panaszkodott. Május 27.-én megérkezett a ruhának való anyag Keszthelyre és másnap megkezdték az elkészítését.³⁸⁶

Az óbudai ruházati bizottság június 1.-én terjedelmes kimutatásban³⁸⁷ ismertette, hogy micsoda ruházati és felszerelési készlete van, mennyi készült el és miféle anyagokra van még szüksége. A gyalogság részére való posztó már egészen fedezve volt: vörös, zöld és sötétkék posztóból szintén elég mennyiség állott készletben, míg a köpenyposztó egészen hiányzott: lovagló felső nadrágra sem volt anyag, ezért a bizottság javasolta, hogy világoskék posztóból kellene azt készíttetni: huszár köpenyből már 1526 darabot kiadtak, 1000 darab készítés alatt volt; jelentette végül, hogy a három új zászlóalj részére az atillát és a nadrágot 10 nap alatt kiszabják. Volt 10.000 darab derékszíj, de kapocs nélkül; kellett 2000 darab lóvakaró. 1200 alsó bőrheveder és 2000 felső heveder: a prágai ruházati bizottság küldött 8000 hátbőröndöt. Az eredetileg felállított 3 zászlóalj és 4 huszárosztály atillája és nadrágja május végén még készítés alatt volt.

A vezénylőtábornok kérte a hadseregfőparancsnokságot, hogy a hiányzó ruházati cikkekkel segítse ki, azonban azt a rideg választ kapta,³⁸⁸ hogy a ruházatot neki kell beszereznie. Ennélfogva szállítókkal kellett szerződést kötni.

Az egészen hiányzó köpenyposztó pótlására még május végén 21.000 rőfnyit rendeltek az egyik bécsi posztógyárosnál, rőfjét 4 forintért.³⁸⁹ Magyar bakancs szintén nem lévén, tehát Müller Pál pesti cipésznél rendeltek 3000 párt, páronkint 4 forint 6 krajcárért, majd 14 nap lejártával újabb

³⁸³ H. L. 1598, ³⁸⁴ H. L. 1627, ³⁸⁵ H. L. 1440, ³⁸⁶ H. L. 1447,
³⁸⁷ H. L. 1518, ³⁸⁸ H. L. 1758, ³⁸⁹ H. L. 1466.

5000 párt.³⁹⁰ Nyeregvázból 500 darabot szállított Holmberg Antal budai szíjgyártó és nyerges; darabja 2 forint 50 krajcárba került.³⁹¹ Schönberger Adolf, Goldfinger Mór és Böhm Vilmos pesti szabók, együttesen 2400 atilla teljes elkészítésére vállalkoztak, darabonként 3 forint díjért. Skriván János pesti kalapos céggel újabb szerződés kötött 3000 honi kalapra, egyenként 3 forint 40 krajcárért, vagyis 30 krajcárral drágábban mint eddig. Ugyanezt az árat kapta a „Quentzer és Fia” cég az újabban szállított kalapokért.³⁹² Brünni posztógyárnál 3676 rőf vörös, 4392 rőf zöld és 6456 rőf fehér posztóra történt rendelés,³⁹³ ezek a cikkek huszárruhához kellettek. A már fentebb említett köpenyposztómennyiség nem lévén elegendő, a „Singer Testvérek” pesti céggel kötöttek szállítási szerződést 3000 rőf köpeny posztóra, rőfönként részben 3 forint 80 krajcárért, részben 3 forint 20 krajcárért.³⁹⁴ Szíjjazathoz való fehér marhabőrt az „Abell és fia” soproni cég szállított, mázsáját 90 forintért.³⁹⁵ A teljesen kifogyott magyar nyerges helyébe Waszner Hermann pesti cégtől vásároltak 450 darabot vasalással 2 forint 50 krajcárért, vasalás nélkül 2 forintért.³⁹⁶

A vezénylőtábornok táviratilag kérte³⁹⁷ a hadseregfőparancsnokságot, hogy legalább azt közölje, hogy köpenyposztót hol lehet kapni; azonkívül megbízta³⁹⁸ az aradi hu szárosztály parancsnokát, hogy érdeklődjék, vajjon miféle és mennyi felszerelési cikket, milyen árban tudna szállítani Spitzer Fülöp, ottani es. kir. kerületi szállító, aki a szállításra ajánlkozott.

A ruházati gondokon némileg enyhített volna a debreceni huszárosztály jelentése.³⁹⁹ amely szerint a zsinórozást Debrecenben el tudná készíttetni s ezért kérdezte, hogy mennyit lehet a zsinóranyagért fizetni. Közölték, hogy 100 rőfönként 5 forintot.⁴⁰⁰ A mondott áron azonban Debrecenben nem adták a zsinórzatot, tehát az osztály még június 10.-ig se tudta felzsinóroztatni a legénység ruháját. A kassai zászlóalj hasonló javaslatára hasonló volt a válasz és az eredmény; ezért akként intézkedtek,⁴⁰¹ hogy a zászlóalj zsinórozatlan ruházattal induljon Kaiser-Ebersdorfbá, ahová majd utána küldik a zsinórzatot.

Az egyes cikkek kereskedelmi ára közben egyre emelkedett. A vezénylőtábornok június elején 100 rőf zsinórért még nem akart 5 forintnál többet adni, június 19.-én azonban már megengedte,⁴⁰⁴ hogy a pozsonyi zászlóalj 6 forintért sze-

³⁹⁰ H. I. 1. 1471. ³⁹¹ H. I. 1. 1475. ³⁹² H. I. 1. 1559. ³⁹³ H. I. 1. 1656.

³⁹⁵ H. I. 1. 1569, 1685. ³⁹⁵ H. I. 1. 1626. ³⁹⁶ H. I. 1. 1676, 1829.

³⁹⁷ H. I. 1. 1545. ³⁹⁸ H. I. 1. 1554. ³⁹⁹ H. I. 1. 1505. ⁴⁰⁰ H. I. 1. 1798.

⁴⁰¹ H. I. 1. 1825. ⁴⁰² H. I. 1. 2057. ⁴⁰³ H. I. 1. 2103. ⁴⁰⁴ H. I. 1. 2517, 2526.

rezze be azt Győrben. Ugyanilyen áron rendelt zsinórzatot az óbudai ruházati bizottság a pesti „Schauengel és Österreicher” cégnél.⁴⁰³ S míg az atilla zsinórozásáért eredetileg 1 forint 28 krajcárt, egy nadrág zsinórozásáért pedig 41 és ½ krajcárt kellett fizetni, ezek a munkadíjak nemsokára a háromszorosára szöktek.⁴⁰⁴ A zsinór hiánya miatt a ruházat teljes elkészítése lehetetlen volt, s emiatt a csapatok jelentést⁴⁰⁵ küldtek, hogy még június végéig sem tudták ezt a munkát befejezni. A jászkun főkapitány is jelentette⁴⁰⁶ a budai helytartónak, hogy a jászkun önkéntes ezred összes ruháit idejére el tudni! készíttetni, de az óbudai ruházati bizottság nem küldi a zsinórzatot.

De akkor állt csak be a zsinórkérdés legnagyobb válsága, amikor Albrecht főherceg Veronából azt táviratozta,⁴⁰⁷ hogy az oda igen szép rendben bevonult debreceni huszárosztály ama kérelmét, hogy fekete-sárga zsinórt viselhessen, a császár teljesítette. Majd rövid idő múlva azt közölte⁴⁰⁸ a főherceg, hogy a jászkun önkéntes huszárok hasonló kérelme szintén teljesült, sőt a császár engedélyt adott, hogy amelyik önkéntes csapat azt óhajtja, teljesíteni kell kívánságát. A fekete-sárgás zsinór kezdeményezője a debreceni osztály parancsnoka volt, aki azzal indokolta⁴⁰⁹ ezt a kérelmet, hogy a magyar nép nem is tartja igazi huszárnak, akinek nem fekete-sárga a zsinórja, amely a huszárokat már évszázadok óta díszíti.⁴¹⁰ Albrecht főherceg azt is meghagyta⁴¹¹ a vezénylőtábornoknak, hogy mivel valószínűleg a többi önkéntes csapat is kérni fogja a fekete-sárga zsinórzatot, nem kell tehát több fekete színű zsinórt varratni a ruházatra. A vezénylőtábornok jelentette, hogy az óbudai ruházati bizottság éppen hogy beszerezte a még hiányzó mennyiséget és most 19.000 rőfnyi fekete zsinórkészlete van, az új zsinór új kiadást okoz és sok idő kell az átvarráshoz. Albrecht főherceg azt válaszolta,⁴¹² hogy a fekete-sárga zsinórnak meg kell lennie.

A jászkun ezred: mindjárt kérte is a fekete-sárga zsinórzat küldését, de azt a választ kapta,⁴¹³ hogy nincs raktáron, forduljon tehát a III. hadseregearcparancsnoksághoz. A vezénylőtábornok később intézkedett,⁴¹⁴ hogy a huszár atillákat ezen túl fekete-sárga zsinórral készítsék.

A debreceni toborzóparancsnok kérdezte, hogy a toborzó legénység is fekete-sárga zsinórt kapjon-e. A vezénylőtábor-

⁴⁰³ H. I. 3442. ⁴⁰⁶ H. I. 2652. ⁴⁰⁷ K. A. 4795. C. K.

⁴⁰⁸ K. A. 4792 C. K. ⁴⁰⁹ H. I. 2290.

⁴¹⁰ Az utóbbi állítás téves, mert a fekete-sárga zsinórzatot csak 1770 óta viselték a huszárok.

⁴¹¹ H. I. 2267. ⁴¹² H. I. 2290. ⁴¹³ H. I. 1622. ⁴¹⁴ H. I. 2577.

nok erre az összes toborzó parancsnokságoknak kihirdette, hogy az ő legénységüknél megmarad a fekete zsinórzat.⁴¹⁵ A miskolci zászlóalj azonban kapott engedélyt az új zsinórzatra, azzal a kikötéssel, hogy a már felvarrott zsinórzatot nem kell felcserélni.⁴¹⁶

Kellemetlen helyzetet teremtett, hogy amidőn Albrecht főherceg fent említett távirata megérkezett, a fekete zsinór szállítására már szerződéseket kötöttek. A szállítók el is hozták az árút, azonban az óbudai ruházati bizottság, hivatkozva Albrecht főherceg fentebb említett rendeletére, az átvételt megtagadta. A szállítók a vezénylőtábornokhoz fordultak, aki megparancsolta, hogy a zsinór átveendő, azonban szigorú lelkiismeretességgel kell megvizsgálni s csak azt kell átvenni, ami teljesen kifogástalan. Oesterreicher Mór szállító 15.000 rőföt, Schnagel Mór szállító 75.224 rőföt, Schön Jakab szállító pedig 9300 rőföt hozott. Ebből a mennyiségből, silányabb minőség és rossz kidolgozás címén 49.025 rőföt visszautasítottak. Az óbudai raktárban még 8.419 rőfnyi zsinórkészlet lévén, ezzel együtt tehát összesen 58.918 rőf zsinór maradt használatlanságra kárhozható. Az átvett új készletért 2880 forint 23 krajcárt kellett kifizetni.⁴¹⁷ S ha még hozzávesszük, hogy egy atilla és egy nadrág átzsínórozásának a munkadíja 3 forintot tett ki,⁴¹⁸ könnyen kiszámítható, hogy az önkéntes alakulások zsinórzatának pusztán külsőség szempontjából történt megváltozása mekkora fölösleges kiadást okozott. Sőt még az önkéntes csapatok feloszlásának vége felé, szeptember közepén is éreztette hatását a zsinórok megváltoztatása; a kassai városi tanács ugyanis még június elején maga is szerzett be 3900 rőfnyi zsinórzatot az ottani önkéntes alakulások részére: a feloszláskor tehát a kassai toborzóparancsnokság rendeletet⁴¹⁹ kapott, hogy ezt a zsinórkészletet vegye át és szállítsa be az óbudai bizottsághoz. Schauengel és Oesterreicher pesti szállítók szintén megpróbálták a fentebb említett át nem vett zsinórzatot a kincstárral átvéetni, de sikertelenül.⁴²⁰

Az anyagihiány miatt a hadseregfőparancsnokság június 1.-én elrendelte,⁴²¹ hogy a másodosorban felállított önkéntes zászlóaljak és huszárosztályok régi készletekkel is felszerelhetők. Ennek ellenére a II. debreceni huszárosztálynak még augusztus végén is csak kevés volt a ruhája; fegyverzete és felszerelése azonban semmi se volt.⁴²²

A ruházathoz és felszereléshez való anyag beszerzése majdnem egész június hóban tartott, huszárköpenynek való

⁴¹⁵ H. L. 2502. ⁴¹⁶ H. L. 2671. ⁴¹⁷ H. L. 2679. ⁴¹⁸ H. L. 2673.

⁴¹⁹ H. L. 2058. ⁴²⁰ H. L. 2998, 3008. ⁴²¹ H. L. 1622. ⁴²² H. L. 2923.

fehér posztóból Quittner Jakab pesti cégnél 6456 rőföt rendeltek, rőtjét 3 forint 80 krajcárért: österreicher pesti cég 1000 darab lópokrócot szállított, darabonként 2 forintjával; Eder. pesti szállítótól 14 forintjával 100 darab orosz bagaria bort. Romeiser Ferenc pesti vaskereskedőtől, darabonként 35 krajcárjával, 1000 lóvá karót vásároltak. Manschön pesti szíjgyártónál pedig 5 forintjával 1676 pár pisztoly-tokot rendeltek.⁴²³ Újabb bakancs rendelés is történt Müller Pál pesti cipésznel 6000 párra, páronként 4 forint 6 krajcárért.⁴²⁴

Lófelszerelési cikkekben szintén sok volt a pótolni való: Freund, pesti szíjgyártó cég, 400 felső és ugyanannyi alsó heveder, valamint 400 pár kengyelszíz szállítására kapott megbízást, egyenként 2 forint 63 krajcár, 1 forint 63 krajcár és 1 forint 51 krajcárjával.⁴²⁵ Zabla hasonlóképpen hiányzott. Az óbudai ruházati bizottság parancsot⁴²⁶ kapott tehát, hogy a Baumgärtner József pesti sarkantyús mester által bemutatott mintából rendeljen fészítő zablát, darabonként 2 forint 20 krajcárért; csikózablát pedig darabonként 1 forint 10 krajcárért.

Az újonnan felállított kecskeméti huszárosztálynak nem volt elég nyerge. Az aradi huszárosztály parancsnoka jelentést küldött tehát a vezénylőtábornoknak, hogy Aradon 4 hét alatt az egész kecskeméti osztály számára tudnak nyeret szállítani, darabonként 3 forintért. Megengedték, hogy 100 darabot szabad rendelni.⁴²⁷ Néhány nap múlva azt jelentette az aradi osztályparancsnok, hogy Léderer Kálmán, aradi lókereskedő, ajánlkozott, hogy ő a kecskeméti osztály egész lóállományát nyereggel együtt hajlandó szállítani. Az ajánlatot nem fogadták el.⁴²⁸

A lófelszerelési cikkek hiánya miatt az önkéntes csapatok számára a csendőr ezredek hasonló nélkülözhető készleteit is igénybe kellett venni.⁴²⁹ Viszonzásul, az önkéntes csapatok felosztatása alkalmával, az önkéntes huszáralakulások lófelszerelését a csendőrség kapta meg.⁴³⁰

Nem lévén elég magyar kengyel, a raktárakból vegyesen küldtek magyar és német kengyeleket az osztályoknak, amelyeket azután, az egyöntetűség kedvéért, előbb vissza Óbudára, majd onnan ismét más osztályokhoz kellett szállítani.⁴³¹ Sőt a jászkun, a debreceni és az aradi osztályoknak kenyérzsákokat is küldött az óbudai ruházati bizottság, holott erre a cikkekre a lovasságnál nem volt szükség. Ezeket is vissza kellett rendelni.⁴³² Viszont a debreceni osztály nem ka-

⁴²³ H. I. 1692. ⁴²⁴ H. I. 1910. ⁴²⁵ H. I. 1929. ⁴²⁶ H. I. 1975.

⁴²⁷ H. I. 1904. ⁴²⁸ H. I. 1972. ⁴²⁹ H. I. 2416.

⁴³⁰ H. I. 1497, 2098, 2218, 2445. ⁴³¹ H. I. 1806. ⁴³² H. I. 1805.

pott zabostarisznyát s így sürgősen kellett intézkedni, mert már indulóban volt új állomáshelyére.⁴³³

Az önkéntes csapatok szervezésére vonatkozó felhívás szerint bár kívánatos volt, hogy az önkéntesek nyeregfelszerelést is hozzanak magukkal, a valóságban az egész önkéntes lovasságnál csak a jászkun ezred egyik közlegénye és az aradi osztály egyik hadapródja hozta azt magával.⁴³⁴

Nehezítette a felszerelést az a körülmény is, hogy a szállítók által küldött anyagok nem voltak mind kifogástalanok. A brünni posztógyárból érkezett szövetekről pártatlan bizottság állapította meg, hogy színük nem helyes és anyaguk durva.⁴³⁵ A II. pesti zászlóalj július elején jelentette,⁴³⁶ hogy a bakancsok igen silányak s annyira rossz munkával készültek, hogy javításuk sem lehetséges; a kalapok esőben színüket eresztik, ami a ruhát is beszennyezi; a kalaptollak rosszak, festettek és törnek, a legtöbb önkéntesnek már nincs is toll a kalapján. Mindez pedig csak azért volt, mert sietni kellett a felszereléssel.

Az óbudai ruházati bizottság nem győzte az önkéntes csapatok felszerelését, tehát közülök azokat, amelyek már az osztrák örökös tartományokban voltak, öltözeti és felszerelési ügyekben a stockeraui ruházati bizottsághoz utalták.⁴³⁷ De ez sem szüntette meg a hiányosságokat, mert például a miskolci zászlóalj csak július 23.-án kapta meg ruha és felszerelési szükségletének egy részét, sőt a kassai zászlóaljnál is hiányzott még akkor az atilláknak több mint a fele, nadrágjainak egyrésze pedig még mindig zsinórozatlan volt.⁴³⁸

A csapatok számára kiadott ruházat és felszerelés egy része a használat következtében tönkrement. Az ilyen fogyatékok pótlása céljából a vezénylőtábornok javaslatot⁴³⁹ tett a hadseregfőparancsnokságnak, hogy az önkéntes alakulásokat némi tartalékkészlettel lássák el. Ennek folytán mindegyik zászlóalj 20 nadrágot kapott⁴⁴⁰ pótlási célokra: a pótcsapatokat pedig július elején az egész zászlóalj, illetőleg huszárosztály ruházati és felszerelési készletének 10%-ával látták el,⁴⁴¹ hogy az újoncokat felszerelhessék. Azonban úgy látszik, hogy ez sem volt elég. mert a kassai zászlóalj augusztus 3.-án jelentette,⁴⁴² hogy a toborzóparancsnokságtól érkezett fölösszámú legénységének, amely már július 9.-én megjött, még se ruhája, se fehérneműje. Így a laktanyából még fürdeni se vihetik őket.

A tönkrement bakancsok pótlására még június 1.-én tör-

⁴³³ II. L. 2054. ⁴³⁴ II. L. 2965. ⁴³⁵ II. L. 2405. ⁴³⁶ II. L. 2461.
⁴³⁷ II. L. 2575. ⁴³⁸ II. L. 2751. ⁴³⁹ II. L. 1879. ⁴⁴⁰ II. L. 2045.
⁴⁴¹ II. L. 2471. ⁴⁴² II. L. 2802.

tént intézkedés: minden század 50 párt vehetett át tartalékul az óbudai ruházati bizottságtól.⁴⁴³

Egyes ruházati és felszerelési cikkeket csak nagyon későn vagy egyáltalában nem kaptak meg az önkéntes csapatok. Július végén a gyalog zászlóaljnak részére dobokat kértek a stockera ni ruházati bizottságtól, mert az óbudai raktárakban nem volt. Stockerauban sem volt.⁴⁴⁴ A miskolci zászlóaljnak még augusztus közepén sem voltak kürtjei: megengedték, hogy a hazafias adományokból szerezzék be.⁴⁴⁵ A kassai zászlóaljnak pedig ugyancsak eddig az ideig még nem adták ki az ácsszerszámokat.⁴⁴⁶

A mente azok közé a cikkek közé tartozott, amelyeket az önkéntes csapatok tulajdonképpen soha sem kaptak meg.⁴⁴⁷ A huszárosztályoktól ugyan már június végén jött kérelem a menték küldésére: a vezénylő-tábornok azonban azt felelte, hogy ez a ruhadarab egyelőre nem adható ki, s ha eljön az ideje, gondoskodni fognak róla.⁴⁴⁸ Ez az idő pedig csak augusztus végén érkezett el, amikor az önkéntes csapatok felosztatása már folyamatban volt; így tehát azoktól a huszárosztályoktól is visszavették, amelyek már megkapták.⁴⁴⁹ Az I. zalaegerszegi huszárosztály részére kiszabott állapotban küldött menteposztóból a II. osztály atilláit készítették el, ennél fogva visszaküldeni már nem lehetett.⁴⁵⁰

Tudjuk, hogy a jászkun önkéntes huszároknak kiváltságképpen lobogója is volt. Midőn a jászkun kerületben a második huszárosztályt is felállították, a vezénylő-tábornok, a jászkun főkapitányhoz intézett átiratában, közölte azt a legfelsőbb helyen kifejezett óhajt, hogy a császárné által, körülja alkalmával, ajándékozott lobogók közül azt, amelyet a jászkok kaptak, önkéntes ezred I., amelyiket pedig a kunok kaptak, a II. osztálynak adják: háború után a lobogókat a jászkun főkapitánynak majd visszaszolgáltatják. A jászkun önkéntes huszárezred parancsnoka erre a hadseregfőparancsnokságtól szalagot kért a lobogókra, amit először megtagadtak, majd másodszeri kérésre megengedték, hogy a hazafias adományokból szerezzék be.⁴⁵¹

Arad városa részéről még május közepén küldöttség járt a császárnál, hogy az aradi önkéntes huszárosztályt azt a lobogót viselhesse, amely alatt az aradi bandérium a császár 1857. évi körülja alkalmával díszelgett. A császár a kérelmet teljesítette.⁴⁵² A szóbanforgó lobogó egyik oldalát a magyar címer, a másikat pedig Arad város címere ékesítette: az aradi osztálynak a 13. huszárezredbe történt későbbi beolvasztása-

⁴⁴³ H. L. 1441. ⁴⁴⁴ H. L. 2155. ⁴⁴⁵ H. L. 2858. ⁴⁴⁶ H. L. 2868.
⁴⁴⁷ H. L. 2954. ⁴⁴⁸ H. L. 1859. ⁴⁴⁹ H. L. 2595. ⁴⁵⁰ H. L. 2586.
⁴⁵¹ H. L. 1902. ⁴⁵² H. L. 818.

kor a lobogót a városnak visszaadták, hogy a jövőben, hasonló alkalommal, ismét használja.⁴⁵³

A vezénylőtábornok különben május 18.-án kiadott rendeletében⁴⁵⁴ intézkedett, hogy a debreceni és a zalaegerszegi önkéntes huszárosztályok is viselhetnek lobogót.

Az önkéntes csapatok fegyverzetéről a budai szertüzér parancsnokságnak kellett gondoskodni. Elegendő készlet azonban nem volt.⁴⁵⁵ ennél fogva a bécsi szertüzér parancsnokságtól szerezték be a még hiányzó fegyverzetet. Az önkéntes zászlóaljok belga gyártású, gyalogsági, gyutacsos puskát kaptak, a huszárosztályok gyútús pisztolyt és régi mintájú huszárkardot. Ilyen kard azonban kellő számban már nem volt a hadsereg fegyverkészletében, tehát 350 új mintájú, kosaras, könnyű lovassági karddal kellett kiegészíteni, amelyekkel az 1. zalaegerszegi önkéntes huszárosztályt szerelték fel.⁴⁵⁶

A gyalogság piemonti eredetű lőszer kapott a károlyvárosi lőszerraktárból. A szállításnál itt is merültek fel akadályok, mert a Dunagőzhajózási Társaság alapszabályai szerint a hajókon sem fegyvert, sem lőszer szállítani nem lévén szabad, az eredetileg vízi útra tervezett fegyver- és lőszerakományokat tehát vasúton kellett továbbítani.⁴⁵⁷

A másodsorban felállított önkéntes alakulások felfegyverzése még lassabban haladt. A TT. debreceni huszárosztálynak például még augusztus végén sem volt fegyverzete.⁴⁵⁸

A ruházat, felszerelés és fegyverzet, hiányosságainak szemléltető példája volt a TI. zalaegerszegi és a kecskeméti huszárosztály. Az előbbi július 8.-án Keszthelyről Emisbe indult gyalogmenetben. Eredetileg csak Bécstől kellett volna vasúton utaznia,⁴⁵⁹ azonban az I. zalaegerszegi osztály parancsnoka kérte, hogy miután a nevezett osztály öltözete és felszerelése nagyon hiányos, kívánatos tehát már Soprontól vasúton szállítani.⁴⁶⁰ A vezénylőtábornok erre meghagyta⁴⁶¹ a soproni megszálló csapatok parancsnokának, hogy az osztályt, amidőn Sopronba érkezik, szemlélje meg és tapasztalatait jelentse. A megsemmisítésről küldött jelentés⁴⁶² szerint az osztály csak szükségképpen volt felruházva, sőt mezítlábas emberek is akadtak soraiban; fegyverzete és felszerelése egészen hiányzott, lovai soványak voltak és csak bizonyos idő múlva lehetett számítani arra, hogy ez a csapat harcra képes lesz. Az osztályt, az imént említett javaslatnak megfelelően. Soprontól Ennsig vasúton szállították.⁴⁶³

⁴⁵³ K. A. — 15. II. — 40—22. ⁴⁵⁴ H. L. 745. ⁴⁵⁵ H. L. 270.

⁴⁵⁶ H. L. 745, 1161, 1212. ⁴⁵⁷ H. L. 1785. ⁴⁵⁸ H. L. 2920.

⁴⁵⁹ H. L. 2522. ⁴⁶⁰ H. L. 2449. ⁴⁶¹ H. L. 2887. ⁴⁶² H. L. 2654.

⁴⁶³ K. A. 7—81.

A kecskeméti osztály állapotáról július 25.-én küldött hasonló jelentés⁴⁶⁴ szerint a legénységnek vászon zubbonya, felső lovagló pantallója, köpenye és fehérneműje volt ugyan, legyengült lovain azonban kenderkötőféken kívül semmi egyéb sem volt.

Egészségügyi felszerelés.

A mozgósított hadseregnek magának volt szüksége összes orvosaira, az önkéntes csapatokat tehát sem orvosokkal, sem egyéb egészségügyi személyzettel nem láthatta el. Noha az önkéntes csapatok felállítására vonatkozólag Albrecht főherceg részéről kibocsátott felhívás orvosok önkéntes jelentkezését is célozta, az eredmény ebben a kérdésben egyáltalában semmi se volt. A vezénylőtábornok ennél fogva június 9.-én kelt rendeletében⁴⁶⁵ meghagyta az összes önkéntes csapattesteknek, hogy orvosokat toborozzanak és hasonló tartalmú átíratot⁴⁶⁶ intézett a magyarországi helytartósági kerületek főnökeihez is, hogy a polgári hatóságokat ebben való közreműködésre utasítsák. Az orvosokat a háború tartamára vették fel, még pedig zászlóaljankint 2 fő- és 2 alorvost, huszárosztályonkint pedig 2 fő- és 1 alorvost. A huszárosztályokhoz ezenkívül 2-2 állatorvosra is volt szükség. Az orvosok a rendfokozatszerű fizetésen kívül még 10-20 forint havi pótlékot, továbbá 70-100 forint felszerelési járulékot kaptak és a háború után hatósági orvosi állásra nyílt igényük; hátramaradottaiknak pedig nyugdíjat helyeztek kilátásba.⁴⁶⁷ A felhívás eredménytelen maradt. A csapatok egymásután jelentették, hogy nem tudnak orvost kapni.⁴⁶⁸ A jászkun huszárezrednél sok volt a nemibeteg, aminek okát az ezredparancsnok abban kereste, hogy a legénység Jászberényben a lakosságnál egyenkint volt elszállásolva, egészségi állapotának ellenőrzésére pedig nem volt orvos.⁴⁶⁹ Ez az ezred azonban július végén már arról adott hírt, hogy egy főorvosa és egy fősebésze már van, egy alorvos pedig nem-sokára bevonul.⁴⁷⁰

A többi csapatoknál azonban az orvosi létszám tekintetében mostohák maradtak a viszonyok s bár az egyes zászlóaljak és osztályok kérték, hogy a folytonosan növekvő létszám miatt osszanak be orvost és állatorvost, a vezénylőtábornoknak nem mindig állott módjában, hogy ennek a kérelemnek eleget tegyen.⁴⁷¹

A szükséges gyógyszerekben is hiányok voltak: pl. az I. zalaegerszegi huszárosztály még augusztus elején sem volt

⁴⁶⁴ H. L. 2756. ⁴⁶⁵ H. L. 1750. ⁴⁶⁶ U. o. ⁴⁶⁷ H. L. 2589. ⁴⁶⁸ U. o.
⁴⁶⁹ H. L. 1514. ⁴⁷⁰ H. L. 2586. ⁴⁷¹ H. L. 1562, 1547.

ezzel ellátva, s kérésére azt válaszolták.⁴⁷² hogy Bécsben vegye át.

Lovak.

A hadilétszámra emelt hadsereg részére jórésben a közgazgatási hatóságok sajátították ki a lovakat: erre vonatkozólag a cs. kir. belügyminiszter április 21.-én adott rendeletet a kerületi főnököknek.⁴⁷³ A lovakat katonai pótlóavató bizottságok vizsgálták meg, vették át és fizették ki árukat: a hadseregfőparancsnokság azt akarta, hogy az önkéntes alakulások lovainak beszerzéséről is ezek a bizottságok gondoskodjanak, azonban erre a célra a sorkatonaság lovainál kisebb, vagyis 14 marok és 1 hüvelyk⁴⁷⁴ magasságú lovakat is vásároljanak, darabonként 100-150 forintért.⁴⁷⁵

A hadvezetőség remélte, hogy az önkénteseknek legalább egy része hoz magával hátaflovat. Ezért május 12.-én a jász-kun huszárosztálynak 11.500, a debreceninek 8100, az aradiaknak 4500, a zalaegerszeginek pedig 16.500 forintot azzal utalt ki, hogy azoknak az önkénteseknek, akik nem tudnak maguknak lovat venni, ebből a pénzből vásároljanak: a ló háború után az illető tulajdona lesz, az ennek értelmében kijelölendő legénységet a megyei hatóságokkal egyetértve kell kiválasztani, de igazságosan kell elosztani az összes megyékre.⁴⁷⁶

Olyan önkéntes azonban, aki lovat is hozott magával, az összes osztályok közül csak az I. debreceninél akadt kettő,⁴⁷⁷ a II. debreceninél⁴⁷⁸ és az I. zalaegerszeginél⁴⁷⁹ pedig egy-egy: az aradi osztály 2 hadapródjának szintén saját lova volt.⁴⁸⁰

Községektől, társulatoktól és magánosoktól, mint később látni fogjuk, elég sok ajándéklovat kaptak az önkéntes hu szárcsapatok. Az ajándéklovakra szintén rá kellett sütni a császári lóbélyeget.⁴⁸¹ Azonkívül a hazafias pénzadományokat elsősorban és nagyrészt lovak beszerzésére fordították;⁴⁸² a huszárosztályok parancsnokai erre már május közepén engedélyt kaptak.⁴⁸³

A vezénylőtábornok május 20-án rendeletet adott a pótlólovazás felügyelőjének, Cseh Győző altábornagynak, hogy az önkéntes huszárok részére legalább 14 marok és 2 hüvelyk⁴⁸⁴ magasságú lovakat vásároltasson, ha azok egyébként elég erősek. Vételár 100-130 forint lehetett: a csendőrség számára felavatott lovakat is át lehetett adni az önkénteseknek.⁴⁸⁵ A

⁴⁷² H. L. 2785. ⁴⁷³ Orsz. Levéltár 1859. — I. X. F. 2792. G.

⁴⁷⁴ 147,5 cm. ⁴⁷⁵ H. L. 1121. ⁴⁷⁶ H. L. 468. ⁴⁷⁷ H. L. 2595, 2596.

⁴⁷⁸ H. L. 2196. ⁴⁷⁹ H. L. 1865. ⁴⁸⁰ H. L. 2196. ⁴⁸¹ H. L. 1068.

⁴⁸² H. L. 2609, 1466, 1758. ⁴⁸³ H. L. 851. ⁴⁸⁴ 150 cm. ⁴⁸⁵ H. L. 956, 996.

pesti 1. számú lóavató bizottság már május 28-ig 72 pótlóvat gyűjtött a jászkun önkéntes huszárezred részére: eme lovak közül 20 darab ajándékló volt.⁴⁸⁶

A lóbeszerzés meglehetősen lassan haladt. A jászberényi, debreceni és aradi osztályok május 23.-án jelentették,⁴⁸⁷ hogy lovat venni nehéz, mert a zsidó lókereskedők mind összevásárolják: azonkívül a lóavató bizottságok is ezerszámba veszik a sorkatonaság számára. A vezénylőtábornok azt válaszolta, hogy az önkéntes huszárosztályok tehát a lószállítók útján szerezzék be szükségletüket, ami annál könnyebb, mert 14 marok és 2 hüvelyk magasságú ló a sorkatonaságnak úgy sem kell. egy-egy lóért 100-130 forint adható: az ajándéklovakra vonatkozólag pedig a politikai hatóságokhoz kell fordulni.⁴⁸⁸

Az aradi osztály kérelmére már előbb, május 20.-án, megbízást⁴⁸⁹ adtak Lederer Kálmán és Weinberger Lipót lókereskedőknek, hogy az említett osztály részére a Bánságban 278 darab, már ismételen említett magasságú lovat vegyenek, összesen 35.000 forintért. Május 28.-án a jászkun osztálynak még csak 72, az aradinak 120, a debreceninek 173 (közte 40 ajándék), a zalaegerszeginek pedig csak 7 lóva volt. Az utóbbi osztály jelentette ugyan, hogy a szerződött lószállítók a szükségletet 3 hét alatt beszerzik, s valóban egy hét múlva már 197-re emelkedett a lóállomány.⁴⁹⁰ A lóbeszerzés aránylag gyenge eredményéről Albrecht főherceg távirati jelentést kapott a vezénylőtábornoktól.⁴⁹¹

A lovak nagy részét szállítók útján szerezték be. A debreceni osztály május 26.-án jelentette,⁴⁹² hogy Rosenhen Jakab és Frisch Ignác lószállítók 130 forint átlagos árért ajánlkoztak lovak szállítására; az osztályparancsnok meghatalmazta őket, mert már eddig is 81 darab jó lovat hoztak. A debreceni önkéntes huszárok részére egyébiránt a pesti lóavató bizottság is elég sok lovat szerzett be.⁴⁹³ Brachfeld és Blum lókereskedő cég június 12.-én vállalta el a különböző önkéntes huszárosztályok részére szükséges 1360 darab ló szállítását, lovanként 130 forintért. Fábry nevű birtokos is ajánlkozott, hogy 2000 darab könnyű lovat olesón beszeres; utasítást kapott, hogy ajánlatát írásban nyújtsa be, azonban ezt nem tette. A vezénylőtábornok mindezekről értesítette⁴⁹⁴ Cavriani gróf altábornagyot, aki a pótlóavatás felügyeletét Cseh altábornagytól időközben átvette.

Június 21.-én a debreceni huszárosztály parancsnoka rendeletet⁴⁹⁵ kapott, hogy Lederer Kálmán és Weinberger Lipót aradi lókereskedőkkel szerződjenek 381 darab ló szállítására,

⁴⁸⁶ H. L. 1442. ⁴⁸⁷ H. L. 1027, 1028, 1029. ⁴⁸⁸ U. o. ⁴⁸⁹ H. L. 1044.
⁴⁹⁰ H. L. 1884. ⁴⁹¹ H. L. 1524, 1446. ⁴⁹² H. L. 1549. ⁴⁹³ H. L. 1711.
⁴⁹⁴ H. L. 1706. ⁴⁹⁵ H. L. 2090.

melyeknek első szállítmánya, darabonként 130 forint árban, tíz nap alatt esedékes.

Jankovics jászkun főkapitány, a lóbeszerzéssel lelkesen törődött. A jászberényi huszárosztály jelentette.⁴⁹⁶ hogy a főkapitány a környékről 120-130 lovat hozatott be Jánoshidára, de csak 6 ló vált be azokból. Később már nagyobb sikerrel járt a főkapitány fáradozása, inermiként július 3.-án ő maga jelentette⁴⁹⁷ – 200 darab lovat sikerült vásárolnia a jászkun önkéntes huszárok részére, darabonként 125 forintért.

Mivel a lóavató bizottságok és a leszállítók éltek az engedéllyel, hogy az önkéntes csapatok részére a sorkatonaság lovainál követelt magasságon alul maradó, már ismételten említett középtermetű lovakat vásárolhatnak, ennek következtében az önkéntes csapatok lóállományának túlnyomórésze alacsonyabb lovakból állott. Emiatt az 1. debreceni osztály parancsnoka kérte.⁴⁹⁸ hogy legalább tiszti és altiszti lovak gyanánt magasabb lovakat is adjanak.

A másodsorban felállított önkéntes huszárosztályok lovainak beszerzésénél a lókereskedők szintén tevékenyek voltak. Lederer ceglédi lókereskedő a karcagi huszárosztály részére szeretett volna lovat szállítani, azonban nem kötöttek vele szerződést, amiért a budai hadparancsnokság egyik tisztjéhez fordult, kérve annak pártfogását.⁴⁹⁹ Az említett osztályhoz kérdést intéztek, hogy milyen módon akarja a lovakat beszerezni. Ott azonban a lovaknak körülbelül a fele megvolt már, mert úgy a lóavató bizottságtól, mint a hazafias pénzadományokból eddig is kereken 100-100 lovat tudtak beszerezni.⁵⁰⁰ Lederer tehát elkésett.

A II. zalaegerszegi huszárosztály lovai egyrészének szállítására Millhofer András és Fürst Simon nagykanizsai lókereskedők kaptak megbízást.⁵⁰¹

A másodsorban felállított huszárosztályok közül egyedül a II. debreceni osztály nem érte el lovakban a teljes láttszámot; még augusztus végén is csak 72 ló volt. A vezénylőtábornok kérdést intézett a hadsereg főparancsnoksághoz, hogy ez az osztály lovak nélkül maradjon-e, vagy pedig a szekereszeinél levő és a háború befejezése folytán immár felesleges nagyszámú ló közül a könnyű lovakkal fogják ellátni. A hadsereg főparancsnokság azt felelte, hogy nincs megengedve a lovaknak a szekereszeitől való átvétele.⁵⁰² A lóavatást a hadsereg főparancsnokság július végével az egész monarchiában beszüntette és csak a szerződés alapján megrendelt, teljesen alkalmas lovakat lehetett átvenni augusztus 1-ig.⁵⁰³

⁴⁹⁶ II. L. 1595. ⁴⁹⁷ II. L. 2594. ⁴⁹⁸ II. L. 1800. ⁴⁹⁹ II. L. 195.

⁵⁰⁰ II. L. 2582. ⁵⁰¹ II. L. 2548. ⁵⁰² II. L. 2824. 2925. ⁵⁰³ II. L. 2658.

Az önkéntes csapatoknál nemcsak a lovasosztályok részére kellett lovak, hanem a csapatvonal számára is: ezeket, épen úgy mint a szekereket és az egész vonatfelszerelést, a sortakozás szekerészei adta: a lovak akkor vásárolt idomiatlan lovak voltak.⁵⁰⁴

Végül az önkéntes csapatok segédtsíztjei számára is szükség volt háttalóra. A segédtsíztjeknek a maguk pénzéből kellett beszerezni a lovat.⁵⁰⁵ tehát segítségszámba ment az intézkedés, amely szerint a Magyarország területéről az osztrák örökostartományokba áthelyezett önkéntes alakulások segédtsíztjei részére, még pedig a gyalogságiaknak egy könnyű lovassági, a lovassági segédtsíztjeknek pedig dragonyosok számára való. tehát valamivel magasabb és erősebb fajtájú, még be nem tanított lovat utaltak ki. amelynek árát 12 havi részletben kellett az illető segédtsíztnek törleszteni. Haller gróf altábornagy tett ugyan javaslatot⁵⁰⁶ a hadsereg főparancsnokságnak, hogy tekintettel arra. miszerint a segédtsíztjek némelyike vagyontalan, ingyen adják nekik a lovat. Ennek a jóakarató javaslatnak azonban nem volt fogantja.

Hazafias adományok.

A magyar önkéntes csapatok szervezésének sikeréhez az ország lakosságának áldozatkészsége is hathatósan hozzájárult. Az adakozásból befolyt összegeket „hazafias adományok” címen a budai főhadparancsnokságnál külön kezelőbizottság⁵⁰⁷ gyűjtötte, takarékpénztárban elhelyezte és elszámolta.⁵⁰⁸ A pénzből leginkább lovat vásároltak.⁵⁰⁹

A következő adományok folytak be: Hildegardé főhercegnő⁵¹⁰ 1000 forintot;⁵¹¹ Debrecen város 100 darab teljesen felszerelt huszárlovat;⁵¹² Sándor Móric gróf 12 lovat;⁵¹³ Brachfeld Hermann. Adolf és Arnold lószállítók 10 lovat;⁵¹⁴ Hajdúböszörmény város 4160 forintot;⁵¹⁵ Hajdúhadháza város 1980 forintot;⁵¹⁶ Komárom város kötszereket és vásznat;⁵¹⁷ Biederman S. neusandeci posztókereskedő 100 forint értékű kötvényt;⁵¹⁸ Kunst József kalocsai érsek 1000 forintot;⁵¹⁹ Scitovszky János hercegrímás 1000 forintot;⁵²⁰ Sándor Móric gróf 3 lovat;⁵²¹ Bánhidya István 1 lovat;⁵²² Szentmárton község 6 lovat;⁵²³ Arad város 1 lovat;⁵²⁴ Muhr Ferenc erdész egy golvós kurtályt;⁵²⁵ Göllnizi járás ingyen ellátást a toborzóknak;⁵²⁶ Szabolcs megye hatóságai 11 lovat;⁵²⁷ Nagyváradi

⁵⁰⁴ H. I. 1576. ⁵⁰⁵ H. I. 1105. ⁵⁰⁶ H. I. 1504. ⁵⁰⁷ H. I. 1499.

⁵⁰⁸ H. I. 1886. ⁵⁰⁹ H. I. 2609. ⁵¹⁰ Albrecht főherceg leánya.

⁵¹¹ H. I. 177. ⁵¹² H. I. 550, 602, 1655, 2168, 2694. ⁵¹³ H. I. 2547.

⁵¹⁴ H. I. 1048. ⁵¹⁵ H. I. 754. ⁵¹⁶ U. o. ⁵¹⁷ H. I. 1079. ⁵¹⁸ H. I. 1209.

⁵¹⁹ H. I. 1210. ⁵²⁰ H. I. 1211. ⁵²¹ H. I. 1267. ⁵²² H. I. 1267.

⁵²³ U. o. ⁵²⁴ U. o. ⁵²⁵ H. I. 1285. ⁵²⁶ H. I. 1495. ⁵²⁷ H. I. 1559, 2784.

helytartósági kerület, gyűjtés útján. 8633 forintot.⁵²⁸ Kun-szentmárton község 5 lovat.⁵²⁹ Schwarz szolgabíró 10 forintot;⁵³⁰ Fábry Ignác kassai püspök 500 forintot;⁵³¹ Halas község 6 lovat.⁵³² Krems város polgárai 20 veder bort.⁵³³ Jákóhalma község egy szürkét.⁵³⁴ Halas község egy lovat.⁵³⁵ Tolna megye 100 gyalog önkéntes ruházatának és felszerelésének költségeit.⁵³⁶ Nógrádmegye hatósága egy lovat.⁵³⁷ Czabiaczky nvomdász a kassai önkéntes zászlóalj részére büntetési jegyzőkönyvi irlapokat.⁵³⁸ Pécsi járás a kerületéről besorozott mindegyik önkéntes huszárnak egy-egy lovat.⁵³⁹ Ceglédi izraelita hitközség egy lovat.⁵⁴⁰ Debrecen város 100 önkéntes toborzó-pénzét.⁵⁴¹ Ny it t a város 500 forintot;⁵⁴² Herzberg Simon, pesti ékszerész, egy huszár toborzásának és teljes felszerelésének költségeit.⁵⁴³ Győrmege hatósága 98 forint 87½ krajcárt;⁵⁴⁴ Nagyváradi püspöki káptalan 1000 forintot;⁵⁴⁵ Ujszász község 110 forintot;⁵⁴⁶ Szeged város egy szürkét.⁵⁴⁷ Jászkim önkéntes huszárezred T. osztályának legénysége 20 aranyat.⁵⁴⁸ mármaros-szigeti izraeliták 8 lovat.⁵⁴⁹ Ravazd község 12 forint 68 krajcárt.⁵⁵⁰ Vasmege 600 forintot.⁵⁵¹ Aradi önkéntes huszárosztály tisztjei 130 forintot.⁵⁵² Berecz Lajos.⁵⁵³ Somogy megye 770 forintot.⁵⁵⁴ Zalamegye 600 forintot;⁵⁵⁵ Vasmege 255 forint 69½ krajcárt.⁵⁵⁶ Váci járás 27 önkéntes toborzási költségeit.⁵⁵⁷ Fischer Lajos ezredes 1000 forintot;⁵⁵⁸ Serák József, ballapusztai gazdatiszt. 10 gyalog önkéntes felszerelésének költségeit.⁵⁵⁹ Tóth Márton, szolnoki plébános, egy lovat;⁵⁶⁰ Kurter József, kassai pénzügyi tanácsos. 100 forintot;⁵⁶¹ Blum Leo és Brachfeld Herman lószállítók 10 lovat;⁵⁶² Jászkun kerület 19 lovat és 5250 forintot.⁵⁶³ Gaál Ede megyefőnök 8 gyalog és 2 lovas önkéntes újonctoborzási költségeit;⁵⁶⁴ Amman Tsván csendőrfőhadnagy 294 forint és 90 krajcárt.⁵⁶⁵

⁵²⁸ Még pedig Dél-Biharmegye 2350, Észak-Biharmegye 3003, Szabolcsmegye 1650, Szatmármegye 1650 forintot. A befolyt pénzből Dél-Bihar 9, Észak-Bihar 20, Szabolcs 14, Szatmár pedig 8 darab lovat vásárolt és azt adta át. A fennmaradó 2125 forintot a kerületi főnök készpénzben küldte. Észak-Biharmegye ezenfelül még külön 2 lovat is adott. (H. L. 1665.) ⁵²⁹ H. L. 1736. ⁵³⁰ H. L. 1745.

⁵⁴¹ A kassai zászlóalj felszerelésére (H. L. 1755.). ⁵⁴² H. L. 1757.

⁵⁴³ A Kremsbe érkezett győri zászlóalj megvendégelésére; egy emberre másfél deciliter bor jutott. (H. L. 1784.). ⁵⁴⁴ H. L. 1854.

⁵⁴⁵ H. L. 1859. ⁵⁴⁶ H. L. 1958. ⁵⁴⁷ 2490. ⁵⁴⁸ 2658. ⁵⁴⁹ 2677. ⁵⁵⁰ 2771. ⁵⁵¹ H. L. 2028.

⁵⁵² H. L. 2055. ⁵⁵³ H. L. 2056. ⁵⁵⁴ H. L. 2067. ⁵⁵⁵ H. L. 2168.

⁵⁵⁶ H. L. 2519. ⁵⁵⁷ H. L. 2520. ⁵⁵⁸ H. L. 2590. ⁵⁵⁹ H. L. 2480.

⁵⁶⁰ H. L. 2501. ⁵⁶¹ H. L. 2559. ⁵⁶² H. L. 2544. ⁵⁶³ H. L. 2576. ⁵⁶⁴ 2789.

⁵⁶⁵ H. L. 2670. ⁵⁶⁶ H. L. 2745. ⁵⁶⁷ H. L. 2949. ⁵⁶⁸ 2954.

⁵⁶⁹ Közelebbi adatok hiányoznak. (H. L. 2732.) ⁵⁷⁰ H. L. 2817.

⁵⁷¹ U. o. ⁵⁷² U. o. ⁵⁷³ H. L. 2852. ⁵⁷⁴ H. L. 5074. ⁵⁷⁵ H. L. 2255.

⁵⁷⁶ H. L. 2255. ⁵⁷⁷ H. L. 484. ⁵⁷⁸ H. L. 1048.

⁵⁷⁹ Jászberényi kerület 1250, jászapáti kerület 1200, kunszentmiklósi kerület 800 forintot. (H. L. 1708.) ⁵⁸⁰ H. L. 1185.

⁵⁸¹ Amman főhadnagy a budai főhadparancsnokságnál az önkén-

Alapítványok.

Kedvező fényt vet az 1859. évi háború magyar önkéntes csapatainak jó szellemére, hogy ama bajtársaik jutalmazásáról, akik az ellenséggel szemben jól megállják a sarat, már eleve maguk is gondoskodtak.

Először Fischer ezredes, az önkéntes csapatok dandárnoka, adományozott az I. debreceni huszárosztálynak 100 forintot, hogy azoknak a legénységi állományú egyéneknek osszák ki. akik az ellenséggel szemben a legelső alkalommal vitéznek bizonyulnak.⁵⁰⁰

Azután a jászkun ezred legénysége tett 20 aranyra rúgó alapítványt legénységi állományú ama két bajtársa számára, akik az ellenség előtt legelőször kitűnnek.⁵⁶⁷

Végül az I. zalaegerszegi huszárosztály tisztjei adtak 1000 forintot, hogy az osztály legénységének ama 6 tagját jutalmazza vele, akik ebben a háborúban legelőször kapnak vitézségi érmet. Az első két arany vitézségi érem tulajdonosát egyenkint 250. az első két nagyezüst éremét egyenkint 150, az első két kisezüstét pedig egyenkint 100 forinttal kellett jutalmazni. Az alapítványhoz alapszabályokat is szerkesztettek, amelyeket a hadsereg főparancsnokság jóváhagyott és megbízta a vezénylőtábornokot, hogy a nemeslelkű alapítványért köszönetet mondjon.⁵⁶⁸

Az önkéntes csapatok alkalmazása.

A szervezés és a kiképzés ellenőrzése végett, azonkívül fegyelmi szempontokból is, a magyarországi önkéntes csapatok fölé külön dandárparancsnokságot szerveztek, amelynek parancsnokává Fischer Sándor ezredes, a cs. kir. 7. huszárezred Darancsnokát nevezték ki.⁵⁶⁹ A dandárparancsnokság neve „k. k. ungarischer Freiwilligen Truppen Brigade Commando”, székhelye pedig – mivel az önkéntes csapatokat a Linzben székelő VI. hadtest kötelékébe szánták – Linz volt. A budai főhadparancsnokság utasítást kapott, hogy Fischer ezredeshez osszon be segédtisztet: Fischer ezredes kérelmére Mattvasovszky Ferenc kassá-miskolci önkéntes zászlóaljbeli alhadnagyot osztották be.⁵⁷⁰

Fischer ezredes egyelőre Budán tartózkodott, majd amikor az egyik magyar önkéntes zászlóalj már Felső-Ausztriába

tes alakulások ügyeit intézte: a bélyeg nélkül, vagy a kellő értékű bélyeggel el nem látott beadványokat meglelelte és a pénzügyi hatóságnak feljelentette. A szóbanforgó összeg az ő feljelentései alapján kiszabott és az ő részére jutalmul megállapított bírságokból folyt be. (II. T, 2874.)⁵⁶⁶ II. L 2428.⁵⁶⁷ 11. L. 2544.⁵⁶⁸ H. L.. 2246

⁵⁶⁹ H. L. 558. ⁵⁷⁰ H. L. 633.

indult, akkor ő is bevonult állomáshelyeire.⁵⁷¹ Május vége felé úgy őt, mint a dandárjába tartozó csapatokat, most már forma szerint is, a VI. hadtest parancsnokság alá rendelték.⁵⁷²

Az említett önkéntes zászlóalj az I. pesti zászlóalj volt, amely Pestről május 12.-én vasúton indult. Bécsben beszállásolták, hogy azután május 19.-én a bécsi westbahnhofról két részletben induljon Linzbe.⁵⁷³

A zászlóalj, felszerelésének hiányosságai miatt, még június közepe táján sem volt. menetkész, amit a linzi táborparancsnokság a hónap 12.-én táviratilag jelentett is a III. hadseregparancsnokságnak.⁵⁷⁴ Schaffner tábornok, a Linzben levő csapatok dandárnoka. június 15.-én lefolyt szemléjének eredményéről felterjesztett jelentésében⁵⁷⁵ a pesti zászlóaljról megállapította, hogy a tisztek, a legénység és a kocsik létszáma teljes és csak néhány felszerelési cikk hiányzik még; a zászlóalj már elég jól gyakorol és a hónap végén, vagy a következő hónap elején a harctérre vonulhat.

A VI. hadtestparancsnokság május 21.-én értesítette⁵⁷⁶ a Latterer-dandár Salzburgban levő parancsnokságát, hogy a magyar önkéntes zászlóaljakat és huszárosztályokat Felső-Ausztriába és Salzburgba helyezték át, ahol laktanyákban lielyezendők el; a lovasok lovasított önkéntes csapatoknak vannak szánva: az I. pesti zászlóalj már Linzben van, a II. pesti zászlóalj szintén jönni fog: az elhelyezések előkészítendőek. Május 29.-én tudatta⁵⁷⁷ a VII. hadtest, hogy a II. pesti zászlóalj nem Felső-Ausztriába, hanem Olmützbe megy.

Június 5.-án a győri zászlóalj indult el Kremsbe;⁵⁷⁸ Bécsig vasúton, onnan pedig június 5.-én hajón utazott Steinig; Steintől Kremsig gyalogmenetben tette meg az utat.⁵⁷⁹

Úgy ezt a zászlóaljat, mint az I. pesti zászlóaljat. Fischer ezredes nemsokára megszemlélte és tapasztalatairól jelentést⁵⁸⁰ küldött a III. hadseregparancsnokságnak, továbbá a magyarországi vezénylőtábornoknak. Jelentette, hogy a legénység harmadrésze bár igen fiatal és testmagassága sem üti meg a katonamértéket, mégis egészséges, jól fejlett és ezért a zászlóalj a kiképzés befejeztével mozgósítható. Mivel a pesti zászlóaljat 14 nappal előbb állították fel, mint a győrit, tehát előbbre is jutott már a kiképzésben. A pesti zászlóalj a céllövészetet már megkezdte, a győrinek ebben a kiképzési ágban még elméleti oktatásra van szüksége. A tisztek céllövészetét később kezdik. Mindakét zászlóalj számára jó lövölde áll rendelkezésre, amely nem messze fekszik a laktanyától. A pesti zászlóalj naponta néhány mozdulatot már osztályban és

⁵⁷¹ II. L., 1055. ⁵⁷² II. L., 1546. ⁵⁷³ K. A. 5—120.

⁵⁷⁴ K. A. III. A.—6/175. ⁵⁷⁵ K. A. III. A.—6/226. ⁵⁷⁶ K. A. 5.—155.

⁵⁷⁷ K. A. 5.—352. ⁵⁷⁸ K. A. III. A.—5/178. ⁵⁷⁹ K. A. III. A.—6/15.

⁵⁸⁰ K. A. 6—297. 297a, 297b.

zászlóaljban is gyakorol: éppen úgy már oktatják az előőrs-felállítást, a járőrszolgálatot, a védelmet és a helységek támadását is. Az altisztek harmadrésze már volt katona, az újabb altisztek az értelmesebb újoncok közül valók. A helyőrségi szolgálat csak laktanyaszolgálatból áll. A legénység, a gyors kiképzés érdekében, csak a szabályszerű szolgálatmentes időt élvezi. A zászlóaljak pótcsapatai még' Pesten, illetőleg Győrött vannak, de legközelebb azok is bevonulnak. Az erkölcs és a szellem mindakét zászlóaljnál kiváló: a fegyelmet szigorra] kezelik és eddig majdnem egyszer sem kellett botbüntetést kiszabni. A tisztek és a legénység hangulata igen jó; a szolgálatot szorgalommal végzik. A tisztek -vagy a tényleges állományból valók, vagy legalább is már előbb szolgáltak a sorhadban, további kiképzésük végett a zászlóaljparancsnokok naponta oktatást tartanak. A tisztek szabályszerűen öltöznek és szükségszerűen vannak hátaslóval ellátva. A tisztikarnak majdnem a fele nem tud magyarul, de ez nem hátráltatja a kiképzést, mert viszont a két zászlóaljnál a legénység háromnegyedrésze németül, vagy szláv nyelven beszélni tud. A legénység testmagassága általában közép: a győri zászlóaljbeliék jóval alacsonyabbak, mint a pestiek. A ruházat és felszerelés még nem teljes: a tábori eszközök, továbbá a főzőfelszerelések a győri zászlóaljnál megvannak, viszont a pesti zászlóaljnak semmije sincs ezekből. A fegyverzet 1849-ben zsákmányolt piemonti gyuta-csos puská, a bécsi arzenál készletéből. A győri zászlóalj Kremsben az új laktanyában szállásol, elhelyezése kiváló: a pesti zászlóalj, férőhely hiányában, kissé össze van zsúfolva. A gyakorlóterek a laktanyák közelében fekszenek és jók. Az étkezés szabályszerű. Kenyérrel, lóeleséggel és anyagjárándósággal semmi fennakadás sincs. A kórházban levő legénység jó ellátásban részesül.

A III. hadseregparancsnokság június 19.-én hulatia⁵⁸¹ a bécsi vezénylőtábornokkal, hogy az 1. pesti és a győri önkéntes zászlóaljakat a hónap végén, vagy július elején, a IV. hadtesttel az olasz harctérre küldik, ezért a felszerelés esetleges hiányait ki kell egészíteni. Fischer ezredes külön parancsot kapott, hogy a két zászlóalj kiképzését szorgalmazza.⁵⁸²

Fischer ezredes azonnal jelentette.⁵⁸³ hogy a pesti zászlóalj annyira ki van képezve, hogy akadály nélkül azonnal beosztható a működő hadsereghez: a győriek azonban még kiképzésre van szüksége, ezért javasolja, hogy csak 8 nappal a pesti után menjen a harctérre.

Június 21.-én a hadseregfőparancsnokság már akként intézkedett,⁵⁸⁴ hogy az említett két zászlóalj áthelyezendő

⁵⁸¹ K. A. 6—297. ⁵⁸² U. o. ⁵⁸³ K. A. 6—306. ⁵⁸⁴ K. A.—5. A—52—125/21.

Bécsbe, ahol a pesti zászlóalj a Mertens, a győri pedig a Koller dandár kötelékébe lép és úgy tartandék készen, hogy mielőbb a harctérre indulhassanak; ugyanekkor történt rendelkezés, hogy a pozsonyi és a miskolci önkéntes zászlóaljak Győrből, illetőleg Kassáról. Kremsbe menjenek.

Az I. pesti zászlóalj június 26.-án éjjel távirati parancsot⁵⁸⁵ kapott, hogy menetre készen álljon: Bécsbe azonban csak június 30.-án indították el.⁵⁸⁶

Haller altábornagy jelentette⁵⁸⁷ Bécsbe a ÍTI. hadseregparancsnokságnak, hogy a II. pesti zászlóalj június 16.-án indul Olmützbe, a kassai pedig június 1.8.-án utazik Kaiser-Ebersdorfba.

A két zászlóalj az említett időben útrakelt. A II. pesti zászlóaljat egyelőre a Brünnben állomásozó Karger-dandár parancsnoksága alá rendelték, míg a Kaiser-Ebersdorfba június 22.-én érkezett kassai zászlóalj, továbbá a június 23.-án reggel Linzig vasúton érkezett, majd onnan még aznap gyalogmenetben továbbított és 26.-án Salzburgba bevonult aradi huszárosztályt,⁵⁸⁸ azonkívül a június 27.-én reggel szintén Linzbe vasúton megjött és még aznap Welsbe gyalogmenetben érkezett jász kun I. osztályt és a június 23.-án hasonló utazással ugyanoda bevonult I. debreceni huszárosztályt Fischer ezredes dandárába osztották be.^{589¹)} A két utóbbi osztályt Welsben a lovassági laktanyában helyezték el.⁵⁹⁰

A debreceni osztályt, Bécsen való átutazása alkalmából, Albrecht főherceg a Schmelzen megszemlélte és meg volt vele elégedve.⁵⁹¹

Az I. debreceni osztály parancsnoka Welsből javaslatot⁵⁹² intézett a III. hadsereiparancsnoksághoz, hogy a II. debreceni osztályt ne szintén Welsbe hozzák, mert magának az I. osztálynak sincs ott elegendő férőhelye: de ha a II. osztály mégis Welsbe jönne, akkor célszerűbbnek látszik, hogy az I. osztályt W⁷els környékén szállásolják el és a II. osztály menjen a welsi laktanyába. A bécsi vezénylőtábornoknak szintén tudomása volt arról, hogy Welsben szűk az elhelyezés, ezért parancsot adott.⁵⁹³ hogy az I. debreceni osztály Wels környékét használja fel beszállásolásra.

A pozsonyi zászlóalj június 30.-án indult⁵⁹⁴ vasúton Kremsbe: ugyanoda érkezett a miskolci zászlóalj is, amelyet azonban, férőhely híján, részben pedig Weinzierlben, azonban a lakossághoz elszállásolva kellett elhelyezni.⁵⁹⁵

⁵⁸⁵ H. L. 2518. ⁵⁸⁶ H. L. 2525. ⁵⁸⁷ K. A. 6—180.

⁵⁸⁸ Az egykorú szállítási viszonyok mellett egy hét kellett Aradtól Salzburgig. (K. A.—6—275b, 275d.) ⁵⁸⁹ K. A. 6—275.

⁵⁹⁰ K. A. 6—396. ⁵⁹¹ H. L. 2552. ⁵⁹² K. A.—7—ad 101.

⁵⁹³ K. A.—5—101. ⁵⁹⁴ H. L. 2242. ⁵⁹⁵ K. A.—8—7e.

A Magyarországról megérkezett önkéntes csapatokat Fischer ezredes szintén megszemlélte. A Kaiser-Ebersdorfban elhelyezett kassai zászlóaljnál tartott szemléről június 27.-én terjesztette be jelentését.⁵⁹⁶ Azt állapította meg, hogy a zászlóalj 4-5 hét mid va már használhatóvá lesz; legénysége bár jórésben annyira alacsony termetű, hogy a katonamértéket nem üti meg, azonkívül nagyon fiatal, mégis erőteljes és hadiszolgálatra teljesen alkalmas. A fegyverzet csak június 26.-án érkezett meg, ilyenformán a lövőkiképzésben eddig semmit sem lehetett végezni. A harctéri és a járőrgyakorlatokat, bár fegyver nélkül, de már Kassán megkezdték. Az altisztek legnagyobb részét a serezedektől helyezték át, a többiek vagy kiszolgált altisztek, vagy az értelmesebb újoncokból kerültek ki. Az őrszolgálat laktanyaőrsei e és éjjel raktárőrségre terjed. A legénység a gyors kiképzés miatt csakis a szabályszerű szolgálatmentes időt éhezi. A szellem és az erkölcs igen jó; a botbüntetés igen ritka: a szolgálatot pontosan végzik. Az összes tisztek már szolgáltak a sor hadnál: azokat, akik közben polgári pályán voltak, a zászlóaljparancsnok naponta külön is oktatja. A zászlóaljparancsnoknak állásához méltó háttérrel van: a zászlóalj segédtiszt azonban nem tud lovat venni, mert nincs pénze. Még nem mindegyik tisztnek van atillája és kalapja. A legénység anyanyelvét majdnem mindegyik tiszt beszéli. Hiányzik még 469 köpeny: nadrág elegendő van, de nincs rajta zsinórzat; atillapoztó kiszabott állapotban elegendő volna, de nem lehet elkészíteni, mert nincs zsinórzat; kalap még 887 darab hiányzik; puská és oldalfegyverszíj, valamint hátibörönd és tölténytáska egyáltalán nincs; a zászlóalj egyik tisztje a hiányzó cikkek átvétele végett Budán maradt. A főzőedények megvannak, a fegyverzet ugyanaz, mint a pesti és a győri zászlóaljnál. A csapat Kaiser-Ebersdorfban laktanyában van elhelyezve; a gyakorlótér elég nagy és a laktanyához közel fekszik, azonban dombos. Lövőtér szintén közel van, de csak 3 céltáblára van berendezve. A legénységi étkezés szabályszerű, kenyérrel, lóeleséggel és anyagjárándósággal eddig semmi fennakadás sem volt. A betegeteket a bécsi kórházba küldik.

Az önkéntes csapatok kiképzésének jó szolgálatot tett Tanbler József, a győri zászlóalj hadnagya, aki „Kivonat a hadtérpszolgálatbani gyakorlat előleges tanításából” című, 70 oldalra terjedő füzetet adott ki, amely a gyalog és a lovas altiszti és legénységi iskolák számára szolgált. A füzetet 20 krajcárért lehetett megszerezni s a magyarországi vezénylőtábornok mint igen jó oktatási segédeszközt ajánlotta a csa-

⁵⁹⁶ K. A.-6-420.

patoknak. Noha Taubler hadnagy 900 példányt nyomtatott, alig fogyott el belőle 100 és egynéhány darab.⁵⁹⁷

Fischer ezredes tovább folytatva csapatainak megszemlélését, a Kremsben állomásozó pozsonyi és miskolci zászlóaljokról július 5.-én a következőket jelentette:⁵⁹⁸

A két zászlóaljat 4-5 hét múlva lehet mozgósítani. Legénységük hasonló a már eddig megszemlélt zászlóaljak legénységéhez. Mivel a zászlóaljak csak július 2.-án, illetőleg 5.-én érkeztek Kremsbe, tehát előbb sor és szakasz gyakorlatra van szükségük, továbbá szuronyvívásra. A célbalövést csak néhány napi elméleti oktatás után lehet megkezdeni; a lövőtér kissé távol esik a laktanyától. Hetenkint kétszer a harcéri szolgálatot oktatják. A pozsonyi zászlóalj egészen, a miskolci azonban csak felerészben van laktanyában elhelyezve: az utóbbi zászlóalj másik fele Stein, Krems és Weinzellben, részint szükségbéli laktanyában, részint egyenkint a lakosságnál szállásol. Ezek a férőhelyek sincsenek messze a gyakorlótértől. Az altisztek egy részét a sorgyalogságtól helyezték át, egy része már régebben szolgált, a többit az értelmesebb újoncok közül képezték ki. A szolgálat csak ügyeleti szolgálatra és kocsiörségre terjed. Az erkölcs, szellem, fegyelem és buzgóság éppen olyan jó, mint a pesti és a győri zászlóaljnál. A tisztekre vonatkozólag is hasonlót lehet jelenteni; eddig még csak egyrészüknek van teljes felszerelése. A zászlóaljparancsnoknak már van lova: a segédtsztr részére pótlovat kértek. Néhány tiszt nem tud magyarul, de ez nem akadály, mert a legénység legnagyobb része tud németül, vagy tótul. A legénység általában kis termetű, a miskolci zászlóaljbeliak valamivel magasabbak és tetszetősebbek, mint a pozsonyi zászlóalj legénysége. A kocsik hámos lovai kis termetű, közönséges parasztlovak, nagyon soványak és gondozatlanok. A két zászlóalj csak sapkát, nyakkendő, fehérneműt, vászonzubbonyt, bakancsot és kenyérzsákolt hozott magával, a pozsonyi zászlóalj azonkívül fegyverzetet és felszerelést is; a ruházat még iparosoknál van munkában. Kocsik, lovak, szerszám és vonatfelszerelés mindakét zászlóaljnál van. tábori eszközei csak a pozsonyi zászlóaljnak vannak. A miskolci zászlóalj, ideutazása közben, egy tisztet hagyott Bécsben a fegyverzet átvételére. A fegyverzet ugyanaz, mint a többi önkéntes zászlóaljaknál. Az elhelyezés kifogástalan, a gyakorlótér azonban két zászlóalj számára kicsi. A legénységi étkezés és a lóeledel szabályszerű; a ke-

⁵⁸⁷ Taubler hadnagy szóbanforgó füzetében magyar szakkifejezéseket használt, amelyek azonban sokszor erőltetettek voltak, pl. vezérfendék = vezérkar; sod ram – lovas század; népdicsének – Cotterhalte; lappangói = Schleichpatroiiiille; állkerengörs = stehende Patrouille stb. (H. L 2285.) 588 K. A.-7-105.

nyer azonban rossz, ennek helyrehozására már történt intézkedés. A kórház jó.

A most említett két zászlóalj szemléje után. július 6.-án. a Welsben állomásozó jász és 1. debreceni önkéntes huszárosztályok megsejtelése következett, Kischer ezredes ezeknél az osztályoknál az alábbiakat tapasztalta.⁵⁸⁸

A sorhuszár ezredektől keret gyanánt átadott embereken kívül majdnem csupa fiatal, azonban egészséges és hadiszolgálatra teljesen alkalmas újoncokból áll a legénység. A jász osztály lovai nagyobbak és szebbek, mint a debreceni osztályé, de valamennyi ló teljesen alkalmas, A lovaglást nyitói és fedett lovardában tanítják: hetenkint kétszer sorban és szakaszban gyakorolnak. A pisztollyal való célbalövés csak később következik. A harctéri szolgálatra hetenkint egyszer oktatják a legénységet. Az altisztek vagy a sorhadból áthelyezett, vagy a már régebben kiszolgált emberek közül vagy pedig az értelmesebb újoncokból kerültek ki. Lovaglás után naponta ágy a tisztek mint a legénység részére elméleti oktatás is van. A szolgálat laktanyaorségre és ügyeleti szolgálatra terjed ki. A szellem és az erkölcs jó. a botbüntetés ritka. A nyugállományból és a polgári életből átvett tisztek egyelőre még kevésbé használhatók, azonban az osztályparancsnokok személyesen oktatják őket. A tényleges állományból áthelyezett tisztek teljes felszerelése megvan és lovaik jók. azonban a polgári életből kinevezett tiszteknek még egyáltalán nincs lova és felszerelése is hiányos. A jász osztálynál egy. a debreceninél két tiszt nem tud magyarul. A felszerelésből több cikk még teljesen hiányzik: más cikkeknek (kulacs, pisztolyok, kötőfék, lóvakaró, kefe stb.) szintén nincs meg a fele sem. A csapat szekerei teljesen rendben és menetkészen vannak. Lőszer még semmi sincs. Az egész debreceni osztály és a jász osztály fele a welsi laktanyában kapott elhelyezést; a jász osztály 2. századát Plansban és még 17 községben szállásolták el. A gyakorlóter, a lövőtér és a lovardák jól megfelelnek. A legénység étkezése jó: a lóeleséggel kezdetben fennakadások voltak. A beteg embereket Linzbe, a katonai kórházba küldik: azonban felsőbb helyen már folyamatba tették, hogy Welsben gyengélkedőházat létesítsenek. A debreceni osztálynak nincs számvevője: orvos vagy állatorvos pedig egyik osztálynál sincs.

Július 10.-én az aradi önkéntes huszárosztály szemléje következett Salzburgban, az alábbi eredménnyel:^{0,0}

A legénység negyedrésze már volt katona: az egész legénység az ismert huszárfajta és teljesen hadviselésre képes. A lovak kisebbek és kevésbé tetszetősek, mint a jász

⁵⁹⁸ H. L. 2462. ⁵⁹⁹ K. A.-7-197.

és a debreceni osztályoknál. Az egészségi állapot úgy az embereknél, mint a lovaknál kifogástalan. Az osztály már május 29.-én érkezett Salzburgba, legénységét tehát a lovaglásban július 10.-ig alaposan ki lehetett képezni. Az altisztek háromnegyedrészét vagy a huszár ezredektől helyezték át, vagy önként léptek be újból katonának, egynegyedrészé az értelmesebb újoncok közül való. Az őrszolgálat laktanya-őrségből és raktárőrségből áll. A szellem, fegyelem és erkölcs magas fokon van. A tisztikar a sorkatonaságtól áthelyezett, vagy egykori tényleges, tehát teljesen kiképzett lovastisztekből áll: teljes felszerelésük megvan; a pótcsapat parancsnokát kivéve, az egész tisztikarnak igen jó lovai vannak: valamennyien tudnak magyarul. A legénység öltözetében és felszerelésében még hiányzó cikkek elkészítése, illetőleg felvételezése folyik. A kocsik, tábori eszközök és az egész mátha teljesen készen állanak. A fegyverzetben és a lőszerben semmi hiba. Az elhelyezés kifogástalan; 5 szakaszt a nagy lovassági laktanyában helyeztek el. A gyakorlótér igen jó. azonban kicsiny; elég és használható lovarda áll rendelkezésre. A legénység étkezése és a lóeleség kifogástalan. A betegeteket a helybeli kórházban ápolják. Az osztályparancsnok két polgári orvost szerződtetett; kívánatos volna, ha megengednék, hogy őket a háború tartamára katonarvosul felavassák. Állatorvos nincs; a lovak egészségügyi felügyeletét és gyógyítását 2 patkolókovács végzi.

A harcérre induláshoz kijelölt I. pesti önkéntes zászlóalj⁶⁰¹ még június 30.-án este 6 órakor érkezett Bécsbe, ahol a Südbahnhof közelében elszállásolták. Másnap este két részlegben utazott vasúton Nabrezinára, s oda július 3.-án a reggeli órákban megérkezve, a 4. hadtest parancsnokság másnap Palmanuovába indította. Hadrendileg az I. hadsereg 4. hadtestének Mertens dandárába⁶⁰² osztották be.

Palmanuovába július 5.-én érkezett ez a zászlóalj,⁶⁰³ majd két napi pihenő után San Bonifacióra menetelt, ahonnan a 4. hadtestparancsnokság rendelete⁶⁰⁴ szerint július 11.-én, hajnali 2 órakor Vicenzába indult. A következő napon folytatta menetét és Sovizzóba érkezett, ahol huzamosabban, maradt; 4 századát egy nagy épületbe, részben a folyosókon, 2 századát pedig 6 kisebb házban helyezték el. A helységből különféle irányokba vezető utak mindegyikén 1 altisztből, 1 örvezetőből és 6 közlegényből álló levélküldönc állomást állítottak fel.⁶⁰⁵ A zászlóalj ütközetlétszáma, a július 15.-iki kimutatás szerint, 1222 embert tett ki.⁶⁰⁶

Július 22.-én az 1. pesti zászlóaljat az 5. hadtest Stanko-

⁶⁰¹ K. A.—III. A.—6/447. ⁶⁰² K. A.—I. A.—7/27. ⁶⁰³ II. I. 2510.

⁶⁰⁴ K. A.—4. C.—7/18. ⁶⁰⁵ K. A.—7—36. c. ⁶⁰⁶ K. A.—I. A.—7/27.

vieh hadosztályához tartozó Gaál-dandár kötelékébe helyezték át; egyelőre azonban továbbra is Sovizzóban kellett maradnia.⁶⁰⁷ A Gaál-dandár a 3. sorgyalogezredből, az I. pesti önkéntes zászlóaljából és 1 hatfontos ütegből állati és elhelyezésül Peshierát jelölték ki számára.⁶⁰⁸ Július 29.-én a pesti zászlóaljnak tovább kellett menetelnie S. Bonifaciora, majd onnan 30.-án Veronába, 31.-én pedig Rivoliba.

A létszám július 30.-án 25 tisztból, 1 alorvosból, 1152 főnyi legénységből és 25 lóból állott. A terményfelvételezés késedelmessége miatt csak este 11 órakor lehetett indulni Veronából, a Porta Vescova táborból. Ospedalettonál másfél órai pihenő volt; Pontonban Gaál vezérőrnagy dandárnok, majd Stadion altábornagy, hadtestparancsnok, megszemlélte a zászlóaljat, amely vasárnap, vagyis 31.-én délben $\frac{1}{2}$ 12 órakor érkezett Gardába. Menetközben 17 ember vált menetképtelenné. A zászlóaljat következőleg helyezték el: törzs és 2 század Gardában, 2 század Bardolinóban. 1-1 század Rivoliban, illetőleg Caprianóban; ezek a helységek levélküldönc állomásokkal voltak összekötve. Az elhelyezés mindanegy helyen jó volt.⁶⁰⁹ A zászlóalj ebben a körzetben a 19. sorgyalogezred 4.-ik zászlóalját váltotta fel, amely a demarkációs vonalat őrizte.⁶¹⁰ Ennek a vonalnak őrzésére. Ponton és Lacise közé, t. i. a pesti zászlóaljat és a 3. sorgyalogezred 3. zászlóalját rendelték.⁶¹¹

A pesti zászlóalj ebben az elhelyezésben maradt szeptember közepéig;⁶¹² akkor Peschierába helyezték át.⁶¹³

A harcra rendelt másik önkéntes zászlóalj, a győri, július 2.-án déltájban érkezett hajón Kremsből Bécsbe, ahol a Matzleinsdorfi pályaudvar közelében szállásolták be. Másnap reggel vasúton, két szállítmányban, Nebresinára utazott, ahol a 4. hadtestparancsnokság további parancsait kapta.⁶¹⁴ Létszáma 19 tiszt, 1312 ember, 22 ló és 9 kocsi volt.⁶¹⁵

A zászlóaljat Veronába helyőrségül szánták, a hová gyalogmenetben kellett vonulnia. Útközben Vicenzában tartották vissza néhány napra.⁶¹⁶ Július 9.-én nagy melegben ért S. Bonifaciora; menetközben 6 embere napszúrásban meghalt.⁶¹⁷ S. Bonifacion egy napot pihent és 11.-én hajnali 3 órakor indult tovább Montebellora. Itt az előljáró Koller-dandár parancsnokságával, amely Montechio Maggioreban volt, levélküldönc állomás útján még július 22.-én felvette az összeköttetést. A meleg akkora volt, hogy még egy levélküldönc állomás közbeiktatását kellett javasolni.⁶¹⁸ Július 15.-én Vo-

⁶⁰⁷ K. A. 4. C. —7/49. ⁶⁰⁸ K. A. —7—ad 624. ⁶⁰⁹ K. A. —7—275.

⁶¹⁰ K. A. —7—ad 624. ⁶¹¹ K. A. —7—624. ⁶¹² H. L. 230.

⁶¹³ K. A. 9. c. —7/64. c. ⁶¹⁴ K. A. —III. A. —5 501.

⁶¹⁵ K. A. III. A. —8/65. ⁶¹⁶ K. A. —4. c. —7/25. ⁶¹⁷ H. L. 2624.

⁶¹⁸ K. A. —7—35. c.

di Brendolaba érkezett, ahol a zászlóaljtorzs és 3 század kapott elhelyezést, míg 1-1 századát Pedocchióban Casetaban és al Cero di Brendolaban helyezték el.⁶¹⁹ Itt kapta a parancsot,⁶²⁰ hogy az 5. hadtest Stankovich hadosztályának Wetzlar-dandárába helyezték át és a további rendelkezéseket Vo di Brendolaban várja meg. A rendelkezés⁶²¹ meg is érkezett, amelynek értelmében a zászlóaljnak július 26.-án Veronába kellett indulnia.

Új állomáshelyére 27.-én érkezett a győri zászlóalj és ott nem a Wetzlar-, hanem a Puchner-dandáiba osztották be.⁶²² A további intézkedésig Veronában kellett maradnia;⁶²³ még szeptember elején is ott volt.⁶²⁴

A magyarországi önkéntes csapatok közül az I. pesti és a győri zászlóaljon kívül több nem volt a harctéren.

A még Magyarországon le\ő huszárosztályok közül az I. zalaegerszegi osztály július 13.-án 376 emberrel és 348 lóval vasúton Ennsbe érkezett és Fischer ezredes két nap múlva már megszemlélte. Szemlejelentésében⁶²⁵ ismertette, hogy a legénységből sokan még húszévesek sincsenek, de azért hadi szolgálatra alkalmasak. A kiképzés a többi önkéntes huszárosztályokkal azonos módon történik; az osztály a nagy kincstári laktanyában kapott elhelyezést, az istállók igen jók, a legénységi szobák azonban csak közepesek. Az altisztekre, a szolgálatkezelésre, a fegyelemre, a szellemre és a legénység szabad idejére vonatkozólag ugyanazok a viszonyok itt is mint a többi önkéntes huszárosztálynál. Csak egy tiszt nem tud magyarul. A kocsilovak használható parasztlovak. Az osztály Magyarországból, mente és csutora híjján, teljesen felszerelve jött. A gyakorlótér félórányira fekszik és kissé szűk. Élelmezés és a betegek ellátása jó. Az osztályparancsnok 2 polgári orvost és egy olyan állatorvost vett fel, aki azelőtt a lovasságnál szolgált; kívánatos, hogy ezeknek a végleges felvételét jóváhagyják.

Egy hét múlva, július 23.-án. ismét Ennsben tartott szemlét⁶²⁶ Fischer ezredes, még pedig az oda pár nappal előbb megérkezett II. zalaegerszegi önkéntes huszárosztály fölött. A legénység és a lovak hasonlók voltak az I. zalaegerszegi osztályéhoz. Nyereg nem volt és a kiképzés emiatt csakis a gyalogkiképzésre szorítkozhatott; a lövőoktatással szintén várni kellett, mert nem volt lövészer. A kiképzést nagyon megnehezítette az a körülmény, hogy az osztályt 18 különböző községben helyezték el. Altisztikeretet az osztály nem kapott és mindössze csak 5 régebben szolgált, s most önkén-

⁶¹⁹ K. A.—7—56. a. ⁶²⁰ K. A.—4. c.—7/29. ⁶²¹ K. A.—4. c.—7/55½.

⁶²² K. A.—5. c.—7/35.

⁶²³ K. A. — Festg. Verona — 15/4. — Seite 15. ⁶²⁴ II. L. 1591.

⁶²⁵ K. A.—7—258. ⁶²⁶ K. A.—7—277.

tesnek felcsapott egykori altisztje volt. A lovak, néhány kivételével, a megengedettnél is kisebb termetűek és nem könnyű fajtájúak voltak. Az osztály, amikor júl. 23.-án megérkezett, alig volt felszerelve: a lovakat egészen üresen hozták s csak a szemle napján érkezett a nyeregfelszerelés. A fegyverzet szintén aznap jött meg, de lőszer nem küldtek hozzá. Kocsik és tábori eszközök teljesen hiányoztak. A szállások jók voltak; mindakét századnak külön gyakorlótere volt. Az étkezés jó volt, a kenyér és a lóeledel azonban nem. A betegeket a linzi kórházban kezelték: orvos, állatorvos és kovács nem volt.

Az osztrák örökostartományok területére áthelyezel! magyar önkéntes csapatok közül utoljára a Salzburgban levő kecskeméti huszárosztály került szemlére,⁶²⁷ még pedig augusztus első napjaiban. Ennek az osztálynak a legénysége szintén hadraképes volt; nyolcadrésze már azelőtt is volt katona. A lovakat a szemlélő Fischer ezredes, az osztályparancsnok és egy állatorvos jelenlétében, egytől-egyig megvizsgálta; 29 lovat különböző fogyatkozás miatt szolgálatra alkalmatlannak talált; 49 darab ló még 14 marok és 1 hüvelyknél is alacsonyabb volt; 95 darab a tizenegyedik évét már túlhaladta, a többi ló alkalmas, azonban nagyon sovány volt. A kiképzést ennél az osztálynál is egyelőre csak gyalog lehetett megkezdeni. Fegyver, lőszer, sőt kard sem volt még. Altisztekben nagy volt a hiány. A tisztek közül négyen nem tudtak magyarul; ezeknek Fischer ezredes szigorúan meghagyta, hogy tanuljanak. A fegyverzetet, a lőszer és a zabos tarisznyát kivéve, az osztály minden egyéb felszerelési cikket magával hozott; a mi pedig még hiányzott, annak átvételére Budán egy tisztet hagyott. Az egész osztály Salzburgban 4 lovassági laktanyában kapott elhelyezést. A gyakorlótér, a lövőtér és a lovarda ellen nem volt kifogás. Az étkezés is jó volt. A betegeket a helybeli kórháznak adták át; az osztálynak egyetlen orvosa vagy állatorvosa sem volt.

A harcra nem vitt Önkéntes csapatok feloszlásukig általában megmaradtak állomáshelyeiken. A miskolci zászlóalj szeptember 12.-én résztvett a császár előtt a bécsi Josef Glacis- η lefolyt díszelgésben,⁶²⁸ s az uralkodó megelégedését érdemelte ki: a legénység ebből az alkalomból 5 napi ingyen zsoldot kapott jutalmul.⁶²⁹ Néhány nap múlva a hadsereg főparancsnokság elrendelte,⁶³⁰ hogy a pozsonyi és a miskolci zászlóaljak vonuljanak Bécsbe, mert az ottani helyőrséget képező 26. sorgyalogezred annyira megfogyatkozott létszámában, hogy a 16. sorgyalogezreddel és az említett két zászlóaljjal kellett a helyőrséget megerősíteni. A két önkéntes

⁶²⁷ K. A. — 8 — 41. ⁶²⁸ H. L. 5009. ⁶²⁹ U. o. ⁶³⁰ K. A. 6589. C. K.

zászlóalj augusztus 17.-én érkezett Bécsbe és ott maradt a feloszlításig.

Az önkéntes csapatok feloszlítása.

Az 1859 július 11.-én Villafrancában kötött előzetes béke a háborúnak végét szakította. A háború tartamára felállított önkéntes alakulásokat, a nélkül, hogy szervezésüket egészen befejezhatték volna, fel kellett oszlatni.

A hadseregfőparancsnokság a feloszlításnál megfontolandónak tartotta,⁶³¹ hogy sok ember hirtelen kenyér nélkül marad és így veszedelmesen növekedhet a megbízhatatlan elemek száma, tehát a feloszlításra vonatkozólag a politikai hatóságok véleményét is szükségesnek vélte.

Az önkéntes csapatok legénységét elsősorban a Magyarországról kiegészített sorhadbeli gyalog- és huszárezredek háborús veszteségeinek pótlására akarták felhasználni s ezért a császár július 21.-én elfogadta Albrecht főherceg ama javaslatát,⁶³² hogy az önkéntes alakulatok feloszlítása után mindazon önkéntesek, akik a sorhadnál tovább akarnak szolgálni, 10 forintnyi újabb toborzó-pénzt kapnak, ha egy évi szolgálatra kötelezik magukat. Ha közben a törvényes sorozásnál, a sorshúzás folytán, tényleges szolgálatra köteleztetnének, akkor a 8 évet le kell szolgálniok; ha ellenben a sorshúzás alapján nem kerülnek az ország részéről adandó újoncok közé, akkor az önként vállalt szolgálatot évről-évre meghosszabbíthatják. Mindegyik önként jelentkező annál a csapatestnél szolgálhat, amelyet maga választ. A huszárokhoz csakis azokat veszik fel, akik az önkéntes csapatoknál is huszárok voltak: a gyalogságnál pedig csakis a sorgyalog csapatokhoz lehet jelentkezni. A javaslatban Albrecht főherceg kiemelte, hogy a huszárosztályokat együtt kell tartani, mert azokra vonatkozólag újabb javaslatot terjesztenek fel.

Ez az újabb javaslat⁶³³ azt a kérelmet tartalmazta, hogy a jászkun önkéntes huszárezredet, mint 13. sorhuszár ezredet, továbbra is tartsák meg és állandóan szabad toborzással egészítsék ki. Az eszme Jankovics jászkun kapitányé volt s Raimondi Sándor, az említett ezred őrnagya, H aller gróf altábornagy útján terjesztette Albrecht főherceg elé. A javaslatot azzal indokolták, hogy a jászkunok nemzeti érzésének nagyon megfelelne, ha fiaik „jászkun” nevű ezredben szolgálnának. A jászkun kerület évente 506 újoncot ad: egy huszárezredhez egy évben csak 257 újonc kell, így a jász-

⁶³¹ K. A. 6258. C. K. ⁶³² H. L. 2779. és K. A. 5775. C. K.
⁶³³ K. A. Präs. 5091.

kunok nemcsak egy, hanem 2 huszárezredet is tudnának legénységgel állandóan ellátni.

A kérelem Bécsben eleinte nem volt rokonszenves,⁶³⁴ sőt a hadseregfőparancsnokság aggodalmaskodása „szeparatistikus törekvéseket látott benne.”⁶³⁵ az önkéntes huszárok megtartása ellen pedig egyáltalában azzal érveltek, hogy azok nincsenek jól kiképezve, lovaik sem megfelelők és kár volna helyettük más lovas csapatokat feloszlítani, mert új lovaszrezdek fenntartása a költségvetésből nem futja: azonkívül az önkéntesek amúgy is csak egy évre kötelezik magukat, amellet fegyelmezetlenek és megszöknek. A szabad toborzás pedig különösképen rossz volna azért, mert a községek a törvényes újonclétszámba tudnák be az önként katonának állott legényeket.

A császár azonban másként döntött: a tervet elfogadták és az önkéntes huszárcsapatok további szolgálatra jelentkeztet legénységéből 2 sorhuszár ezredet alakítottak 4-4 századdal.

A két huszárezred közül a 13. számút a jászkun önkéntes huszárezred, továbbá az aradi és a kecskeméti önkéntes huszárosztályok, összesen 617 főnyi önként jelentkező emberéből szervezték, míg a 14. huszárezred a két debreceni és a két zalaegerszegi osztálynak összesen 595 főnyi, önként tovább szolgáló legénységből alakult, még pedig az eddigi öltözzettel és felszereléssel.⁶³⁶

Albrecht főherceg, mielőtt illetékes helyen az önkéntes lovasságnak 2 új huszárezred szervezésére való felhasználása mellett döntöttek, azt a javaslatot⁶³⁷ tette, hogy az önkéntes huszárcsapatok összes ruházatát és felszerelését az óbudai ruházati bizottság gondozásába adják, mert a jövőben, hasonló célból, még szükség lehet arra. A javaslatot felsőbb helyen nem fogadták el,⁶³⁸ mert nem lehetett biztosan számítani arra, hogy a jövőben is sok önkéntes akad, továbbá mert a mintegy 3000 lovasra való ruházati és felszerelési készlet gondozásához külön személyzetre lett volna szükség.

A császár augusztus 22.-én rendelte el⁶⁴⁰ az önkéntes alakulatok feloszlítását, kivéve a lovascsapatokat, amelyekből – mint láttuk – sorhadbeli huszárezredek szerveztek. A pótcsapatokat és a toborzóparancsnokságokat haladéktalanul fel kellett oszlítani; a gyalog zászlóaljok legénységét pedig, az általa választott lakóhely szerint csoportosítva, öt-nyolcnaponként külön szállítmányokban kellett az illető vidékhez legközelebb fekvő kiegészítő parancsnoksághoz küldeni és ott forma szerint is elbocsátani. Akik azonban a katona-

⁶³⁴ K. A. Präs. 5585. ⁶³⁵ K. A. 6595. C. K. ⁶³⁶ H. L. 2779—2907.

⁶³⁷ K. A.—2. A.—48—49/56. ⁶³⁸ U. o. ⁶³⁹ H. L. 2948.

ságnál akartak maradni, azoknak a már fentebb említett 10 forint ú. n. kézipénzt ki kell fizetni és őket a magukválasztotta ezredhez küldeni. Az önkéntes alakulatok ruházata és felszerelése a legközelebbi katonai ruházati bizottságnak volt átadandó; az elbocsátott legénység nem a sapkát vitte magával, mint az ebben az időben általában szokás volt, hanem a császári sassal díszített honi-kalapot. A fegyverzetet a bécsi tüzérségi szertárba kellett beszolgáltatni, kivéve a II. pesti zászlóalj fegyverzetét, amely az olműzi fegyvertárnak volt átadandó. Az összes szekereket a hozzávaló lovakkal együtt, a legközelebbi szekeresz parancsnokság vette át. A soredektől annak idején keret gyanánt átadott legénység eredeti csapattestéhez vonult be; a tiszteknek a felozlató állomáson kellett várni a további rendelkezéseket.

A császári parancsot tartalmazó hadseregfőparancsnoksági rendeletet⁶⁴⁰ szeptember 4.-én kapta a vezénylőtábornok, aki az annak alapján teendő intézkedéseket⁶⁴¹ szeptember 12.-én adta ki. A további szolgálatra jelentkező legénységet újból orvosi vizsga alá vették, azonban a katona számára meghatározott testmagasságot⁶⁴² nem kellett figyelembe venni. A lovas csapatoknál a legénység elbocsátása csak fokozatosan történhetett, mert a lovakat gondozni kellett addig, amíg azokat értékesíthetik, vagy átadhatják. A községek és magánosok részéről adott, illetőleg hazafias pénzadományokból beszerzett lovak azoké az önkéntes huszároké lettek, akiknek eddig is szolgálatra kiutalva voltak. Ha az illető huszár továbbra is a katonaságnál maradt, akkor a lóért a szabályszerű pótló-vételárat kapta meg; ha azonban a ló katonai szolgálatra nem bizonyult alkalmasnak, akkor nyilvános árverésen eladták és az érte befolyt pénz az illető kuszáié lett. Azokat a lovakat, amelyeket a kincstár költségén szereztek be, osztályozták és a szolgálatra alkalmasakat megtartották, a nem alkalmasakat pedig a kincstár javára elárverezték. A leszerelés előhaladásáról tíznaponként jelentést kellett küldeni a hadseregfőparancsnokhoz.

Azt, hogy a legénység közül hányan maradtak továbbra is a katonaságnál és hányan tértek vissza a polgári életbe, az alábbi adatok mutatják:⁶⁴³

⁶⁴⁰ H. L. 2948. és K. A. 6624. C. K. ⁶⁴¹ H. L. 2965.

⁶⁴² Legalább 158 cm. ⁶⁴³ H. L. 2779—2907.

Az önkéntes alakulat megnevezése	Legénység létszáma	A törvény alapján szolgáltni kötelesek	Önként tovább szolgál	A polgári életbe visszatér
I. pesti zászlóalj	1312	13	234	1065
II. pesti zászlóalj	1360	13	326	1019
Pesti toborzóparancsnokság	72	29	10	31
Győri zászlóalj	1319	15	44	1260
Pozsonyi zászlóalj	1315	14	214	1095
Győri toborzóparancsnokság	88	46	18	24
Kassai zászlóalj	1454	54	45	1357
Miskolci zászlóalj	Az adatok ismeretlenek.			
Kassai toborzóparancsnokság	95	5	29	61
Lőcsei fiók-toborzóparancsnokság	18	—	7	11
Jászkun huszárezred I. osztálya és pótesapata	421	56	201	184
Jászkun huszárezred II. osztálya	398	5	152	241
Jászberényi toborzóparancsnokság	61	9	17	35
Aradi huszárosztály	429	41	110	278
Kecskeméti huszárosztály	429	6	135	288
Aradi toborzóparancsnokság	47	1	8	38
I. debreceni huszárosztály	425	40	71	314
II. debreceni huszárosztály	410	5	190	255
Debreceni toborzóparancsnokság	53	20	26	7
I. zalaegerszegi huszárosztály	425	45	141	259
II. zalaegerszegi huszárosztály	255	5	92	156
Zalaegerszegi toborzóparancsnokság	60	—	30	30
Összesen: ⁶⁴⁵	10.242	402	2078	7762

A legénység soraiban meglehetősen sok volt az osztrák örökostartományokból származó ember. pl. a II. pesti zászlóaljban 75, a két zalaegerszegi osztálynál 25, a II. debreceni huszárosztálynál 17, sőt még a jászkun huszárezrednél is 7 osztrák illetőségű akadt. A magyar megyék is elég tarkán voltak képviselve az egyes csapattesteknél: így a jászkun huszárezred II. osztályában csak 102 volt jászkun legény, míg a többieknek különféle megyében feküdt a szűkebb hazája. Éppen úgy az I. debreceni és hajdú huszárosztály legénysége is 17, a II. debreceni osztályé pedig éppen 29 különféle megyéből származott.⁶⁴⁶

Az elbocsátandó önkéntesek, mint már említettük, megtartották a honi-kalapot, azonkívül a vászon zubbonyt is.⁶⁴⁷ A győri zászlóalj parancsnoka javaslatot⁶⁴⁸ tett hogy a pol-

⁶⁴⁴ A felállítás alkalmával a seregredektől keret gyanánt átadott legénység. ⁶⁴⁵ A miskolci zászlóaljat nem számítva.

⁶⁴⁶ II. L. 2779—2907. ⁶⁴⁷ II. L. 2975. ⁶⁴⁸ II. L. 2965.

gári életbe visszatérő legénységnek hagyják meg a teljes ruházatot, nehogy egyesek teljesen lerongyolódva térjenek haza; ezt megérdemli a magyar nemzet, amely lelkesedéssel küldte fiait a harcba; azonkívül a hadsereg tekintélyével sem egyeztethető össze, hogy a hadviselt katonákat kopottan küldik el, ami annál feltűnőbb volna, mert az országban levő piemonti hadifoglyok valamennyien jó ruházatban mennek haza.

A vezénylőtábornok ennek folytán elrendelte,⁶⁴⁹ hogy az elbocsátandók köpenyt is kapjanak: majd akként változtatta⁶⁵⁰ meg ezt az intézkedést, hogy a vászon zubbony és a köpeny helyett az atillát kapják meg. A parancsnokok pedig szigorúan ellenőrizték, hogy az emberek valóban ebben a ruhában térjenek otthonukba, nehogy kopott külsejükkel a hadsereg tekintélyének ártsanak. Ez az intézkedés némelyik önkéntes alakulathoz már elkésve érkezett, mert pl. az aradi toborzóparancsnokság vászon zubbonyban és lovaglós pantallóban vagy magyar nadrágban, a győri toborzóparancsnokság pedig csak vászon zubbonyban bocsátotta el a legénységet.⁶⁵¹ Az aradi huszárosztálynál az atillák átzsinórozás alatt voltak, a zsinórozási munkákat pedig a felosztás miatt beszüntették, tehát nem lehetett mindenkit atillában elbocsátani.⁶⁵²

A II. pesti zászlóalj tudvalevőleg az egész idő alatt Olmützben teljesített szolgálatot; az olmiitzi vár parancsnoka. Susan altábornagy, a távozó zászlóaljat írásbeli dicséretben részesítette.⁶⁵³

A hadseregfőparancsnokság azt javaslatot⁶⁵⁴ terjesztette az uralkodó elé, hogy a magyar önkéntes csapatok ama tisztjei közül, akiket nem a hadsereg fényleges tisztikarából osztottak be, a polgári tisztviselőket helyezték vissza előbbi hivatalukba, a többieket pedig 3 havi fizetéssel bocsássák el; a polgári életbe visszatérők valamennyien tartsák meg tisztji jellegüket. Az uralkodó a javaslatot elfogadta.

A törzstisztek közül⁶⁵⁴ Anker Lipót őrnagy a 19., Rosenzweig János őrnagy a 48., Weller Ferenc őrnagy a 52., Szabó Ágost őrnagy pedig a 60. sorszámozásnál: Esterházy Sándor gróf ezredes, mint ezredparancsnok, továbbá Raimondi Sándor és Nemes János gróf őrnagyok a 13., Inkey Ede ezredes, mint ezredparancsnok, továbbá Varga Sándor őrnagy a 14. sorszámozásnál. Horváth János őrnagy pedig a 4. dragonyos ezrednél kapott beosztást: Török Sándor gróf alezredes az Arciere-testőrséghez tért vissza mint annak első őrmestere: a többi törzstisztet nyugállományba helyezték.

⁶⁴⁹ H. I., 2975. ⁶⁵⁰ U. o. ⁶⁵¹ H. I., 2975. ⁶⁵² H. I., 5010.

⁶⁵³ H. I., 5050. ⁶⁵⁴ K. A., 6405 C. K. ⁶⁵⁵ K. A., 6612 C. K.

Azok a gyalogsági főtisztek, akiket annak idején a hadsereg állományából helyeztek át, visszatértek eredeti csapattesteikhez. Azok közül pedig, akiket a nyugállományból vagy a polgári életből neveztek ki a gyalog önkéntes csapatok tisztjeivé, a következőket vették át a tényleges állományba:⁶⁵⁶

Az I. pesti zászlóaljtól: Pongrácz Károly gróf századost, Kreutzinger Gotthard főhadnagyot és Glaser József alhadnagyot; *a pozsonyi zászlóaljtól:* Dombroviczki Mihály alhadnagyot; *a kassai zászlóaljtól:* Németh Károly főhadnagyot, Betelka Károly, Kautzner Antal, Friedi Péter és Billich János alhadnagyokat; *a miskolci zászlóaljtól:* Klein János, Szem Béla, Böhm Lajos és Majthényi Kálmán főhadnagyokat, továbbá Mertich Antal és Braun Antal alhadnagyokat.

A huszárosztályok főtisztjeinek nagyrésze az önkéntesekből újonnan felállított két huszárezredhez került,⁶⁵⁷ még pedig a *13. huszárezredhez: a jászkun ezred I. osztályától* Józsa János í. osztályú, továbbá Kubinyi János és Orczy Emil báró II. osztályú századosok; Dugovits Károly, Kabos Gábor, Kudelkay Ferenc, Zách József, Székely Gábor és Honig Vilmos főhadnagyok; Latinovits Leó, Harnach Károly, Apor Miklós báró, Kühner Imre és Gaál Gyula alhadnagyok; *a jászkun ezred II. osztályától:* Rabats János és VV'urmbrand Ferdinánd II. osztályú századosok; Ahlborn Tivadar és Fliesz Vilmos főhadnagyok; Szakkay József és Kodl Bertalan alhadnagyok; *az aradi huszárosztálytól* Schönfeld Adolf gróf és Wickenburg Ödön gróf I. osztályú, Zerdahelyi Károly és Steffezius Antal II. osztályú századosok; Vuja Péter, Benkeő Samu és Benkeő Sándor főhadnagyok; Schlötterlein Lajos, Glückmann Albert és Patay András alhadnagyok; *a kecskeméti huszárosztálytól* Andrián Gottfried báró I. osztályú és Földváry István báró II. osztályú századosok, továbbá Obrist Károly főhadnagy. *A 14. huszárezredhez az I. debreceni huszárosztálytól* Zichy Ödön gróf I. osztályú és Pálffy Zsigmond gróf II. osztályú századosok; Elek Gusztáv, Gaál Béla, Kállay János és Heim Rudolf főhadnagyok; Duka Jenő báró, Haader Lajos, Bosnyák Lázár és Halhósy János alhadnagyok; *a II. debreceni huszár osztály tói* Ferich Antal és Báró Gusztáv I. osztályú századosok, Zárka Miklós főhadnagy, Csicskó Mihály és Dobák János alhadnagyok; *az I. zalaegerszegi huszár osztálytól* Gerson Jenő és Zichy Imre gróf I. osztályú, Teleky Gusztáv gróf és Szirmay Károly gróf II. osztályú századosok; Czigány Imre főhadnagy; Szabó Imre, Battig Antal, Temesváry Sándor és Pegata János alhadna-

⁶⁵⁶ K. A.—1. A.—92—27/13—105, K. A.—1. A.—92—27/13—106 és K. A.—1. A.—92—27/13—521. ⁶⁵⁷ K. A.—1. A.—92—27/13—95.

gyok; a *II. zalaegerszegi huszárosztálytól* Motkó Ede I. osztályú, Poszády János és Szabó József If. osztályú századosok; Haner Ferdinánd főhadnagy és Czigány János alhadnagy; az *aradi huszárosztálytól* Bruckenthal Alajos báró és Fischer Gusztáv báró főhadnagyk; a *kecskeméti huszárosztálytól*: Kulmer István báró és Gross Gyula főhadnagyk.

Más csapattestekhez osztották be a következő tiszteket:⁶⁵⁸ a *jászkun ezred I. osztályától* Dezasse Emil gróf I. osztályú századost az 5. vértesezredhez; a *kecskeméti huszárosztálytól* Aichelburg Ferenc gróf főhadnagyot az 1. dsidás, Babarczy Sándor báró főhadnagyot a 7. vértés, Soos Móricz alhadnagyot a 12., Gross Mátyás alhadnagyot pedig az 1. huszárezredhez; az *I. debreceni huszár osztály tói* Török József I. osztályú századost a 6. huszár, Kudlik Ede II. osztályú századost az 59. gyalog, Prokopp Gyula főhadnagyot a 11., Khor István alhadnagyot pedig a 12. huszárezredhez; az *I. zalaegerszegi huszárosztálytól* Lukinác Ede főhadnagyot a 8. huszárezredhez; a *H. zalaegerszegi huszárosztálytól* Somogyi László I. osztályú századost a 12. huszár, Fontana Alfréd főhadnagyot pedig a 6. dsidás ezredhez.

Az önkéntes lovasalakulások többi tisztje a nyugállományba, illetőleg polgári foglalkozásához tért vissza.⁶⁵⁹

Október hó folyamán az összes önkéntes alakulások feloszlását befejezték és a hónap utolsó napjával⁶⁶⁰ szűnt meg a budai főhadparancsnokságnál az önkéntes alakulások ügyeinek intézésére szervezett I./6. osztály is, amelynek tisztjei, t. i. Anzenberger József csendőr őrnagy és Ammann István csendőr főhadnagy, a 6. csendőr ezredhez bevonultak. Mindkettő a vezénylőtábornok írásbeli dicséretében részesült.⁶⁶¹

⁶⁵⁸ K. A.—I. A.—92—27/15—95, ⁶⁵⁹ K. A.—I. A.—92—27/15—95,
⁶⁶⁰ H. I. 5091, ⁶⁶¹ H. I. 5105, és 5106.